



**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

***İLAHİ KOMEDYA* ile *ERDÂVİRÂFNÂME*'NİN KARŞILAŞTIRMASI**

DENİZ ŞENSOY

**Sosyal Bilimler Enstitüsüne teslim edilmiştir.
Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü Yüksek Lisans Tezi**

İSTANBUL,2011

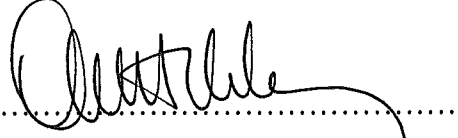
İSTANBUL, 2011

İLÂHÎ KOMEDYA İLE ERDÂVÎRÂFNÂME'NİN KARŞILAŞTIRMASI

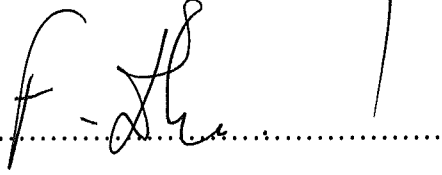
DENİZ ŞENSOY

Onaylayanlar:

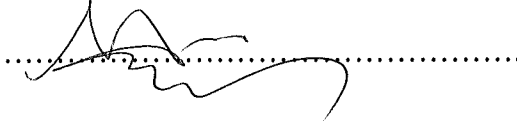
Prof. Dr. A. Naci Tokmak



Prof. Dr. Fatma Erkman



Prof. Dr. Mehmet Bayraktar



Onay Tarihi: 21.09.2011

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	v
Şekil Listesi.....	vi
Önsöz.....	vii
Abstract.....	viii
Özet.....	ix
1. GİRİŞ	1
2. İSLÂMİYET’TE CENNET, CEHENNEM VE A’RÂF KAVRAMLARI	
1.1. Cehennem.....	4
1.2. A’râf.....	6
1.3. Cennet.....	7
2. İLAHİ KOMEDYA	10
3. ERDÂVÎRÂFNÂME	13
4. ESERLERDEKİ “CEHENNEM” BÖLÜMLERİNİN ÖZETİ VE KARŞILAŞTIRILMASI	
4.1. <i>İlahi Komedyâ</i> ’da Cehennem.....	16
4.2. <i>Erdâvîrâfnâme</i> ’de Cehennem.....	24
4.3. Değerlendirme.....	35
4.3.1. Verilen Cezaların Karşılaştırılması.....	36
5. ESERLERDEKİ “A’RÂF” BÖLÜMLERİNİN ÖZETİ VE KARŞILAŞTIRILMASI	
5.1. <i>İlahi Komedyâ</i> ’da A’râf.....	39
5.2. <i>Erdâvîrâfnâme</i> ’de A’râf.....	45
5.3. Değerlendirme.....	45
6. ESERLERDEKİ “CENNET” BÖLÜMLERİNİN ÖZETİ VE KARŞILAŞTIRILMASI	
6.1. <i>İlahi Komedyâ</i> ’da Cennet.....	47
6.2. <i>Erdâvîrâfnâme</i> ’de Cennet.....	52
6.3. Değerlendirme.....	53
7. AİT OLDUKLARI DİNLER AÇISINDAN İLAHİ KOMEDYA VE ERDÂVÎRÂFNÂME	
7.1. İncil ile <i>İlahi Komedyâ</i> ’nın Karşılaştırılması.....	57
7.2. Avesta ile <i>Erdâvîrâfnâme</i> ’nin Karşılaştırılması.....	63
8. İSLÂMİYET’TE CENNET, CEHENNEM, Â’RAF VE İSLÂMİYET AÇISINDAN İLAHİ KOMEDYA, ERDÂVÎRÂFNÂME	68

8.1. İslâmiyet ve <i>İlahi Komedya</i>	71
8.2. İslâmiyet ve <i>Erdâvîrâfnâme</i>	73
8.3. Mi'râc Olayı Açısından <i>İlahi Komedya</i> ve <i>Erdâvîrâfnâme</i>	74
9. SONUÇ	82
KAYNAKLAR.....	87

KISALTMALAR

A.	: ARDÂVÎRÂFNÂME
a.g.e.	: ADI GEÇEN ESER
Avs.	: AVESTA
bk.	: BAKINIZ
bs.	: BASKI
c.	: CİLT
çev.	: ÇEVİREN
DİA	: DİYANET VAKFI İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ
İ.K.	: İLAHİ KOMEDYA
KUR'ÂN-I KERÎM M.	: KUR'ÂN-I KERÎM MEALİ
md.	: MADDESİ
s.	: SAYFA

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 İslâmî İnanıştaki Cehennem'in Yapısı.....	5
Şekil 3.1 Batlamyus Görüşüne Göre Evrenin Yapısı.....	11
Şekil 5.1 <i>İlahi Komedya</i> 'da Anlatılan Cehennem'in Planı.....	33
Şekil 5.2 <i>Erdâvîrâfnâme</i> 'de Anlatılan Cehennem'in Planı.....	34
Şekil 6.1 <i>İlahi Komedya</i> 'da Anlatılan A'râf'ın Planı.....	44
Şekil 7.1 <i>İlahi Komedya</i> 'da Anlatılan Cennet'in Planı.....	55
Şekil 7.2 <i>Erdâvîrâfnâme</i> 'de Anlatılan Cennet'in Planı.....	56
Şekil 9.1 Mi'râc'ta Anlatılan Cehennem'in Planı.....	80
Şekil 9.2 Mi'râc'ta Anlatılan Cennet'in Planı.....	81

ÖNSÖZ

Bu çalışmada farklı kültür, zaman ve farklı dînî inanışlara sahip yazarların kaleminden çıkan ortak bir konu üzerinde, karşılaştırma yöntemiyle durulmuştur. 14. yüzyılda yazılan ve İtalyan Edebiyatı'na ait olan Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eseriyle, 3. yüzyılda yazılan ve anonim Fars Edebiyatı'na ait olan *Erdâvîrâfnâme* adlı eser, "ahiret hayatına yolculuk" konusu etrafında yazılmış olan eserlerdir. Çalışmada, eserlerin aynı konuyu ele alış biçimleri, ait oldukları dînlerin kutsal kitaplarıyla yazılanlar arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ve İslâmî inanış biçimi ile bu inanışta yer alan mi'râc hadisesi ile eserlerin konularının karşılaştırılması yer almaktadır. Eserlerin konuları "inanç" olgusuyla bağlantılı olduğu için ayrıca çalışmanın "giriş" bölümünde "dîn" konusu üzerinde durulmuştur. Eserlerin İslâm dîni açısından değerlendirilmesinde, eserlerde anlatılan ahiret yaşantısına kendimizin bulunduğu yerden de bakarak anlatılanları değerlendirebilme; farklılık ve benzerlikleri görebilme ile farklı dînlerdeki ortak inanış biçimlerini saptayabilme amaçlanmıştır. *İlahi Komedya*'da daha ayrıntılı olmakla birlikte, eserlerde mimari yapıları da anlatılan Cennet, Cehennem ve A'râf, çalışmada şekilsel olarak ilgili bölümlerden sonra gösterilmiş; ancak *Erdâvîrâfnâme*'de yer alan A'râf'ın yapısıyla ilgili herhangi bir bilgi yer almadığı için bu bölümün şekli çizilememiştir.

Bu çalışma sürecinde ve daha öncesinde de lisans eğitimim boyunca büyük desteğini gördüğüm, çok sevip saydığım, yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen sevgili danışman hocam Prof. Dr. A. Naci Tokmak'a çok teşekkür ederim.

ABSTRACT

Religion and the hereafter are important subjects which have given people direction in their lives for hundreds of years. People have directed their lives and established moral values through believing in the hereafter. This subject has often sparked the imagination of authors. Therefore, the belief of the next world is a common theme in classical literature. For this paper, the *Divina Comedia* and *Erdâvîrâfnâme*, which both start with the same subject, are appraised and compared. The subject of the books can be summarized as “the journey to the life of next world”. In this thesis, the subjects of Paradise, Hell and Purgatorio are studied and information on these subjects is given.

In the first part of this research paper, information about the subject of religion is given.

In the second part, information on Paradise, Hell and Purgatorio is given from the point of Islamic belief to create general idea about these places.

The Third and fourth part implicate general information about the books.

In the fifth part, Paradise, Hell and Purgatorio, which are important concepts in both the books, are compared one by one and the differences and similarities are determined and discussed.

In the sixth part; there is a comparison of the books and the holy books from which they were derived. In the seventh part, the books are appraised through the belief of İslâm and the subject of mi‘râc.

The eighth part is a conclusion of the study.

The development and differences in the belief of “the next world” is through the books that belong to the different systems of religion and culture. According to this study. the information in the books about Paradise, Hell and Purgatorio are not very different, although the books belong to different religions (Cristian and Zerdüştlük) and different cultures (west and east). In nearly all the systems of religion good persons go to Paradise and the person who is evil, and does not fulfill the orders of religion, goes to Hell after death. The clearest difference between the books is the architectural structure of the next world. In the *Divina Comedia* the architectural structure of the next world is given with detail, but the *Erdâvîrâfnâme* only talks about who enters these places, what their punishments are, and their rewards. There are some similarities between these books and holy books (*Erdâvîrâfnâme-Avesta* and *Divina Comedia-Holy Bible*). Hell, punishments, Paradise and the rewards are given with more exaggeration in the literary works. The Books show similarities in the beliefs of Paradise, Hell and Purgatorio in the Islamic religion. During the comparison of the books and the Islamic beliefs, Kur’ân-ı Kerîm is taken into consideration. Most of the differences are because of the differences between the style of the beliefs and religion.

Key Words: *Divina Comedia*, *Erdâvîrâfnâme*, Paradise, Hell, Purgatorio, Bible, Avesta, Kur’ân-ı Kerîm.

ÖZET

Dîn ve ahiret hayatı, yüzyıllar boyunca insanların hayatını yönlendiren önemli konular olmuştur. İnsanlar başka bir âlemin varlığına inanarak yaşamlarını ve mâneviyatlarını yönlendirmişlerdir. Yazarların hayal güçlerini de zenginleştiren bu konu zaman zaman edebiyatın da konusu haline gelmiştir. Bu konuyu işleyen eserlerden *İlahi Komedya* ile *Erdâvîrâfnâme* adlı eser, bu çalışmada karşılaştırma yöntemiyle değerlendirilmiştir. Eserlerin konusu “ahiret hayatına yolculuk” olarak özetlenebilir. Dolayısıyla eserlerde ahirette var olduğuna inanılan “Cennet, Cehennem ve A’râf” konuları üzerinde durulmuş ve bu yerler hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde dîn konusuyla ilgili genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde Cennet, Cehennem ve A’râf ile ilgili bilgiler, genel bir fikir yaratması için, İslâmî bakış açısından verilmiştir.

Üçüncü ve dördüncü bölüm eserler hakkında genel bilgileri içermektedir.

Beşinci bölümde eserlerde yer alan Cennet, Cehennem ve A’râf bölümleri ayrı ayrı karşılaştırılmış ve anlatılanlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar değerlendirilmiştir.

Altıncı bölüm eserlerin ait oldukları dînlerin kutsal kitapları ile eserlerin karşılaştırılmasını içermektedir.

Yedinci bölümde eserler İslâm dîni ve mi’râc olayı açısından değerlendirilmiştir.

Sekizinci bölümde sonuç bölümü bulunmaktadır.

Buradan hareketle farklı kültür ve dîn sistemine ait olan eserler aracılığıyla, “ahiret hayatı” inancının zaman içerisindeki değişmelerinin, farklılıklarının ve benzerliklerinin saptanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yürütülen çalışmada, karşılaştırma yöntemi esas alınmıştır. Buna göre; Cennet, Cehennem ve A’râf ile ilgili eserlerde yer alan bilgiler, farklı dîn (Zerdüştlük, Hıristiyanlık) ve kültürlerde (doğu ve batı) çok fazla farklılıklar göstermez. Hemen her inanç sisteminde iyilerin Cennet’e, kötülerin ve dîni öğretileri yerine getirmeyenlerin Cehennem’e gideceğine inanılır. Eserlerde yer alan en belirgin farklılık ahiret hayatının yapısı konusudur. *İlahi Komedya*’da ahiret hayatının her bir bölümünün mimari yapısının ayrıntılı bir şekilde verilmiş olmasına rağmen *Erdâvîrâfnâme*’de sadece bu yerlere kimlerin gireceği, ödülleri ve cezaları üzerinde durulmuştur. Eserler ait oldukları kutsal kitaplar ile (*İlahi Komedya* İncil ile, *Erdâvîrâfnâme* Avesta ile) anlatılanların içeriği açısından paralellik göstermektedir. Ancak Cehennem ve burada verilen cezalarla ile Cennet ve burada verilen ödüller ile ilgili anlatılanlar eserlerde daha abartılı bir biçimde verilmiştir. Eserler İslâmî inanç sistemindeki Cennet, Cehennem ve A’râf’la ilgili bilgilerle de benzerlikler gösterir. Eserler İslâmî açıdan değerlendirilirken Kur’ân-ı Kerîm esas alınmıştır. Farklılıklar çoğunlukla dîn kökenli farklı inanış biçimlerinden kaynaklanır.

Anahtar Sözcükler: *İlahi Komedya*, *Erdâvîrâfnâme*, Cennet, Cehennem, A’râf, İncil, Avesta, Kur’ân-ı Kerîm

GİRİŞ

“Dîn” kavramının yüzyıllar boyunca insanlar üzerinde derin etkileri olmuştur. İnsanlar kendisinden daha güçlü ve nitelikleri “sonsuz” sıfatıyla belirtilen bir varlığa sığınma ihtiyacı hissetmişlerdir. Dîn, bu ihtiyaçtan doğup insanların manevi taraflarına hitap ederek onları duygusal yoldan tatmin eden bir araç olmuştur. Eski Yunan’da “dîn” kelimesi “korku ile karışık saygı ve sevgi” anlamına gelir. Arapçada “dîn” sözcüğünün ceza ve yargı; usul âdet ya da tutulan yol; hesaplama ve cezalanma olmak üzere üç anlamı vardır. Mehmet Taplamacıoğlu’na göre dîn, “manevi bir birlik meydana getiren topluluğun kutsal şeylerle ilgili inanma ve tapınmalarından doğan dayanışmalı bir sistemdir”.¹ Zakir Barutçu’ya göre ise; “insanın sonsuzu farklı adlar ve değişik maskeler altından algılaması, yaşarken yapılması gerekli olan şeylerin ilâhî emirler olarak tanınması, üstün kuvvetlere teslim oluş gibi birçok olgunun tümünü içeren bir inanç biçimidir.”² İslâm ansiklopedisinde “dîn” kelimesinin Arapçada “borç, yükümlülük” anlamına gelen “deyn” kökünden geldiği yazılıdır.³ Bundan yola çıkan Cevherî, Zebedî, Râgıp el-İsfahânî, Mütercim Âsım Efendi gibi dîn âlimlerinin, “dîn”in terim anlamına ilişkin söyledikleri ortak sözcükler şunlardır: “ceza ve karşılık, İslâm, örf ve âdet, zül ve inkıyad, hesap, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat, itaat.”⁴ Kur’an-ı Kerim’de ise “dîn” kelimesi doksan iki yerde geçmektedir. Özellikle et-Tevbe, es-Sâffât, el-Vâkıa surelerinde değişik değişik türevleri yer almıştır. Bu âyetlerde dînin başlıca şu anlamlarda kullanıldığı görülür: Zül, yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhîd, İslâm, şeriat, hudûd, âdet, ceza, hesap, millet.⁵ Kur’an-ı Kerim’deki âyetleri, nüzûl sırasına göre inceleyip “dîn” kelimesinin semantik gelişmesini takip edenler, âyetlerin yarısına yakınının Mekke döneminde diğer yarısına yakınının da Medîne döneminde inmiş olduğunu görürler. Buna göre Mekke döneminde dîn kavramı, “tarihin akışına ve tabiatın gidişine yön veren, zamana ve âleme hükmeden, dîni ortaya koyan, hesap gününü elinde tutan Allah’ın otoritesi” şeklinde özetlenebilecek bir muhteva kazanırken, Medîne döneminde bu muhteva genişletilerek “kişinin Allah’a bağlı bir hayat sürdürmesi, Müslüman topluluğa karşı görevlerini yerine getirmesi; Allah’ın mutlak tasarruf ve hâkimiyetine sahip olması” gibi unsurlar da dînin muhtevasına katılmıştır.⁶

Dînlerin ortaya çıkışlarıyla ilgili dört temel teori vardır. Bunlar: Ruhçuluk, Tabiatçılık, Totemcilik ve Vahiyçiliktir. Bunlardan ilk üçü ilkel diye nitelendirilen dînleri karşılarken “Vahiyçilik” anlayışı evrensel ya da göksel dînleri karşılar.

Ruhçuluğun esasında tabiata ve eşyaya aktarılan “eş ruh” olayı yer alır. Buna göre iyi ve kötü ruhların bulunduğu bir ruhlar topluluğu vardır. Bu ruhlar insanlar arasına karışarak ya onları deli, nöbetli, saralı ve benzeri hastalıklarla cezalandırarak onların başlarına bela açarlar ya da onlara dünya işlerinde yardım ederek şans getirirler. Bu inancın sonucu olarak insanlar kötü ruhların öfkesini dindirmek için onlara adaklar adayıp kurbanlar sunarlar. Bu ilkel dînde her ruha tapınılmaz; tapınılan ruhlar hayatlarında erdemli olan iyi ve etkin kimselerin ruhlarıdır.

Tabiatçılık fiziki çevrede rastlanan doğa olaylarını ya da nesnelere kişileştirip Tanrı’laştıran bir düşünce sistemidir. Buna inanmış olan insanlar korku veren tabiat olaylarının arkasında şuurlu kişisel varlıkların bulunduğu inanırlar. Böylece onlar gök

¹ Taplamacıoğlu Mehmet, *Dîn Sosyolojisi*, 2. baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968, s.58

² Barutçu Zakir, *Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an-ı Kerim’deki Ortak ayetler*, ÜS yayıncılık, İstanbul: 2002, s. 9

³ Tümer Günay, *DİA*, Dîn md., c.: 9, s.312

⁴ a.g.e., s.312

⁵ a.g.e., s.312

⁶ a.g.e., s.314

gürültüsünden, güneşten ve güneş tutulmasından, yanardağ olaylarından, yıldırımdan, fırtına ve kasırgadan, ateşten, denizden ve bunlarla ilgili büyük tabiat olaylarından korkarak onlara tapınmaya başlamışlardır. Tabiatçılığa göre asıl “dîn” kavramı buradan doğmuştur.

Totemcilik anlayışında kutsallık, bir hayvana ya da bitkiye yüklenir. Eski dönemlerde Afrika toplumlarında bulunan kabilelerin üyeleri, kendilerini bir hayvan veya bitkiden geldiklerini düşündükleri için o hayvan veya bitkiyi kutsal sayarlardı. Totemizmin ayırt edici nitelikleri, ana tarafından akrabalık, dış evlenme, totem inancı, mantık öncesi zihniyet, ortaklaşa mülk ve parazit ekonomi olarak özetlenir.⁷ Totem diye niteledikleri bitki, hayvan ya da nesnelere tahta parçasından yapılmış olan sembolüne “şuringa” denir. Burada kutsal olan totem denilen nesne, hayvan veya bitki değil onlara yüklenen ve onlarda var olduğuna inanılan manadır.

Vahiyçilik anlayışı Müsevîlik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi semavi dînleri kapsar. Bu dînlerde tek olan Tanrı'nın, insanlar arasından seçtiği bir peygamber aracılığıyla yeryüzüne kitap indirdiğine inanılır.

Bu çalışmada Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eseri ve aynı konuda yazılan anonim Fars edebiyatı eserlerinden *Erdâvîrâfnâme*; semavi dînlerden olan Hıristiyanlık ve eski İran inanışlarından olan Zerdüştlük dîni üzerinden karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Her iki eserin de konu itibarıyla benzerlikleri ve bu konunun “diğer dünyaya yapılan yolculuk” olması dolayısıyla, “dîn” konusu üzerinde durulmuş ve iki eserin de ait oldukları dînlerdeki inanış biçimlerinin eserlerdeki yansımaları incelenmiştir.

Daha önce yapılan kapsamlı bir araştırma olmaması, bu konuyla ilgili araştırma yapılmasında etken olmuştur. Bu çalışma, *İlahi Komedya* ve *Erdâvîrâfnâme* adlı eserlerin karşılaştırılması yanında, “dîn” konusu ve eserlerin ait oldukları inanç sisteminin kutsal kitapları ile eserlerin karşılaştırılmasını içermektedir. Bu kapsama -eserlerde yer alan ahiret inancıyla ilgili anlatılara bir de kendi bulunduğumuz yerden bakıp daha sağlıklı bir değerlendirme ve karşılaştırma yapmak amacıyla- eserlerin İslâm dîni açısından değerlendirilmesi de eklenmiştir. Bu değerlendirmeler:

Eserlerin karşılaştırılması kısmında; eserlerde yer alan her bir bölümün özeti verildikten sonra bu bölümlerin karşılaştırılıp değerlendirilmesini (Örneğin *İlahi Komedya*'daki “Cehennem” bölümü ve *Erdâvîrâfnâme*'deki “Cehennem” bölümünün özetleri verilerek değerlendirme kısmında bölümler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar saptanmıştır. Bu yöntem “Cennet” ve “A'râf” bölümlerinde de uygulanmıştır.) içermektedir.

Eserlerin ait oldukları dînler açısından değerlendirme kısmında; eserlerin ait oldukları dînin kutsal kitapları (İncil ve Avesta) referans alınarak eserlerle kutsal kitaplar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar saptanmıştır.

Eserlerin İslâm dîni açısından ele alınan kısmında da Kur'ân-ı Kerîm'in açıklamalı meâli ile konuyla ilgili olduğu için İslâmî inanıştaki mi'râc olayı ve bunun en yaygın hale gelen bazı rivâyetleri göz önünde bulundurularak eserler değerlendirilmiştir. Böylelikle eserlerin karşılaştırılması kısmı haricinde, her üç dînin kutsal kitaplarındaki konuya (Cennet, Cehennem, A'râf) ilişkin ayrıntılar üzerinde durulmuştur.

Birinci bölüm olan “Giriş” bölümünde “dîn” olgusu üzerinde durulan bu çalışmada;

İkinci bölümde eserlerin konularıyla bağlantılı olarak Cennet, Cehennem ve A'râf ile ilgili bilgilerin, İslâm dîni açısından incelenmesi;

Üçüncü ve dördüncü bölümde eserlerin tanıtımı;

Beşinci bölümde eserlerdeki “Cehennem” bölümlerinin özeti ile karşılaştırılması;

Altıncı bölümde eserlerdeki “A'râf” bölümlerinin özeti ve karşılaştırılması;

Yedinci bölümde eserlerdeki “Cennet” bölümlerinin özeti ve karşılaştırılması;

⁷ Taplamacıoğlu Mehmet, s.72

Sekizinci bölümde ait oldukları dînlerin kutsal kitapları ile eserlerin karşılaştırılması yer almaktadır.

Dokuzuncu bölümde eserler İslâm dîni açısından da değerlendirilerek, anlatılanların İslâm dîniyle benzerlik ve farklılıkları saptanmıştır. Her iki eser de, metafizik âleme yapılan yolculukla ilgili olduğu için eserler İslâm dîni açısından değerlendirilirken mi'râc hadisesi üzerinde de durulmuş ve Hz. Muhammed'in göğe yükseliş öyküsünün anlatıldığı mi'râc ile ilgili rivâyetlerden yola çıkılarak bir değerlendirme yapılmıştır.

Onuncu bölüm, çalışma boyunca karşılaştırılan eserlerin "değerlendirme" bölümleri esas alınarak elde edilen bulguların yer aldığı sonuç bölümünü içermektedir.

2. İSLÂMİYET’TE CENNET, CEHENNEM ve A’RÂF KAVRAMLARI

2.1 Cehennem

Hemen tüm dînlerde Cehennem’in, ölümden sonra günahkârların ve iyi ahlak sahibi olmayanların gidip cezalandırılacakları yer olduğuna inanılır. Bu durum İslâm dîninde de böyledir. Cehennem’in (cehennâm, cihinnâm) “derin kuyu; uğursuz, hayırsız” anlamına gelen Arapça asıllı bir kelime olduğunu ileri süren İslâm bilginleri olmuşsa da dil âlimleri bu konuda tereddüt etmişlerdir.⁸ Grekçede **geenna**, Latince **gehenna** olarak kullanılan kelimenin aslı, büyük ihtimalle İbrânîce **ge-Hinnom’dan** (Hinnom vadisi) gelmektedir.⁹ Ge-Hinnom İsrâil tarihinde içinde savaş ve salgın hastalıkları sürdüren Cehennem tanrısı Molek’in olduğuna inanılan ve onun öfkesinden kurtulmak için ilk defa Kral Ahaz (M.Ö. 735-716) tarafından başlatılan bir ritüelle, erkek çocukları yakılıp kurban edildiği vadînin adıdır. Hinnom vadisinin bulunduğu yer coğrafi olarak Kudüs’ün güney ve güneybatısıdır.¹⁰ Bu uygulama Kral Yoşiya (M.Ö. 622) tarafından yasaklanmış ve ibadet adına yapılan bu eylem lânetlenerek vadi, ölümden sonra azap çekilecek yer olan Cehennem’in sembolü haline gelmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’in yetmiş yedi âyetinde yer alan Cehennem kelimesi, herhangi bir sözlük anlamı taşımaktan çok, kâfirlerin, münâfikların, zâlimlerin, gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap göreceği yer olarak tasvir edilir.¹¹ Kur’ân-ı Kerim’de Cehennem yerine kullanılan daha birçok sözcük vardır. Bu sözcükler kimi müfessirlerce Cehennem’in bölümleri ya da tabakaları olarak adlandırılmıştır. Hicr Sûresi’inde¹² Cehennem’in yedi kapısı olduğundan bahsedildiği için Cehennem’i, azap türlerini ifade etmek için kullanılan sözcüklerden özellikle yedisi önem kazanmıştır. Buna göre Cehennem yedi tabakaya ayrılır. Bu tabakaların en üstünde bulunan “**Cehennem**” tabakası azabı en hafif olan tabakadır. Günahkâr müminler burada azap gördükten sonra Cennet’e gidecek ve burası boş kalacaktır. En altta bulunan tabaka ise “uçurum, derin çukur” anlamına gelen “**Hâviye**” bölümüdür. Burası harareti en yüksek ateşin bulunduğu yer olarak en şiddetli cezaların çekileceği bölümdür. Arada kalan diğer bölümler aşağıdan yukarıya doğru şu şekildedir: **Lezâ** (Hâlis ateş), **Hutame** (Hümeze Suresi’nde (104/4-7) “Allah’ın yüreklere kadar tırmanan ateşi” olarak açıklanmıştır.), **Saîr** (tutuşturulmuş, alevli ateş), **Sakar** (Müddesir Sûresi’nde (74/28-29) “Yaktığı şeyi tüketircesine tahrip etmekle birlikte sönmeyip yakmaya devam eden insanın derisini kavuran ateş” olarak açıklanmıştır.), **Cahîm** (Kat kat yanan, alevli ve ısı derecesi yüksek ateş)’dir. Bu bölümlerin yediye ayrılması konusunda Elmalılı Muhammed Hamdi ise şöyle bir yorum yapmaktadır: “İnsanın mükellefiyet organları beş duyu ile birlikte kalp ve tenâsül uzvudur. Mânevî anlamdaki kalp kapısı açık olursa kişi doğru yoldan yürüyerek Cennete gider, aksi takdirde yedi organ mükellefi yedi çeşit azaba sürükler.”¹³ Bahsedilen bu yedi tabakada Sünnî âlimlere göre şöyle iskân edilmiştir: En üstte günahkâr müminler, ikinci tabakada Yahudiler, üçüncü tabakada Hıristiyanlar, dördüncü tabakada Sâbiîler, beşinci tabakada ateşe tapanlar, altıncı tabakada müşrikler ve yedinci tabakada münafıklar yer alacaktır. Ayrıca Kehf Sûresi’nde Cehennem’in etrafının duvarlarla çevrili olduğu yazılır.¹⁴ Bunlarla birlikte Cehennem’in yapısına dair hadis literatüründe yer alan rivayetlerin sahih olanlarından anlaşılan tek şey, onun çok geniş ve

⁸ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cehennem md., c.7, s. 225

⁹ a.g.e., s.225

¹⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Hıristiyanlık'ta_Cehennem

¹¹ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cehennem md., c.7, s. 227

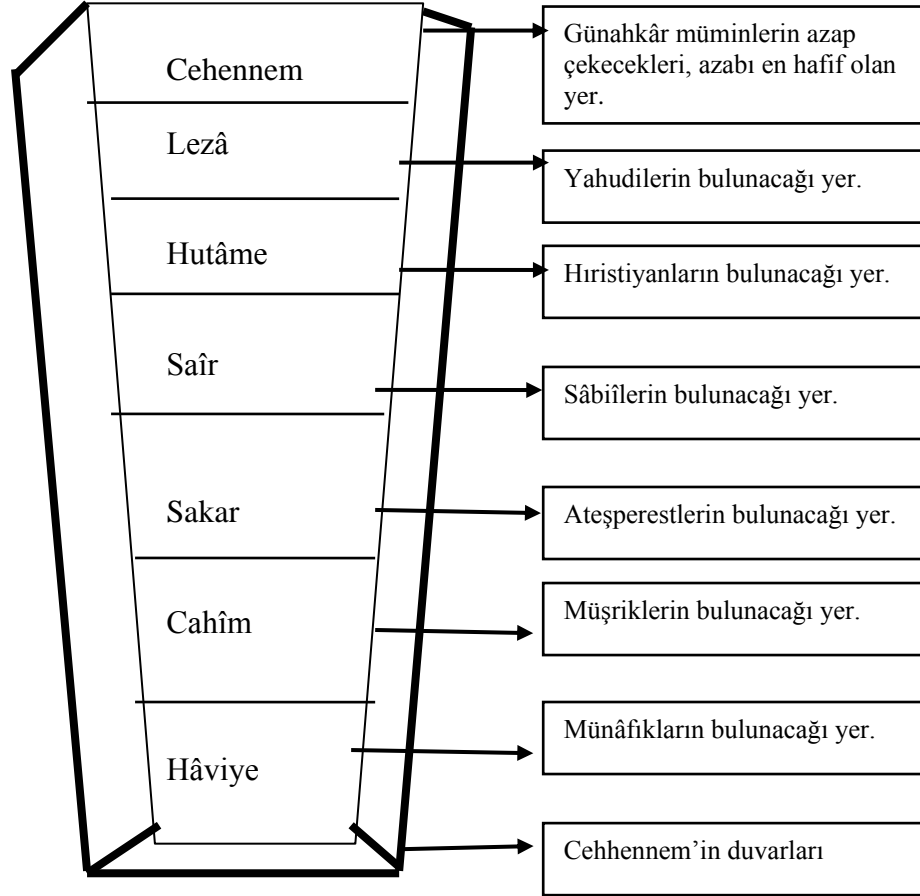
¹² *Cehennem’in yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır.* (Kur’ân-ı Kerîm M., Hicr (15)/44, s. 263)

¹³ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cehennem md., c.7, s.229

¹⁴ *...Biz zalimlere öyle bir Cehennem hazırladık ki, onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır.* (Kur’ân-ı Kerîm M., Kehf, (18)/29, s. 29)

derin bir mekân oluşundan ibarettir.¹⁵ Ancak yine de İslâm âlimleri Cehennem'in yapısı ile ilgili nasların müteşâbih grubuna girdiğini kabul etmişlerdir; çünkü âhret hayatı insanın duyu organlarıyla algılanamayacağı gibi akıl yoluyla da idrak edilemez. Tüm bunlardan hareketle İslâmi inanışta yer alan Cehennem'in yapısı şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 2.1
İslâmî İnanıştaki Cehennem'in Yapısı



Cehennem'in şu an mevcut olup olmadığı konusunda da değişik fikirler vardır. Ancak halen mevcut olduklarını benimseyenler de dâhil olmak üzere, âlimler, Cehennem'in kıyametten önce iskân edilmeyeceği konusunda birleşir. Kur'ân- Kerim'in Mü'min Sûresi'nde de Firavun taraftarlarının kıyamet kopacağı zaman Cehennem'e gireceği haber verilmektedir.¹⁶ Mu'tezile'nin yanında yer alan bir grup ise Cehennem ve Cennet'in daha önce yaratılmış olmasını akla uygun bulmaz ve bu fikri ileri sürenlerin buraların nerede olduklarını ispat edemediklerini söylerler. Bu farklı görüşlerin yanında Cehennem ve Cennet'in yerleri konusunda da çoğunluğun görüşü birbirini tutmaktadır. Cennet'in yukarıda arşın altında, Cehennem'in de aşağıda arzın altında bulunduğu görüşü epeyce taraftar toplarken, nerede olduklarının bilinmediği, hatta ahret hayatının şimdiden mevcut olup Cennet ile Cehennem'in

¹⁵ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cehennem md., c.7, s. 229

¹⁶ *Onlar sabah akşam ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün de: Firavun ailesini azabın en çetinine sokun (denilecek)! (Kur'ân-ı Kerim M., Mü'min (40)/46, s.471)*

arasında yer aldığını söyleyenler de vardır.¹⁷ Ancak bu bilgiler yer küresi ve gezegenlerle ilgili bilgilere ters düşmektedir.

Cehennem'deki azap genel olarak ateşle ilişkilendirilmiştir. Ateşin yanında dondurucu soğuk, ateşten elbiseler giymek veya zincirler takmak, aç ve susuz bırakılmak ve irinli su içmek de Cehennem'de verilecek olan cezalar arasındadır.

2.2. A'râf

A'râf, Cennet ile Cehennem arasında yer aldığına inanılan yerdir. A'râf, "sur, dağ ve tepenin en yüksek kısmı" mânasındaki **urfun** çoğuludur.¹⁸ Kur'ân-ı Kerim'in yedinci sûresinin adı da el- A'râf'tır. Çoğu müfessire göre A'râf, Cennet'le Cehennem'in arasında bulunduğu inanılan surun yüksek kısmının adıdır.

A'râf'ta kimlerin bulunacağına dair rivayet tefsirlerinde on iki farklı görüş yer alır. Bu görüşlere göre A'râf'ta bulunacak olanları dört gurup altında toplamak mümkündür:

1. İyi ve kötü amelleri eşit olan müminler. Bunlar balangıçta Cennet'e veya Cehennem'e konulmayıp ikisi arasında bir müddet bekleyecek, sonra Allah'ın lütfuyla Cennet'e girecek olan müminlerdir.

2. Ahirette müminlerle kâfirleri yüzlerinden tanıyacak olan melekler.

3. Cennet ve Cehennem ehlini birbirinden ayırarak haklarında şahadette bulunacak olan peygamberler, şehidler ve âlimler gibi yüksek şahsiyetler.

4. Cennet'e veya Cehennem'e girmeyi gerektirecek durumda olmayan belli kişiler. Bunlar da herhangi bir peygamberin tebliğini duymadan ölenler, müşriklerin bulûğ çağından önce ölen çocukları veya gayrimeşru evlilikten doğan çocuklardan ibarettir.¹⁹ Bu görüşlere rağmen âyet, hadis ve sahâbe sözleriyle teyit edilen birinci görüş daha fazla taraftar bulmuştur.

A'râf Sûresi'nde kıyamet günü günah ve sevapların tartılacağı ve kimlerin sevapları ağır gelirse onların kurtuluşa ereceği, kimlerin günahları ağır gelirse, onların da kendilerini ziyan edeceği²⁰ yazdığı halde, günah ve sevapları eşit olanların âkıbeti hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla Cennet ve Cehennem'e gidecekler belli olduğuna göre, günahları ve sevapları eşit olanların gitmeye tek yerleri kalır: A'râf.

A'râf'ın yapısıyla ilgili çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte, A'râf Sûresi'nde²¹ onun Cennet ile Cehennem arasında yüksek bir perde olduğu ve insanların bunun üzerine çıkıp Cennet'e giremedikleri halde, girmeyi umdukları için Cennetliklere "Selam size!" diye seslendikleri yazmaktadır. Buna göre A'râf, Cennet ile Cehennem arasında bulunan yüksekçe bir yerdir.

¹⁷ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cehennem md., c.7, s. 229

¹⁸ Yavuz Yusuf Şevki, *D.İ.A.*, A'râf md., c.3, s.259

¹⁹ a.g.e. s.259

²⁰ *O gün tartı haktır. Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtula erenlerdir. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır.* (Kur'ân-ı Kerim M., A'râf (7)/ 7-8, s.150)

²¹ *İki taraf arasında (Cennetlikler ve Cehennemlikler) bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz Cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak Cennet ehline: "Selam size!" diye seslenirler.* (Kur'ân-ı Kerim M., A'râf (7)/46, s.155)

2.3. Cennet

Cennet, bütün dînî inanışlarda ahlak ve imân sahibi insanların ahîret hayatında mükâfatlandırıldıkları yerdir. “Örtmek, gizlemek” anlamındaki **cenn** kökünden isim olup “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe” mânâsına gelir.²² Genel olarak tüm dînlerde yer alan Cennet inanışıyla ilgili ilk yazılı kaynak milattan önce 2000’li yıllara ait olan Sümer literatürüdür. Çivi yazılı bu kaynaklarda Cennet, Dilmum denilen ve güneşin doğduğu yere doğru uzandığına inanılan bir adadır ki “mutlu insanlar ülkesi, ölümsüzler ülkesi, hayat ülkesi” diye de nitelendirilmiştir.²³

İslâmî inanışta Cennet düşüncesi üzerinde, Cehennem ve A‘râf’tan daha fazla durulmuş ve “Cennet” kavramı; naslardan, âyet ve hâdislerden bağımsız olarak da hayal gücüyle zenginleştirilmiştir. Kur’an’da Cennet çeşitli isimlerle ifade edilmiştir. Bunlar:

1. Cennet (Ebedi saadet yurdunu ifade etmek için en çok kullanılan terimdir.)

2. Cennet’ün naîm (Arapçada “refah, huzur, mutlu hayat” anlamına gelen “ni’met” kelimesinden daha kapsamlı bir muhtevaya sahip olan “naîm” kelimesiyle birlikte bu terkip, “mutluluklarla dolu Cennetler” mânâsına gelir.)

3. Adn Cennet’i (Kelime anlamı “ikâmet etme, ikâmet edilen yer” olan “adn” kelimesiyle birlikte bu terkip “ikâmet edilecek Cennetler” anlamına gelir.)

4. Firdevs (Firdevs Arapçada “içinde üzüm bulunan bağ, bahçe” anlamına gelir.)

5. Hüsna (Yûnus Sûresi’nde²⁴ geçen “hüsna” kelimesi “en güzel, en iyi” anlamına gelir. (Müfessirlerin büyük çoğunluğu tarafından bu âyette Cennet anlamına geldiği kabul edilir.)

6. Darü’s selâm (Maddi ve mânevi âfetlerden korunmuş olma anlamındaki “selâm” kelimesi ile ev anlamındaki “dâr” kelimesinden oluşan bu terkip, En’am²⁵ ve Yûnus²⁶ Sûrelerinde geçmekte ve Cennet’in esenlik yurdu olduğunu gösterir.)

7. Dârü’l mukâme (Bu terkip, “asıl durulacak olan yer, ebedi ikâmet yeri” anlamındadır.)

İslâmî inanıştaki Cennet tasviri, onun yapısından çok, iyi amel sahibi ve inançlı kişilerin orada göreceği mükâfatlar üzerinedir. Geniş halk kitlelerine hitap etmeyi amaçlayan vaaz ve irşad kitapları ile derunî duyuş ve sezîşleri yansıtan telakkiler bir yana, genel olarak İslâm bilginlerinin Cennet tasviri hakkında benimsedikleri görüş onun mahiyetinin bilinemeyeceği şeklindedir.²⁷ Nitekim Secde Sûresi’nde de insanların ahret hayatındaki mükâfatları hayal bile edemeyecekleri yazılıdır.²⁸ Buhârî’nin “Bedü’l-halk” bahsinde rivayet ettiği bir hadiste “Cennet ehline gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, kalplerden bile geçmeyen nimetler verilir.” denilmiştir.²⁹ Dolayısıyla Cennet’teki ödüller, insanların bu dünyadaki idrakleri ile anlayabilecekleri mahiyette değildir. Yine de bazı âyetler dayanak gösterilerek Cennet’in yapısı açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre;

- Cennet tasavvur edilemeyecek kadar geniştir.³⁰

²² Şahin M. Süreyya , *DİA*, Cennet md., c.7, s. 374

²³ a.g.e. s.374

²⁴ *Güzel davrananlara daha güzel karşılık bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) ne de bir horluk (gelir). İşte onlar Cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedi kalacaklardır.* (Kur’ân-ı Kerîm M., Yunus (10)/26, s.211)

²⁵ *Rableri katında onlara esenlik yurdu (Cennet) vardır.* (En’am (6)/127, a.g.e., s.143)

²⁶ *Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.* (Yûnus (10)/25, a.g.e., s.210)

²⁷ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cennet md., c.7, s. 378

²⁸ *Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez.* (Kur’ân-ı Kerîm M., Secde (32)/17, s.415)

²⁹ Kur’ân-ı Kerîm M., s. 4 (Bakara suresinin 25. âyetinin açıklamasından)

³⁰ *Rabbinizden bir mağrifete; Allah’a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan Cennete koşuşun. İşte bu, Allah’ın lûtfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lûtf sahibidir.* (Hadîd (57)/21, a.g.e., s.539)

- Cennet'in kapıları ve her kapısında da bekçileri vardır.³¹ Bunun sayısının sekiz olduğu kabul edilmişse de Kur'an-ı Kerim'de bu sayı açıkça zikredilmemiştir.
- Cennet evlerin, üst üste yapılmış konakların ve ırmakların bulunacağı bir mekândır.³²
- Cennet'te herkesin iyilik, Allah'a itaat ve bağlılık derecelerine göre alacağı ödüller vardır. Herkese aynı derecede mükâfatlandırılmayacaktır.³³
- Cennet'te içimi bozulmayan su ırmakları, tadı hiç değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzölmüş baldan ırmaklar vardır.³⁴
- Cennet'te kiraz ve muz ağaçlarının yanında tükenmeyen ve yasaklanmayan sayısız meyve ağaçları bulunur.³⁵
- Cennet'in göklerde, dördüncü veya yedinci semada yer aldığı yolunda rivâyet edilen hadisler varsa da bunların doğruluğu teyit edilememiştir. Ancak bazı âyetlerde Cennet "yüksek"³⁶ kavramı ile nitelendirildiği için, onun yükseklerde bulunduğu kanaati yaygındır.

Cennet'in yapısına ilişkin âyetlerde belirtilenlerin yanında bazı sahih hadisler vardır. Bunlara göre Hz. Peygamber bir hadisinde, ahretteki iki Cennet'ten birinin, kapkacak ve madenî eşyasının altından, diğerinin de gümüşten olacağını ifade etmiştir. (Buhârî, "Tevhîd", 34, "Tefsîr", 55/1-2; Müslim İmân, 296)³⁷ Yine Buhârî ve Müslim'den aktarılan iki ayrı hadise göre Cennet'in kubbeleri inciden olup toprağı misk gibi kokan, hâlis buğday unu gibi beyaz bir maddeden yapılmıştır. Aktarılan hadislerde Firdevs ve Adn Cennetleri üzerinde fazlasıyla durulmuştur. Firdevs Cennetleri dört adet olup ikisinin bütün süsleri ve eşyaları altından, ikisinin de gümüştedir; müminlerin Allah'ı (cemâl-i ilâhîyi) görecekleri yer ise Adn'dir.

Cennetteki yaşanacak hayat hakkında âyetlerden yola çıkılarak şunlar söylenebilir:

- Cennet hayatı ebedîdir, ve orada bulunmayı hak edecek olanlar en iyi şekilde ağırlanacaktır.³⁸
- Cennet'e giriş sırasında bütün inananlar Cennet'in kapısında görevli melekler tarafından karşılanacaktır.³⁹
- Buraya girmeyi hak edenler burada altın bileziklerle ve incilerle süslenip ipekten elbiseler giyecekler ve onlar Cennet hayatında hiçbir yorgunluk ve usanç hissetmeyeceklerdir.⁴⁰

³¹ Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük Cennet'e sevk edilir, oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara: "Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya" derler. (Zümer (39)/73, a.g.e., s.465)

³² Fakat Rablerinden sakınanlara, üst üste yapılmış, altlarından ırmaklar akan köşkler vardır. bu, Allah'ın verdiği sözdür. Allah verdiği sözden caymaz. (Zümer (39)/20, a.g.e., s.459)

³³ Müminlerden –özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah malları ve canlarıyla cihad edenleri derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (Cennet) vaat etmiştir; ama mücahidleri oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır. Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. (Nisâ (4)/ 95-96, a.g.e., s.93)

³⁴ Müttakilere vâdolan Cennetin durumu şöyledir: içinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen süten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvenin her çeşidi onlarındır. (Muhammed (47)/ 15, a.g.e., s. 507)

³⁵ Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Düzgün kiraz ağacı, meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları, uzamış gölgeler, çağlayarak akan sular, tükenmeyen ve yasaklanmayan sayısız meyve içindedirler. (Vâkıa (56)/27-33, a.g.e., s.534)

³⁶ O gün birtakım yüzler vardır ki, mutludurlar; (dünyadaki) çabalarından hoşnut olmuşlardır, yüce (yüksek) bir Cennettedirler. (Ğâşiye (88)/ 8-10, a.g.e., s.591)

³⁷ Topaloğlu Bekir, DİA, Cennet md., c.7, s. 379

³⁸ Siz ve eşleriniz ağırlanmış olarak Cennete giriniz! Onlara altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. Ve kendilerine: Siz orada ebedi kalacaksınız, işte yaptıklarınıza karşılık size miras verilen Cennet budur. (Kur'an-ı Kerim M., Zuhuf (43)/70-73, s.493)

³⁹ ... oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara: "Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya" derler. (Zümer (39)/73, a.g.e., s.465)

- Cennet hayatında kusursuz bir ahlâkî hayat yaşanacak ve burada bulunanların kalplerinden kin sökülüp atılacaktır.⁴¹
- Cennet'te herkese kendi özelliklerine uygun eşler ve hûriler verilecektir.⁴² Buhârî ve Müslim'den aktarılan bir hadise göre de Cennet'teki her erkeğe “zarif ve şeffaf tenli” iki kadın verilecek ve orada evlenmemiş kimse kalmayacaktır.⁴³
- Cennette aile hayatıyla ilgili bilgiler tartışmalıdır. Cennette kadın talep eden değil talep edilen konumundadır. Kimsenin bekâr kalmayacağı Cennet hayatında erkeğe –biri dünya kadını, biri de hûri olmak üzere- en az iki eş verileceği halde kadının birden fazla kocaya sahip bulunmaması da aynı temaya bağlı olmalıdır.⁴⁴ Dünya hayatında kurulan meşru evliliklerin Cennet hayatında da aynen devam edeceği kabul edilmekle birlikte bir hadiste de Allah'ın Cennet hayatı için yeniden bazı nesiller yaratacağı üzerinde durulmuştur.
- Cennet'te herkes zevk, neşe ve sevinç içinde yaşayacaktır.⁴⁵
- İslâm âlimleri, Mu‘tezili bilginler dışında, Cennet ehlinin Allah'ı göreceğini kabul etmiştir.

Kur'ân-ı Kerim ve sahih hadislerde mevcut beyanlara dayanarak Cennet nimetlerinin ana özelliklerini şu şekilde tesbit etmek mümkündür: 1.Sonsuz lüks ve konfor. 2.Sürekli barış ve huzur. 3. Cennet ehlinin hem bedenî hem ruhî bakımdan son derece güçlü ve yetenekli olmaları. 4.Mânevî tatmin (rıızâ). 5.Allah'ı görmek, O'nunla konuşmak. 6.Bütün bunları saran bir ebediyet.⁴⁶

Cennet'e kimlerin gireceği konusunda da Kur'ân'da “imân ve sâlih amel (faydalı işler) sahipleri” tabiri yer alır. Bunların dışında da bazı kişilerin Cennet'e gireceği bazı âlimler tarafından kabul edilmiştir. Bunlar: çocuklar, deliler ve fetret dönemlerinde yaşayan yani peygamberlerin tebliğlerinden haberdar olmayan insanlardır. Nisâ Sûresi'nde de Cennet'te bulunacaklar arasında peygamberler, sıddıklar, şehitler, ve sâlih kişiler sayılmıştır.⁴⁷ Hadislerde de Cennet'e girmeyi hak edecek olanların özellikleri şu şekilde sıralanmıştır: Cennet ehli, adaletli ve cömert hükümdar, yakınlarına ve bütün Müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli insan, bir de aile fertleri kalabalık olduğu halde başkasına el açmayan kişiler ve kalpleri kuşları kadar ürkek ve hassas olanlardır. Buhârî ve Müslim'in eserleri dâhil olmak üzere çeşitli hadis kaynaklarında, Muhammet ümmetinden azımsanmayacak bazı gurupların hesaba tabi tutulmadan Cennet'e gireceklerini ifade eden hadisler bulunmaktadır.⁴⁸

⁴⁰ ...Orada altın bilezik ve incilerle süslenirler. Orada giyecekleri elbiseleri de ipektir...Artık orada bize ne yorgunluk dokunacak ne de bir usanç gelecektir. (Fâtır (35)/ 33-35, a.g.e., s.437)

⁴¹ Biz onların gönüllerindeki kını söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar. (Hicr (15)/ 47, a.g.e., s.263)

⁴² Kaynaşmanız için size kendi (cins)inizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O'nun (varlığının) delillerindedir. (Rûm (30)/ 21, a.g.e., s. 405)

İmân edip iyi davranışlarda bulunanlara, içinden ırmaklar akan Cennetler olduğunu müjdele!... Onlar için Cennette tertemiz eşler de vardır. (Bakara (2)/ 25, a.g.e., s.4)

⁴³ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cennet md., c.7, s.382

⁴⁴ a.g.e., s. 382

⁴⁵ İmân edip iyi işler yapanlara gelince, onlar, Cennette nimetlere ve sevince mazhar olacaklardır. (Kur'ân-ı Kerim M., Rûm (30)/ 15, s. 404)

⁴⁶ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cennet md., c.7, s. 381

⁴⁷ Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve sâlih kişilerle beraberdir. (Kur'ân-ı Kerim M., Nisâ (4)/ 69 s.88)

⁴⁸ Topaloğlu Bekir, *DİA*, Cennet md., c.7, s.385

3. İLAHİ KOMEDYA

*İlahi Komedy*a Cehennem, A'râf, Cennet bölümlerinden oluşan, 14. yüzyılda yazılmış en önemli eserlerdendir. Her bir bölüm otuz üç, ancak Cehennem otuz dört bölümden oluşur. Yani eserde toplam bölüm sayısı yüzdür. Üçlüklerden oluşan şiirin tümü ilk kez Dante'nin kullandığı terza rima⁴⁹ düzeninde ve on birli hece ölçüsüyle yazılmıştır. Üç bölüme ayrılan şiirin toplam dize sayısı 14. 233'tür.⁵⁰

Eserde Dante, karanlık bir ormanda uyuyakalır ve uyanınca da yolunu kaybedip usta şair Vergilius'la⁵¹ karşılaşır ve eserine bu karşılaşmayı anlatarak başlar. Ona Cehennem ve A'râf boyunca rehberlik edip Cehennem ve A'râf'ta bulunan bölümleri ve bu bölümlerde hangi günahkâr ruhların nasıl tasnif edildiğini gösteren Vergilius'un yerini, Cennet'te Dante'nin hayatı boyunca sevdiği kadın olan Beatrice alır. Bundan sonra Beatrice, Dante'ye Cennet'i ve onun bölümlerini gezdirebilir. "Dante henüz ergenliğinde tanıdığı ve sonra Floransalı bir senyörün karısı olarak karşılaştığı Beatrice'i Tanrılaştırır; Beatrice'in meleklerden ve azizlerden üstün olduğunu, günahtan bağımsız olduğunu, neredeyse Bakire Meryem'le kıyaslanabileceğini açıklar. Beatrice (Dante'nin temsil ettiği) insanlıkla Tanrı arasında yeni bir şefaathçi olur."⁵² Eser Dante'nin Cennet'in en üst kısmındaki Tanrı'yı, tasvir edemeyeceği bir ışık seli halinde görmesiyle sona erer.

Dante "öteki dünyaya" yaptığı düşsel geziyi destanlaştıran *İlahi Komedy*'yı 1407-1421 yılları arasında kaleme almıştır.⁵³ Bu dönemde İtalya siyasi bir birliğe kavuşmamış ve feodalite düzeni ortadan kalkarak yerini cumhuriyetlere, krallıklara ve komünlere bırakmıştır. Bu dönemde papalığın yönetim hakkını ve cumhuriyeti savunanlar "Guelf" adını, imparatorluğun yönetimini savunanlar da "Ghibellin" adını alır. Dante'nin ailesi Guelf yanlılarıdır.

1400 yılının 7 Nisan Perşembe gününü 8 Nisan Cuma'ya bağlayan gecede başlayan yolculuk, tam bir hafta sonra 14 Nisan Perşembe günü sona erer. Eserde evren Ptolemaios (Batlamyus)⁵⁴ görüşüne göre tasarlanır. Bu görüşe göre Dünya sabit olarak evrenin merkezinde durur ve çevresinde iç içe geçmiş yedi gök içinde yedi gezegen (Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn) döner. Sekizinci gökte dönmeden yerinde duran sabit yıldızlar; dokuzuncu gökte de göğün en üst katı olan arş yer alır. Dante'nin modelinde buna ek olarak dokuzuncu katta gezegenlerin dönmesini sağlayan İlk Devindiriciler'den sonra en son bölüm olan onuncu gökte arş-ı âlâ yer alır. Burada da Meryem, Beatrice gibi Tanrı'nın sevgili kulları vardır. Bu düzen şematik olarak şöyledir:

⁴⁹ En büyük eseri *Commedia*'da Dante'nin kullandığı İtalyan nazım şekli terza rima, daha çok kısa biçimiyle, özellikle 1908'den sonra denenmiştir. Üçer dizelik bentlerde birinci-üçüncü kafiyelidir; serbest gibi görünen ikinci dizinin kafiyesi, ardından gelen kümenin birinci-üçüncü dizesinde tekrarlanır. Son tek dize, kendinden önceki bentin orta mısrasıyla benzer: aba bcb cdc... (Mutluay, Rauf, *100 Soruda Edebiyat Bilgiler*, 3. bs., Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1979, s. 152)

⁵⁰ İ.K., s. 16

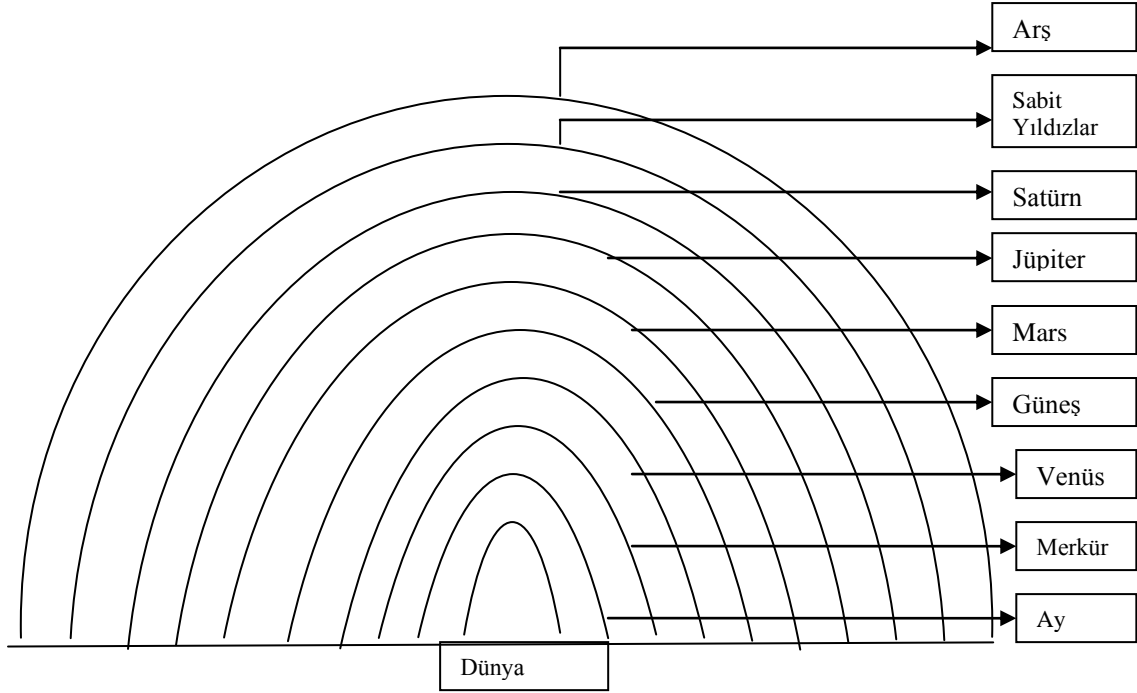
⁵¹ Latince "Cehennem meleği" anlamına gelen Virgil, M.Ö. 1.yy.da yaşamış olan Romalı şairdir. Roma İmparatorluğu'nun destanı olarak kabul edilen *Aeneis* adlı yapıtın yazarıdır. (<http://www.turkcebilgi.com/virgil/ansiklopedi>)

⁵² Eliade Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, çev.:Ali Berkay, 3. cilt, Kabalcı Yayınları, İstanbul: 2003, s. 121

⁵³ İ.K., s. 16

⁵⁴ Almages ve Coğrafya adlı iki önemli eserin yazarı olan İskenderiye'li gökbilimci. Yunan ve Babil uygarlıklarının gökbilimle ilgili bilgilerinin derlendiği Almages'te Dünya merkezli bir Güneş sistemi modeli çizilir. Bu model Kopeknik modeline kadar Batı ve İslam dünyasında geçerli bir model sayılmıştır. Ptolemais'un kuramına göre evren küreseldir ve Dünya bu evrenin merkezinde hareketsiz olarak yer almaktadır. Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn ve sabit yıldızlar Dünya'nın çevresinde dairesel hareketle dönmektedirler. (<http://www.turkcebilgi.com/batlamyus/ansiklopedi>)

Şekil 3.1
Batlamyus Görüşüne Göre Evrenin Yapısı



Cehennem ve A'râf'ın oluşumları ise eserde şu şekilde geçer:

Dünya şimdiki bilgilerin tam tersine kuzey kutbu tabanda güney kutbu en üst noktası olan iki bölümden oluşan bir yerdir. Baş şeytan olan Lucifer Cennet'ten kovulduktan sonra gökten düşerek açtığı çukur Cehennem'i oluşturmuştur. Cehennem'in girişi Kudüs'ün altındadır. Onun açtığı çukurun toprakları da güney yarım kürede birikip A'râf dağını oluşturmuştur. Cennet ise göklerde yer alır.

İlahi Komedyâ, Dante'nin yaşam öyküsünün sanatına yansımaları olarak değerlendirilebilir.⁵⁵ Çünkü eserde o dönem İtalya'sının içinde bulunduğu siyasi ve sosyal karmaşa, Dante'nin başına gelen sürgün olayları ve sevdiği kadını yüceltmek uğruna eserinde ona ayırdığı en güzel yer ve dizeler bunu kanıtlar niteliktedir. Bu ilâhî geziyi kaleme almasının amacı ise içinde bulunduğu karmaşık durumun ve yaşadığı hayatın düzene girmemesinin sebebini Tanrı'ya sığınmakta bulması ve bu sayede insanlara da yol göstermek istemesidir.

Türkiye'de tanınması gecikmeli olan Dante'nin isminin ilk kez 1884 tarihli *Envâr-ı Zekâ* dergisinde çıkan bir anekdotta geçtiğini görürüz: "İtalya'nın en büyük şuarası meşhur, Dante vefat ettiği zaman, mezar taşına hak ettirilecek ibareyi yazıp seçmek için bütün şairler toplanmışlar..."⁵⁶

⁵⁵ İ.K., s. 17

⁵⁶ Karakartal Oğuz, *Türk Kültüründe İtalyanlar*, 1. baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul: 2002, s. 61

Sıradışı bir aşka, mitoloji, tarih ve kutsal metinlerle de desteklenen gerçeküstücü bir ortamda yakılan bir ağıt olarak da nitelendirilebilecek olan *İlahi Komedya*'nın tarihten, felsefeden dînbilime, gökbilime, geometriye uzanan bir ansiklopedi niteliği de taşıması, bir başka özelliğidir.⁵⁷

⁵⁷ a.g.e. s.18

4. ERDÂVÎRÂFNÂME

Erdâvîrîfnâme Mezdiyesna inanırları için çok önemli bir eserdir. Bu eserde, Erdâvîrâf adlı bir dîn ehlinin, diğer dünyaya gönderilmesi, Cennet, Cehennem ve A'râf'ta gördükleri anlatılır. Bu yolculuğun sebebi ise **İskender'in**⁵⁸ İran'ı yakıp yağmalaması, bu nedenle Zerdüştlük dînine olan güvenin sarsılması ve dîn adamlarınca dahi bazı şüphelilerin baş göstermesidir. Bu şüpheleri ortadan kaldırmak için **Zerdüş'te**⁵⁹ inananlar, aralarında günahsız bir mübedi⁶⁰ seçerek onu diğer dünyaya göndermeye karar verirler. Böylece onun anlattıklarıyla bu dînin şüpheye yer vermeyen öğretileri kanıtlanmış olacaktır. Erdâvîrâf'ın bu yolculuğu yedi gün yedi gece sürer. Sırasıyla A'râf, Cennet ve Cehennem'de gördüklerini; kimlerin Cennet'e girmeyi hak ettiklerini, kimlerin Cehennem'de hangi günahlarına karşı hangi cezalara çarptırıldığını ve kimlerin de A'râf'ta kaldıklarını anlatır. Erdâvîrâf,

⁵⁸ "III. İskender, İskender-i Kebîr: Büyük İskender, İskender-i Makedonî: Makedonyalı İskender, İskender-i Zülkarneyn: İki boynuzlu İskender, İskender-i Gocestek: Lanetli İskender diye de anılır. Makedonya kralı II. Phlippos ile Epiros prensesi Olympias'ın oğlu. Yunan tarihçiler onun soyunu baba tarafından yarı Tanrı' kabul edilen Herkül'e anne tarafından milli kahraman Akhilleus'a dayandırır. Bazı İranlılar İskender'i İranlı kabul etmekte ve Dârâ'nın soyundan geldiğini, Dârâ'nın ardından tahta çıkan Ahâmenişler dönemi İran hükümdarı olduğunu düşünmektedir.

M.Ö. 356'da Makedonya'da Pella kasabasında doğan İskender, özel öğretmenler tarafından yetiştirilmiş, 14-16 yaşları arasında Aristoteles'ten (MÖ 384-322) dil, edebiyat, siyaset ve felsefe dersleri almıştır. Babasının bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine daha yirmi yaşındayken MÖ 336'da kral ilan edildi...Tahta çıkışından itibaren Pers İmparatorluğu'yla hesaplaşma planları yapan İskender gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra kral yardımcısı o9larak yönetimi Antipatros'a bırakıp MÖ 334 yılının ilkbaharında üstün donanıma sahip ordusuyla asya seferine çıktı... Bir yıl içinde Anadolu'yu ele geçirdi ve MÖ 333'ün sonbaharında İssos ovasında büyük bir Pers ordusunu kumanda eden III. Dârâ ile karşılaştı; bozguna uğrayan Dârâ Babil'e kaçtı... Geniş bir coğrafyaya yayılmış birçok devleti on iki yıl gibi kısa bir süre içinde ortadan kaldırarak buralarda büyük bir imparatorluk kuran İskender'in göz kamaştıran zaferi, kendisinden sonra gelen devlet adamları için olduğu kadarsanatçılar için de ilham kaynağı olmuş, hakkında destanlar yazılıp çeşitli menkıbelere konu edilmiştir. Hatta bu büyüklükteki zaferlerin ancak manevi bir güç ve ilahi bir destekle mümkün olacağını düşünenler ona ruhani özellikler yakıştırıp Kur'an'da adı geçen (KEHF 18:83-99) Zülkarneyn ile aynı kişi olduğunu düşünmüşlerdir." (Yıldırım Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*,1. basım, Kabcacı Yayınevi, İstanbul: 2006, s. 427-431)

⁵⁹ Mecûsîliğin kurucusu Zerdüş't Batı'da Zaroester olarak bilinir. Zaroester, Farsçadaki "güzel develere sahip olan" anlamındaki Zarathushtra'nın Yunanca'ya geçmiş şeklidir. Zerdüş'tün ne zaman ve nerede doğduğu konusu tartışmalıdır...Daha çok itibar edilen görüşe göre Zerdüş't, milattan önce VII.-VI. Yüzyıllarda yaşamıştır. Bunun en önemli desteği Zerdüş'tün hayatına ilişkin yaygın İran geleneğidir. Buna göre Zerdüş't, Büyük İskender'in İran seferinden (M.Ö. 330) 258 yıl önce yaşamıştır...Avesta'ya ve Yunan kaynaklarına göre Zerdüş't Doğu İran'da yaşamıştır...Gelenekte Zerdüş't'e atfedilen Gathalar'daki sınırlı bilgiler dışında Zerdüş'tün hayatıyla ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Babası Poyruşaspa'nın rahip olduğu söylenir. Mecûsî kaynaklarına göre Zerdüş't, küçüklüğünden itibaren diğer çocuklardan farklı olarak sürekli bir arayış içerisindeydi. Nitekim yirmi yaşına geldiğinde onda önemli değişiklikler görülmeye başlandı; sık sık dağlara ve ıssız yerlere giderek inzivâ hayatı sürmeye çalışıyordu. Otuz yaşındayken Tanrı'nın temsilcisi melek Vohu Mana (iyi düşünce) ile karşılaştı. Kendisine ilk vahiyleri getiren Vohu Mana onu ruhsal olarak yüce Tanrı' Ahura Mezda'ya götürdü. Zerdüş't Ahura Mezda'yı "bilge rab" olarak nitelemektedir. Bu vahiy tecrübesini sonraki yıllarda diğerleri izledi; böylece yaşadığı dönemin politeist kültürüne karşı monoteizmi temel alan yeni bir inancı telkin etmekle görevlendirilen Zerdüş't, etrafına bu inancı yaymaya başladı... Kral Viştaspa'nın Zerdüş'tün öğretilerini kabul etmesi, yeni dîn için tam anlamıyla bir dönüm noktası oldu...Viştaspa'nın yanında büyük bir saygınlık kazanan Zerdüş't, siyasi iktidarların Viştaspa ile yaptığı savaşlarda da tA'râf olmak durumunda kaldı...Savaşlardan birinde komşu Turanlılar karşısında Kral Viştaspa ve ordusu yenildi. Bazı kaynaklara göre Zerdüş't bu savaş esnasında öldü veya öldürüldü. (Gündüz Şinasi, *DİA*,c. 9, Mecûsîlik Md., s.279-280)

⁶⁰ "Ateşe tapan, Zerdüş't inanırlarından bir grup, Zerdüş't dîni önderi' anlamındaki muğ(çoğulu muğan) eski İran'da bir hanedandır. Âd kavmi kabilelerinden olan bu aile hem Zerdüş't öncesi hem de Zerdüş't sonrası dönemde dîn adamları ve dînsel liderler yetiştirip ruhani makamın tek sahipleri olarak bilinmiştir...Avesta'da moghu(maga): büyük iş, önemli görev, büyüklük ve görmek sözcüğünden türemiş olan muğ sözcüğü zaman içinde mübed, âtûrbân, 'Zerdüş't dîni inanırı' anlamlarını üstlenmiştir. Mübed sözcüğü de Pehevicede magopat ile eşanlamlı olarak 'muğların önderi ve büyüğü' anlamına gelir." (Yıldırım Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*,1. basım, Kabcacı Yayınevi, İstanbul: 2006, s. 532)

Âzerfrenbağ Ateşkedesi'nde⁶¹ toplanan dîn adamlarının kararıyla dîn konusunda şüpheleri diğerlerine oranla daha çok olan yedi kişinin, daha sonra da bu yedi kişi arasından üç kişinin içinden seçilir. Erdâvîrâf'ın bu iş için seçildiğini duyan yedi kız kardeşi kurul üyelerine yalvararak kardeşlerinin ölüler diyarına gönderilmemesini isterler. Çünkü onların tek erkek kardeşi Erdâvîrâf'tı ve hepsi de onunla evlidirler. Kurul üyeleri onlara Erdâvîrâf'ı yedi gün sonra sağ salim teslim edeceklerine dair söz verip onları ikna ederler. Daha sonra Erdâvîrâf tüm bedenini baştan aşağı yıkayıp temiz giysiler giyer ve güzel kokular sürünür. Kendisine uygun güzel bir sedir hazırlanır, üzerine temiz bir yatak serilir. Dua etikten sonra ona şarap ve meng⁶² içeceğinden üç kadeh doldurarak verirler. Erdâvîrâf şarap ve mengi içerek baj⁶³ okur ve kendisi için hazırlanan yatakta derin bir uykuya dalar. Kız kardeşleri başında yedi gün yedi gece boyunca Avesta'dan dualar okurlar. Yedi gün sonra uyanan Erdâvîrâf, diğer dünyayı yani Cennet, Cehennem ve A'râf'ı anlatır. Diğer dünyayı gezerken yedi gün boyunca Erdâvîrâf'a, Tanrı Âzer⁶⁴ ve Kutsal Surûş⁶⁵ rehberlik eder.

Pehlevicede kutsallık, dürüstlük, doğruluk anlamına gelen "erdâ" sözcüğü ile; erkek, akıl, güç anlamlarına gelen "vîrâf" sözcüklerinin birleşmesiyle birlikte "Erdâvîrâf" ismi, "kutsal adam," "kutsal akıl sahibi" anlamlarını ifade eder.⁶⁶ Erdâvîrâf'ın yaşadığı dönem, önsözü de dikkate alınır, İskender ve onun ardından İran'da yönetime gelmiş hükümdarlar döneminde yaşanan, hatta bir sonraki hanedan olan Eşkaniler (M.Ö.250-M.S.226) dönemine de yansıyan siyasi ve yoğun dîni kargaşa çağı da göz önünde bulundurulursa, Sâsânî hanedanının yıkılışından önce 4. yüzyıl sonlarından 7. yüzyılın ortalarına kadar süren zaman diliminin bir döneminde yaşamış olduğu sonucuna varılır.⁶⁷ Eserin yazılış dönemi için ise Zerdüştdînin zayıflamaya başladığı Sâsânîler döneminde 3.-9. yüzyıl ortalarıyla 8.-14. yüzyıl başları arasındaki bir dönemdir denilebilir.⁶⁸

Eserin diğer önemli özelliği de Sâsânîler çağından günümüze kadar gelmeyi başarmış alanındaki tek eser olmasıdır.⁶⁹ Özetle; Erdâvîrâf, fizikötesi evrende Cennet, Cehennem seyahatine çıkan ilk seyyah, eseri *Erdâvîrâfnâme* ise insanın ölmeden önce rüyada iken ya da

⁶¹ "Beytu'n-nâr: ateş evi; beytu'n-nîrânî: ateş evi; ateşlâh: ateş evi ,ocak; ateşhâne: ateş evi... gibi isimlerle de bilinen ateşkede, muğların tapınaklarına ve ateşperestlerin ateş yaktıkları yere denir. Farsça ateşkede sözcüğü her zaman övülen ve saygı duyulan bir nesne olan ateş sözcüğünün yer anlamındaki *kede* ekiyle birleşmesiyle türetilmiştir. Bu şekilde hâne-yi ateş(ateşhâne): ateş evi ve terim olarak da 'Zerdüştdîni bağhıllarının kutsadıkları ateşi içinde koruyup sakladıkları yerlerin özel adı' olarak kullanılmıştır." (a.g.e., s. 104)

⁶² "Avesta'da bangha, Sanskritçede bhanga, Pehlevicede meng, Arapça metinlerde daha çok menc, benc şekillerinde geçen meng, tıpta ve çeşitli Zerdüştdînsel merasimlerinde kullanılan bir uyuşturucu, yeşil, sarhoşluk veren bir bitkidir." (a.g.e., s.505)

⁶³ "Zerdüştdînine inananların mırıldanarak okudukları dua" (a.g.e., s.142)

⁶⁴ "(Târeh): İbrahim peygamberin babası. Put ustası Âzer diye de bilinir. Âzer isminin İbranice Elî'zar(Elî'zer) sözcüğünden geldiğine inananlar da vardır. her durumda Âzer ya da Hâzer Kur'ân'da geçen ve Arapça olmayan yabancı sözcüklerdendir...Hayatına dair pek bilgi bulunmayan Âzer'in put ustası olduğu, yaptığı putları satması için İbrahim'e verdiği rivayeti yaygındır...Fars edebiyatında özellikle de şiirlerde, Âzer'in heykeltıraşlık sanatındaki yeteneği, şairlerin hayal dünyalarını genişleten, tasvir güçlerini zenginleştiren etkenlerdendir." (a.g.e., s.105-106)

⁶⁵ "Zerdüştdîni inancının en sevimli çehrelerinden biri olan Surûş, bütün dînsel ayinlerde hazır bulunur. Surûş ya da Avesta'da şekliyle Sraosha: itaat etme, emirleri yerine getirme anlamına gelir...Mezdiyesnâ inancının temel Tanrı'larından biri olarak "kutsal, iyi, ödüllendiren, güçlü, galip ve cesaretli" sıfatlarıyla nitelenir. Bu Tanrı'nın asıl görevi insanlara kulluğu nasıl yapmaları gerektiği öğretmek, Tanrı'ya karşı görevlerini yerine getirmelerini sağlamaktır. Hâtif-i gayb: gaipten seslenen niteliğiyle de bilinen Surûş, Zerdüştdîni inancında Ahura Mezda'nın emirlerini, kutsal mesajlarını taşıyan bir simge olarak kabul edilir. Farsça kitaplarda Cebrail ile aynı meleğ olduğu da söylenir." (a.g.e., s.642)

⁶⁶ A., s.16

⁶⁷ a.g.e. s.19

⁶⁸ a.g.e. s.24

⁶⁹ a.g.e. s.10

ruhlar dünyasında Cennet ve Cehennem'i de içine alan öteler dünyasını gezmesi konusunda kaleme alınmış en eski tarihi kaynaktır.⁷⁰

⁷⁰ a.g.e. s.28

5. ESERLERDEKİ “CEHENNEM” BÖLÜMLERİNİN ÖZETİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

5.1 İlahi Komedya’da Cehennem

İlahi Komedya’da Cehennem dokuz daireden oluşan çukur şeklinde bir yerdir. Her bir daireye göre tasnif edilmiş günahlar ve bu günahları işlemiş olan ruhlar, bu dairelere günahları ile uyumlu bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu çukur gittikçe daralan dairelerden oluşmaktadır. Ayrıca çok karanlık ve ruhların içinde büyük acılar çektiği bir yer olan Cehennem çukuru, aşağılara doğru gidildikçe acıların, cezaların ve işkencelerin, günahlarla orantılı bir şekilde arttığı bir çukurdur. Dante’nin Cehennem’ine giren ruhlar günahlarından dolayı pişman olmayan ruhlardır ve burada kıyamet gününe kadar kalırlar. A’râf’ta ise ölmeden önce günahlarından dolayı pişman olmuş olan ruhlar yer alır. Bunlar Cehennem’dekilerin tersine günahlarından arınıp Cennet’e gidebilirler. Dante’nin tasvir ettiği Cehennem çukurunun “çevresi on bir mil, eni de yarım mil” dir.⁷¹

Dante, ilk sırada Cehennem’in gezilip görüleceği bu yolculuğa, karanlık bir ormanda uyuyakalıp yolunu bulmakta güçlük çekerken ona, Cehennem ve A’râf’ta rehberlik edecek olan şair Vergilius ile karşılaşarak başlar. Vergilius, Beatrice tarafından Dante’ye yardım etmek için gönderilmiştir: “Yaşam yolumuzun ortasında karanlık bir ormanda buldum kendimi.”⁷² diye başladığı eserinde karanlık orman yozlaşmakta olan dünya hayatını ve bununla birlikte yine yozlaşmakta olan şairin hayatını simgeler. Bu karanlık ormanda İncil’de adı geçen üç hayvanın olduğunu⁷³ ve bunlardan kendisini Vergilius’un kurtardığını söyler. Vergilius ona: “İyiliğin için peşimden gel, izle beni/ rehberin olacağım, buradan alıp öncesi sonrası olmayan bir yere götüreceğim seni/ umutsuz çılgınlıkla işiteceksin, acıdan kıvranan eski ruhlar göreceksin/ ikinci ölümlerine bağırırken.”⁷⁴ der. John Ciardi bu konuda şöyle der: “These beasts, and especially the She-Wolf, drive him back despairing into the darkness of error. But just all seems lost, a figure appears to him. It’s the shade of VIRGIL, Dante’s symbol of HUMAN REASON”.⁷⁵ (Bu hayvanlar, özellikle dişi kurt, onu günahın karanlığının umutsuzluğuna sürükler. Ancak bunların hepsinin kayb olduğu sırada, bir figür görünür. Bu Dante’nin, insan olabilmenin sembolü olarak gördüğü, Vergilius’un gölgesidir.)

Dante bu özel yolculuk için niçin kendisinin seçildiğini merak ettiğinde, Vergilius ona kendisini Beatrice’nin yolladığını söyler. Beatrice’in ise bu kararı vermesinde Hz. Meryem etkilidir. Hz. Meryem Lucia’ya⁷⁶, Lucia da Beatrice’e : “Niçin yardım etmiyorsun seni sevdiğin için sürüden ayrılan insana?”⁷⁷ diye sorar. Yani aslında Dante bu yolculuğa yaşarken hayatına dikkat etmediği, günah işlemeye eğilimli olduğu dolayısıyla “sürüden ayrıldığı” için çıkmıştır. Dante’nin Cehennem’ine girmek, sekizinci kantoda belirttiği üzere, çok kolaydır; çünkü İsa Cehennem’in kapısını kırdığı için Cehennem’de kapı yoktur.

Dante *İlahi Komedya*’da Cehennem’i şu bölümlere ayırmıştır:

Cehennem’in Girişi: Cehennem’in giriş kısmında ağlayan, inleyen ve acıdan kıvranan çıplak ruhlar vardır. Bu bölümde kötülük de iyilik de yapmayanların ruhları bulunur. Bu ruhları at sinekleri, eşek arıları sokar; gözlerinden yaş diye akan kanı da iğrenç kurtçuklar

⁷¹ İ.K., s. 292-293

⁷² a.g.e. s.35

⁷³ Bunlar, şehvetin simgesi olan pars; şiddetin simgesi olan aslan ve cimrilik simgesi olan dişi kurttur. (a.g.e., s.36)

⁷⁴ a.g.e., s.40

⁷⁵ Ciardi John, *THE INFERNO Dante’s Immortal Drama of a Journey Through Hell*, 27, Mentor Printing, New York: 1954, s. 15

⁷⁶ 4. yüzyılda yaşamış olan ermiş bir kadın. (İ.K., s.55)

⁷⁷ İ.K., s. 48

emer. Cehennem'deki ırmak olan Akheron ırmağına binen ruhlar günahlarına uygun dairelere götürülürler. Bu sırada deprem olur ve Dante bayılır.

İlk Daire /Limbus (Hıristiyanlık'tan Önce Yaşayan İyi Ruhlar): Bu bölüm Cehennem'in giriş kısmından sonra gelen ilk bölümdür. "Limbus" adı verilen bu bölüm ağaçlarla kaplı bir orman şeklindedir. Cehennem'in korkunç görünümüne karşı buranın ormanlık bir alan olarak tasvir edilmesinin sebebi burada ruhların tek günahlarının Hıristiyanlık doğmadan önce ölmüş olmalarıdır. Buradaki ruhlar erdemli, iyi ruhlardır ancak İsa'dan önce yaşadıkları için Hıristiyan olamadan ölmüşlerdir. Bu yüzden Cehennem'in ilk dairesinde kalmak zorundadırlar. Bu ruhlar işkence görmeden acı çekerler.⁷⁸

Bu dairede felsefeciler, şairler, mitolojik kahramanlar ve bilgiler vardır. İsa'dan önce yaşamış olan Hâbil, Nûh, Mûsâ, Dâvut peygamberleri ve İsrâil ile oğullarını; İsa Limbus'a inip kurtarmıştır.

İkinci Daire (Şehvet Düşkünleri): Limbus'tan sonraki bölümlerin tümü karanlıktır. Bu dairede Cehennem'e yargıçlık yapan **Minos**⁷⁹ bulunmaktadır. Minos günahkâr ruhların Cehennem'in hangi dairesine gideceğine karar verir. Şehvet düşkününü olan ruhların cezaları öyle şiddetlidir ki bunlar çığlıklar, hıçkırıklar, iniltiiler arasında oradan oraya savrulup Tanrı'nın adaletine küfrederek. Burada bulunanlar arasında cinselliğe düşkünlüğüyle bilinen Babil kraliçesi **Semiramis**⁸⁰, kocasının ardından ettiği bağlılık yeminini unutup başkasına âşık olan Kartaca kraliçesi **Dido**⁸¹, Mısır kraliçesi Cleopatra, Troya Savaşı'nın çıkmasına neden olan **Helen**⁸² ve sevgilisi **Paris**⁸³, **Akhilleus**⁸⁴ ve yuvarlak masa şövalyelerinden Tristan

⁷⁸ Vergilius bu konuda şunları söyler: "Gitmeden daha ileri bil ki bunlar günahkar değil/ erdemleri var ama yeterli değil/ çünkü senin inancının da giriş kapısı vaftizden yoksun kalmışlar." (İ.K., s.62)

⁷⁹ Zeus'la Europe'nin oğlu, Sarpedon'la Rhadamanth'ın kardeşi sayılan efsanevi Girit kralı...Minos efsaneye ilkel çağların en doğru ve haksever kralı diye geçmiştir. Tanrı Zeus'tan esinlenerek yasalar çıkarttığı için öldükten sonra Hades'teki üç yargıçtan biri olmuş. (Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, 5. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1993, s.206)

⁸⁰ Babil kraliçesi Semiramis'in öyküsünü ünlü mitograflardan Sicilyalı Diodoros anlatmıştır. Suriye'de Askalon yöresinde bir göl varmış, bu gölde Derkodo adında kadın yüzlü balık gövdeli bir Tanrıça yaşamış. Aphrodite bu Tanrıçaya kızmış ve onu bölgenin çobanlarından birine âşık etmiş. Derketo nur topu gibi bir çocuk doğurmuş, ama bir erkekle birleştiğine içerlediği için çobanı öldürmüş, doğurduğu kız çocuğunu da bırakarak gölüne dalmış. Bebeği ak güvercinler mandıralardan aşırıdıkları süt ve peynir ile beslemişler adına da bunun için Semiramis, yani Suriye dilinde "güvercinlerden gelme" denmiş.(a.g.e. s.269)

⁸¹ Kartaca kraliçesi Dido'nun efsanesi, Vergilius'un "Aeneis", destanına dokunaklı bir sevda romanı olarak girmeden önce de vardı ve şöyle anlatılırdı: Fenike kenti Tyros'un kralı iki çocuk bırakarak ölmüş, biri kızı Elissa, öbürü oğlu Pygmalion. Babası öldüğü zaman Pygmalion çocukmuş ama halk onu krallığa seçmiş, amcası Sicharbas'ı da naip olarak saptamış ve Elissa'yı onunla evlendirmiş. Ne var ki Pygmalion amcasının hazinelerine göz dikerek Sicharbas'ı öldürtmüştü. Bu korkunç olaydan sonra Elissa Tyros'tan göçmeye karar vermiş ve kentin ileri gelenlerinden bir grupla Sicharbas'ın definesini de yanına alarak denize açılmış. Yolda giderken gemiden ağzına kadar dolu torbalar atıyorlarmış denize. Dido bu torbaların içinde Sicharbas'ın altınları olduğu kanısıyla kardeşini aldatmaya girişmiş, oysa torbalar kumla doluymuş. Göçmenler gide gide Afrika'nın Libya kıyılarına varmışlar...Libya yerlileri Elissa ile adamlarını iyi karşılamış, bir öküzün pöstekisine sığacak kadar toprağı seçip oraya yerleşebileceklerini söylemişler... Bu kent sonradan Kartaca diye anılacak Roma'nın düşmanı, büyük Afrika kentidir. Elissa orada kraliçe olur, ne var ki yöre krallarından biri ona talip çıkar, Elissa bu isteği tiksintiyle karşılar ama komşu krala karşı koyamayacağını bildiği için üç aylık bir düşünme süresi ister...Üç ay sonra da bir odun yığınının üstüne çıkarak kendini diri diri yakar. Vergilius'un bu efsaneyi kullanarak yarattığı öyküde; Elissa'nın adı Dido'ya çevrilir, Sicharbas Sychaeus olur. (a.g.e. s.89)

⁸² Yunan efsanelik kişilerinin en ünlüsü, güzeller güzeli Helena(ya da Homero'un deyimiyle Helene) bin bir masal ve öyküye kahraman olmakla kalmamış, kişiliği de sonsuz tartışmalara yol açarak, çeşitli görüş ve yönlerden yorumlanmıştır. ..Helena'yı yaratan Homeros'tur... Helene Zeus'la Leda'nın kızıdır...Efsaye göre Zeus bir kuğu kuşu biçiminde Leda'nın kendisine yanaşmıştır, Leda bir yumurta doğurmuş, bundan Helene çıkmıştır. (a.g.e. s.140-141)

⁸³ Paris, öbür adıyla Aleksandros, Troya kralı Priamos'la karısı Hekabe'nin en küçük oğludur. Kraliçe onu doğurmadan birkaç önce uykusunda bir düş görmüş: Karnından çıkan bir alev, Troya surlarını sarıyor, bütün

vardır. Dante bu yolculuğun başlarında gördüğü bunca cezalara ve korkunç Cehennem azabına dayanamayarak ikinci kez bayılır.

Üçüncü Daire (Oburlar): Bu dairede oburluk günahı işleyen ruhlar cezalandırılır. Burada antik mitolojide Cehennem bekçiliği yapan üç başı köpek olan, kuyruğu yılan ve sırtı kara yılanlarla dolu **Kerberos**⁸⁵ yarattığı vardır. Bu yaratık oburluk günahı işleyen bu ruhları tırmalar, derilerini yüzer ve onları parçalar. Buraya çok soğuk, iri taneli ve çamurlu bir yağmur yağar ve bunu emen toprak da leş gibi kokar. Günahkâr ruhlar yerlerde süründükleri için Dante ile Vergilius yürürlerken bazılarını ister istemez ezerler. Burada boğazına düşkünlüğü ile bilinen Floransa'lı şair Ciacco'nun ruhu ile konuşur Dante. Ona bazı Floransa'lı yöneticileri ve papa yandaşları ile krallık yandaşlarının sonunu sorar. O da onların Cehennem'in daha aşağı çukurlarında olduklarını söyler. İkili bu çukurun sonunda Cehennem Tanrı'sı **Pluton**'la⁸⁶ karşılaşır.

Dördüncü Daire (Cimrilik ve Savurganlar): Bu dairede cimrilik ile savurganlık günahı işlemiş olanların ruhları sürekli birbirleriyle çarpışıp birbirlerini suçlar vaziyettedirler.⁸⁷ Dante burada bulunan cimrilere başında papa ve kardinal gibi dîn adamlarının geldiğini söyler. Vergilius buradaki ruhların sonsuza kadar burada kalıp acı çekeceklerini, diriliş günü mezarlarından çıkacaklarını söyler.

Beşinci Daire (Öfkeli): Burada Akheron ırmağının bir kolu bulunmaktadır. Bu ırmak simsiyah suyu olan bir ırmaktır ve **Styks**⁸⁸ denilen bir bataklık oluşmasına sebep olur. Öfke günahını işlemiş olan ruhlar bu bataklıkta çırılçıplak bir halde birbirlerini dişleriyle parçalamaktadırlar. Burada kızının ırzına geçen Apollon'dan öç almak için Delphoi tapınağını yıkan öfkesiyle ünlü mitolojik kahraman **Phlegyas**⁸⁹ yer alır. Dante siyasi görüş ayrılığı yaşadığı Flippo Argenti'yi de bu çamurlar içine sokar ve onun bu halinden zevk alır.

şehri yangına veriyormuş. Falcılar bu düşü kötüye yorumlamışlar, doğacak olan çocuk şehri yıkıma götürecekti demişler. (a.g.e. s.238)

⁸⁴ Yuna mythos'una en çok konu olmuş kişidir...Peleus'la Thetis'in oğludur. Thetis bir Nereus kızı yani bir deniz Tanrıçasıdır...Bir ölümlüyle evlendiğine üzülen ve çocuklarını kendisi gibi ölümsüz kılmak isteyen Thetis geceleri kalkar onları ateşin üstüne tutarmış. Bundan amaç, gövdelerindeki ölümlülük tohumlarını yok etmekteymiş. Bir gece Peleus uyanmış, bakmış ki karısı olacak deniz kızı küçük Akhillius'u topuğundan tutmuş alev vermiş. Tepesi atmış, çocuğu kaptığı gibi, Thetis'i evinden kovmuş. Peleus'un yedinci oğlu olan Akhillius'un dudakları ve sağ aşık kemiği yanmış...Nitekim Akhillius sonradan bu yerinden vurulup öldürülmüş.(a.g.e. s.24-25)

⁸⁵ Hades'in köpeği Kerberos, başka birkaç canavarla birlikte Typhon'la Ekhidna'dan doğmadır...Kerberos çokluk üç başlı-kimi anlatımlarda elli ya da yüz kafalı- bir köpek olarak gösterilir. Kuyruğu kocaman bir yılan, sırtından kara yılanlar dikilir. Bu korkunç hali ve Hades'in giriş kapısında zincirlerle bağlı olduğu yerden havlamalarıyla ölü ruhları dehşete düşürür. (a.g.e., s.172-173)

⁸⁶ Yer altındaki ölümler ülkesinin Tanrı'sı Hades, Aidoneus ve Pluton (zengin) adlarıyla da anılır. Görünmez anlamına gelen Hades, hem Tanrı'nın kendisi hem de egemen olduğu ölümler ülkesi için kullanılır. (a.g.e. s.120)

⁸⁷ “ Gördüğüm insan sayısı her yerdekenden fazlaydı, çılgınlık atıyorlardı, göğüsleriyle koca yükleri iterken. Birbirlerine de çarpıyorlardı, sonra geri dönerken ‘Niye tutuyorsun sen (parayı)?, Niye saçıyorlar sen?’ diye bağırıyorlardı.” (İ.K., s.89)

⁸⁸ Styks bir yer altı ırmağı olarak görülür, Tanrı'lar bu ırmak üzerine yemin ederler. Yemin Olympos'ta olursa Zeus İris'i gönderir, Styks'i getirir. Styks üzerine yemin eden yeminini bozacak olursa, korkunç bir cezaya çarptırılır: Bir yıl boyunca ağzına ne Tanrı' balı ne de Tanrı' şarabı koyabilir, soluk alamaz sonra da dokuz yıl boyunca, Tanrılardan toplanı ve şölenlerden uzak durmak zorundadır. Styks, karanlıkta gürül gürül akan Okeanos'un bir kolu sayılır, suları koca ırmağın sularının onda biri kadardır. (Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, 5. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1993, s.277)

⁸⁹ İksion'un babası. Asklepios'u doğuran kızı Koronis'in ırzına geçen Apollon Tanrı'dan öç almak için Delphoi tapınağını yıkmak istemiş. Phlegyas bu suçundan dolayı Hades'te büyük bir cezaya çarptırılmış. (a.g.e., s.247)

Bundan sonra ağır suçluların bulunduğu “**Dite**” denilen Cehennem’in son dört dairesine giderler. Burası demir gibi duvarlarla kaplıdır ve kapısının önünde iblisler beklemektedir. Buradaki iblisler kapıyı Dante ve Vergilius’un yüzüne kapatarak onları içeri almaz.

Dite (Cehennem’in Son Dört Dairesi):

Altıncı Daire: Bu dairede **sapkınlık günahı** işlemiş olan ruhlar cezalandırılır. Burada bellerine yeşil su yılanları dolanmış olan ve temel ilkelere karşı gelenleri cezalandırmakla görevli üç Cehennem cadısıyla karşılaşılır. Bunlar kendisine bakını taşa dönüştüren mitolojik şahsiyet **Medusa’nın**⁹⁰ gelip Dante’yi taşa dönüştürmesini isterler. Vergilius da Medusaların başı **Gorgon’u**⁹¹, Dante’nin görmemesi için gözlerini kapatır. Çünkü görürse bir daha buradan yukarı çıkamayacaklarını söyler. Göklerden inen ulak bu ikisine yardım ederek ruhları uzaklaştırır ve kentin kapısını açarak onların geçmesini sağlar. Burada Dante sapkınların içinden alevler ve iniltiye yükselen ve kapağı açık olan mezarlarını görür. Ancak sıcaklık mezardan mezara değişiklik gösterir. Bu mezarların yanında **Epikuros’un**⁹², ruhun bedenle birlikte öldüğü düşüncesine inanların da mezarları vardır. Dante burada bulunanlardan ikisi ile konuşur. Bunlardan biri krallık yandaşlarından Farinata diğeri ise Cavalcanti’dir. Cavalcanti, şair ve aynı zamanda Dante’nin arkadaşı olan oğlunun akıbeti hakkında konuşur. Dante ruhların burada az da olsa geleceği görebildiklerini söyler. Bu dairede Epikuros’un görüşlerini benimseyen İmparator 2. Federico ve krallık yandaşı kardinal Ottaviano delgi Ubaldini vardır.

Vergilius’la Dante bir uçurumun yanına gelirler ve iğrenç kokular salan bu uçurumda daha da beter durumda olan ruhlar görürler. Burada bir mezar görürler. Bu mezar Selanik kentinin diyakozunun etkisiyle İsa’nın Tanrı kökenli olmadığına inanan Bizans İmparatoru Anastasio’nun mezarıdır.

Vergilius Cehennem’in çukurundaki kokuya burunları alışsın diye yolculuğa ara verdiği bir sırada Dante’ye bu uçurumdaki son üç daireyi anlatılır. Bunlar lanetlenmiş ruhların bulunduğu ve gitgide daralan dairelerdir. İlk dairede kaba güç kullananlar vardır; ancak bu dairede kendi içinde üç bölünmüştür: Kaba gücü Tanrı’ya, kendisine ve başkasına uygulayanlar olmak üzere. İkinci dairede : “...ikiyüzlüler, büyücüler, dalkavuklar, kalpazanlar, dîn sömürücüleri, hırsızlar, pezevenkler, dalavereciler gibi pislikler yer alır.” der Vergilius.⁹³ Dairelerin en küçüğünde yani Cehennem’in en son dairesinde ise ihanet edenlerin ruhları yer alır. Dite’nin en küçük dairesini Vergilius dünyanın merkezine yerleştirir.

⁹⁰ Gorgolardan biri, Perseus kafasını kesince akan kanından Pegasos’la Khrysaor doğar. (a.g.e., s.201)

⁹¹ Plastik sanatların alabildiğine faydalandıkları Gorgolar, Graialar gibi Phorkys’le Keton’un kızlarıdır...Saçları yılanlarla örülür, alımlarında yaban domuzu dişleri fişkırır, tunç elleri ve uçmak için yapılan kanatları bulunan bu yaratıkların başlıca niteliği korku salmaktır...Üç oldukları halde efsaneye karışan yalnız Medusa’dır.(a.g.e., s.118)

⁹² Epikuros (341-270) Sama’da (Sisam adası) doğmuştur. Babası Atinalı bir öğretmenmiş. Dar koşullar içinde yetişmiş, çağının başlıca felsefe çığırlarıyla yakından tanışmıştır: Sisam ve Atina’da Platoncu filozoflardan ders görmüş, ailesi Sisam’dan sürülüp Kolophon’a (İzmir yakınlarında bugünkü Değirmendere) yerleşince Teos’ta (İzmir yakınlarında bugünkü Sığacık) o zamanlar ünlü bir okulu olan Demokritosçu Nausiphanes’in öğrencisi olmuştur...Ana eğilimi bakımından pratik bir nitelik taşıyan, başlıca bir ahlak felsefesi olan Epikurosçuluğun da ereği mutluluğa (eudaimonia) ulaşmaktır. Felsefe Epikuros’a göre bireyin mutluluğunu sağlayacak olanakların, araçların araştırılmasından başka bir şey değildir; felsefenin yapacağı, göreceği iş yalnız budur... Felsefenin başlıca işi, insana mutluluğu sağlamaktır. Felsefe de bunu her şeyden önce, insanı tanrılar ile ölüm karşısında duyulan korkudan ve nesnelere yapısı üzerindeki yanlış tasavvurlara bağlı olan budalaca ürküntülerden kurtarmakla yapılabilir. Bunu da başarabilmek için, doğaya dayanan, doğal olan bir dünya görüşü gereklidir. Böylece bir dünya görüşü, masalı, efsaneyi, mucizeyi, özellikle de tanrıların bu dünyanın gidişine karıştıkları anlayışını ve bir de ölümsüzlük düşüncesini ortadan kaldıracak, her şey için doğal nedenlerin olduğunu ya da olabileceğini gösterecektir. (Gökberk Macit, *Felsefe Tarihi*, 14. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul: 2003, s.87-88)

⁹³ İ.K., s.123

Vergilius nefesine yenilmenin Tanrı'yı daha az incittiğini bu nedenle daha az ceza gerektirdiğini söyler. Dolayısıyla Dite kentinin dışındakiler buradakiler kadar çok ceza çekmezler.

Yedinci Daire: Üç bölmeden oluşan bu dairenin;

İlk bölümünde saldırganlar ve öfkeli cezalandırılır. Dairenin başında insan gövdeli boğa başlı mitolojik canavar olan **Minotauros'u**⁹⁴ görürler. Onun öfkesi dinince daha aşağılara inmeye başlarlar. Burada zor kullanarak başkalarına zarar verenler kanlı bir ırmakta haşlanarak ceza görürler. Bu ırmağın kıyısında gövdelerinin yarısı at yarısı insan olan **Kentaurlar**⁹⁵ koşmaktadır. Bunların görevi işlemiş oldukları suçlarla orantılı olarak ırmağa batan ruhlardan birinin sınırı aşması halinde, onu oklarıyla vurmaktır. Dante Kentaurlardan birinin yardımı ile bu ırmağı geçer. Bu ırmağa kirpiklerine kadar batmış olan ruhlar vardır bunlar başkalarının kanını ve malını çalan zorba hükümdarlardır. Bunlar arasında Büyük İskender, Sicilya kralı Dionisio, acımasızlığıyla ünlü Padova kralı Azzolino vardır. Aynı zamanda Hun imparatoru Atilla, Akhillius'un oğlu **Pyrrhos**⁹⁶, Pompeus'un korsan oğlu Sextus, Toscalı ünlü haydutlar Rinier da Corneto ile Rinier Pazzo da bu ırmakta haşlananlar arasındadır.

İkinci bölmede intihar edenler yer alır. Burada yine mitolojiye göre Troyalıların Stophades adasından kaçmalarına neden olan kadın yüzlü çirkin görünüşlü yırtıcı kuşlardan olan **Harpya'lar**⁹⁷ yer alır. İntihar ederek ölmüş olan ruhlar burada ağaç ve çalılara dönüşmüş bir şekilde beklerler. Harpya'lar da canlarına kıyıp ağaca dönüştürülen ruhların yaprak ve dallarını yiyerek onlara acı verirler. Dante burada imparator Federigo 2'nin adamlarından olan hukukçu Pier della Vigna ile konuşur. Ona buradaki ruhların nasıl ağaca dönüştüğünü ve hiç bundan kurtulan birinin olup olmadığını sorar. Ruh, bu günahkârların ancak kıyamet günü bedenlerini giyebileceklerini söyler. Dante bu daireye **savurganları** da sokar. Bunlar arasında savurganlığıyla ünlü Siena'lı Lano vardır. Onun ruhunun, aç ve kapkara dişi tazılar tarafından kovalanarak paramparça edilmesine tanık olurlar.

Üçüncü bölmede; saldırganlar, cinsel sapkınlar, hileciler ve dalavereciler yer alır. Buradaki toprak çirliçiplak bir çöldür.⁹⁸ Pek çok çıplak ruh vardır burada her biri acı acı ağlar. Çünkü burada onların üstlerine ateş yağmuru yağar. **Tanrı'ya sövme günahı** işleyen ruhlar da burada yer alır. Bunlar arasında Tebai kentini kuşattıktan sonra **Jüpiter**⁹⁹'e meydan okuyan

⁹⁴ Adı Minos'un boğası anlamına gelen Minotauros, insan bedenli, boğa başlı bir canavarmış. Tanrı Poseidon'nun kral Minos'a gönderdiği bir boğa ile Minos'un karısı Pasiphae'den doğmamış. Minos bu korkunç yaratığı saklamak için mimarı Daidalos'a Labyrinthos sarayını yaptırmış. Theseus Minos'un kızı Adriane'nin yardımıyla Minotauros'u öldürmüştür. (Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, 5. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1993, s.207)

⁹⁵ Kentaurlar, yani at adamlar, yarı insan yarı hayvan bedenli yaratıklardır. Önden bakınca başları, göğüsleri ve kolları, kimi zaman da ön bacakları insan gibidir, karınlarından arkası at biçimindedir. Yeleleri, kuyrukları vardır. Dağlarda, ormanlarda yaşayan bu at adamlar çiğ et yer, çokluk yabanıl ve azgındır. (a.g.e. s.170)

⁹⁶ Neoptolemos. Adı yeni savaşçı anlamına gelen Neoptolemos, Akhillius'un oğludur. Onu kız kılığında Skyros kralı Lykomedes'in haremindedir bulunduğu sıralarda üretmişti. Akhillius urada Pyrrha adıyla saklandığı için, oğluna Neoptolemos'tan başka Pyrrhos (yani kızıl saçlı) adı verilmiş. (a.g.e. s.215)

⁹⁷ Adları "kapıp kaçanlar" anlamına gelen Harpyalar, kadın yüzlü, yaygın kanatlı, sivri pençeli bir çeşit yırtıcı kuşlardır. Okeanos kızı Elektra'nın Thamas'la birleşmesinden doğan Harpyalar, çokluk iki olarak gösterilir: Aello (Kasırga), Okypete (Hızlı uçan, bora)...Harpyalar çocukları kaçırmalar ve ölümlerin ülkesi Hades'e götürürler diye bir inanç vardır. Bu inancı en iyi canlandıran anıt, eski Lykia'nın Ksanthos (bugün Kınık) şehrinde bulunan ünlü mezardır. (a.g.e. s.122)

⁹⁸ Eserde: "...yer, verimsiz kalın bir kum örtüsüyle kaplıydı."(İ.K., s.148) denilir.

⁹⁹ Adı Zeus baba, baba Tanrı ya da gök Tanrı anlamına gelen Diespiter (yani Zeus pater)den türemiş olan Jüpiter aslında Roma Pantheon'unun en eski , en büyük Tanrı'sıdır. Yunan dininin etkisiyle sonradan Zeus'la bir tutulmuştur. Roma dininde Jüpiter gök, gün ışığı, hava, yıldırım, şimşek gibi doğal güçleri simgeleyen Tanrı'dır. Doğanın büyük yöneticisi sayılan bu Tanrı'ya Roma'nın kutsal tepesi Capitolium'da tapılırdı. (Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, 5. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1993, s.163)

yani Tanrı'yı küçümseyen Kapaneus vardır. Vergilius Dante'ye, Giritli yaşlı bir adamın vücudunu alegorik olarak yozlaşan insanlığa ve papalığa benzetir ve Cehennem'deki ırmakların kökenini anlatır.

Dante burada Floransa'lı politikacı ve yazar Brunetto Latini ile karşılaşır.¹⁰⁰ Latini Dante'ye geleceği hakkında bilgi verir. Dante ona bu bölümde kimlerin olduğunu sorduğunda o da dîn adamlarının, büyük yazarların, ünlü kişilerin hepsinin burada olduğunu söyler. Burada yer alanlar arasında Guido Guerra, Tegghiaio Aldobrandi, Jacopo Rusticucci ve Guiglielmo Borsiere'yi görürler.

Dante "...uzun ömürlü olmasını dilediğim bu Komedyanın dizeleri üzerine ant içerim ki..." diyerek yapıtının adını ilk kez, onun üzerine ant içerek anar.¹⁰¹

Üçüncü bölmenin sonunda kayalıklarında tefecilerin oturup ceza çektiği bir uçurumun kıyısına gelirler. Bu uçurumdan onları, konuklarını yiyerek karnını doyuran ve **Hektor**¹⁰² tarafından öldürülen üç gövdeli, yüzü dürüst insan yüzü gibi görünen, yılan vücutlu ve kıllı pençeli, hilenin simgesi olan **Geryon**¹⁰³ yarattığı aşağı indirir.

Sekizinci Daire: Burada "kötü cepler" manasına gelen **Malebolge** adında bir yer vardır. Burası ortasında ağız geniş kocaman bir kuyu ve bu kuyunun etrafında da on hendek bulunan, hendeklerle kuyuların küçük köprülerle birbirine bağlandığı bir bölgedir. On bölümden oluşan bu dairenin bölümleri şunlardır:

- **Birinci Hendek:** İlk hendek kadın pazarlayıcıları ile kadınları kendileri için baştan çıkarıcıları çırılçıplak ruhlarıyla doludur. Onları elleri kırbaçlı, boynuzlu zebaniler kamçılıyarak cezalandırır. Burada kız kardeşini Ferrara Markisi'ne peşkeş çektiği söylenen Bologna'lı politikacı **Venedico Caccianemico**'nun ruhuyla konuşur Dante.
- **İkinci Hendek :** "Dalkavukluk" günahını işleyenlerin yer aldığı bu bölümde, günahkârlar kendilerini tokatlayarak ve başlarına kadar dışkıya gömülü olarak cezalandırılır. Burada bulunanlar arasında Lucca'lı krallık yanlısı bir soylu olan İnterminielli ve Latin yazar Terentius'un bir eserinin başkarakteri olan yalancı kişilik Thais vardır.
- **Üçüncü Hendek:** Bu bölümde baş aşağı çukurlara gömülü bir şekilde cezalandırılan dîn sömürücüleri yer alır. Burada hendeğin dibinde ve çeperlerinde her birinde aynı genişlikte delikler bulunan taşlar vardır. Günahkârların bacakları baldırlarına kadar bu deliklerden sarkar biçimdedir. Bu hendekte Dante, papalık yapan ve dînden çıkar sağlayan 3. Nicolo ile konuşur.
- **Dördüncü Hendek:** "Büyücülük" günahı işlemiş olanların yer aldığı bu bölümde, günahkâr, çeneleriyle gövdeleri arası ters dönmüş ve gözleri böbreklerine bakar şekilde gerisin geri yürüyerek cezalandırılırlar. Dante bu bölümde de mitolojik

¹⁰⁰ Latini ona şöyle der: "Bu sürüdeki biri bir an duraksayacak olursa, yüz yıl boyunca korunmasız yatar, yağın ateş altında." (İ.K., s.158).

¹⁰¹ a.g.e. s.172

¹⁰² Troya kralı Priamos'la kraliçe Hekabe'nin en büyük oğlu olan Hektor, Anadolu'nun ilk ulusal kahramanıdır çünkü Troya Savaşı Homeros'un İlyada destanından da anlaşıldığı gibi bölgesel bir karşılaşma değil, Batı dünyasının Çanakkale Boğazı'ndan Mezopotamya'ya kadar uzanan Asya kıtasına ilk saldırışı, uygarlık ve zenginlikte Batı'yı çok aşmış olan Anadolu'yu ele geçirmek için ilk denemesi, girişimidir... İlyada Hektor'u hem savaşta bir kahraman hem de günlük hayatında bir insan olarak canlandırır gözümüzün önünde...Troya şehrinin koruyucusudur Hektor.(Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, 5. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1993,s.126-127)

¹⁰³ Hesiodos Theogonia'nın iki yerinde üç kafalı bu devden söz eder. Geryon, Poseidon'un oğlu Khrysaor'la Okeanos kızı Kallirhoe'den doğmadır. Herakles Eurystheus'un buyruğu üzerine gelip onu adasında öldürür. (a.g.e., s.116)

kişilerden faydalanarak burada bulunanlar arasında **Amphiaraos**¹⁰⁴ ve **Teiresias'ın**¹⁰⁵ bulunduğunu söyler.

- **Beşinci Hendek:** “Hile” yapanların ruhlarının bulunduğu bu bölümde, günahkâr ruhlar kaynayan zifte **Malebranche** denen kanatlı, ellerinde zıpkınları olan zebaniler tarafından atılırlar. Bu yaratıklar zifte batmayan ve yüzeyine çıkanları pençeleriyle cezalandırır. Burada bulunanlar arasında rüşvet yiyenler de vardır. Bunlar; Navara’lı **Ciampolo**, Galluralı keşiş **Gomita**, **Michele Zanche**’dir.
- **Altıncı Hendek:** “Hile ve ikiyüzlülük” günahı işleyenlerin yer aldığı bu bölümde, günahkârlar suratları boyanıp iç tarafı ağır kurşundan birer cüppe giydirilerek cezalandırılırlar. Burada bulunanlar arasında 1261’de Bologna’da kurulan Santa Maria tarikatı keşişleri vardır. Ayrıca İsa’nın çarmıha gerilmesine neden olan Yahudi dîn adamı **Kaifas** çarmıha gerilip yere çivilenmiş bir halde bulunur.
- **Yedinci Hendek:** “Hile ve hırsızlık” günahı işleyenlerin ruhlarının yer aldığı bu bölümde günahkârlar sayılabilecek korkunç zehirli yılanlar arasına atılır ve çırılçıplak bir şekilde oradan oraya kaçırlar. Bunlar arasında yer alanlardan Pistoia’lı bir hırsızın (Vanni Fucci) ruhu bir yılan tarafından hızla delinir ve ruh paramparça olup bir kül yığına dönüşür. Sonra o küller toplanarak tekrar aynı hırsızın görüntüsü ortaya çıkar. Ruhlar bu acıyı sonsuza kadar böyle yaşarlar. Ağır bir şekilde cezalandırılan hırsızlardan bazılarının bedenleriyle yılanların bedenleri birbirine geçerek birbirine dönüşür. Yılanla dönüşen hırsızların değişimi ve dönüşümü ayrıntılarıyla anlatılır. Burada bulunanlar arasında **Herkül’ün**¹⁰⁶ sığırlarını çalan **Cacus**¹⁰⁷ ve Floransa’lı hayvan hırsız **Cianfa** da yer alır
- **Sekizinci Hendek:** Yine “hile” günahı işleyenlerin yer aldığı bu bölümde bu sefer ceza ateşlerdir. Bu hendekte pek çok alev vardır ve her bir alev bir günahkâr içerir. Burada “at” hilesini bularak Troya’nın düşmesini sağlayan **Ulikses (Odysseus)**¹⁰⁸ ile Argos kralı **Diomedes’in**¹⁰⁹ ruhları ile usta savaşçı ve politikacı **Montefeltro’nun** ruhları yer alır.
- **Dokuzuncu Hendek:** “Bölücülük” günahı işleyenlerin ruhlarının bulunduğu bu hendeki tasvir etmekte Dante güçlük geçer. Burada elleri ayakları kopmuş, tarif

¹⁰⁴ Öyküsü Thebai efsaneler zincirine bağlı Melampus soyundan ünlü bir kahin. Oikles ile Hypermetra’nın oğlu, Alkmaion ile Amphilokhos’un babası.(a.g.e. s.33)

¹⁰⁵ Thebaili Teiresias efsanede sözü geçen bilicilerin en ünlüsüdür. Troya savaşı efsanelerinde de Thebai çemberinde de çok önemli bir rol oynar. Öldükten sonra bile Odysseus ruhuna sorular sormak için uzun ve tehlikeli Hades yolculuğuna girer.(a.g.e. s.279)

¹⁰⁶ Herakles’in Latince adı...İnsanın doğaya karşı yenilmez saldırma ve dayanma gücünü simgeler. Yaptığı işler hep iyiye dönüktür, doğanın insanın başına saldırdığı afet ve musibetleri yok etmekle insanlığa sonsuz iyiliği dokunur. Oysa kendisi trajik bir kişiliktir... İlk doğduğu günden beri peşini Hera’nın kin ve öfkesi son demine kadar raharata kavuşturamaz onu. Tam işleri bitmişken korkunç bir yanlışlık yüzünden cayır cayır yanar ve ölür. Ama böylece büsbütün arınıp ölümsüzlüğe kavuşur.(a.g.e., s.147)

¹⁰⁷ Vulcanus’un oğlu, ağzı ateş saçan üç başlı dev. Aventius tepesinin bir mağarasında oturup komşu bölgeleri yağma ediyormuş. Herakles Geyoneus’u öldürüp sığırlarına el koyduktan sonra İtalya’ya gelince; Tiber nehrinin kıyısında uzanmış, kestiriyormuş. Yiğit uyurken, Cacus gelmiş, birkaç hayvanını aşırılmış, iz bırakmamak için de sığırları kuyruklarından çekerek geri geri götürmüştü. Herakles uyanınca işin farkına varmış. Mağaradaki hayvanların böğürmesinden ya da başka bir anlatıma göre kız kardeşinin Cacus’u ele vermesinden, Herakles mağaraya girmiş ve ateş, alev saçan Cacus’u boğazlamış. (a.g.e., s.78)

¹⁰⁸ Yuna mythosundan günümüze kalmış en ünlü kahramandır...Odysseus’un kişiliğinde çokça bulunan niteliklerden birincisi akıl, ikincisi çare, üçüncüsü de sabırdır... Troya şehrinin savaşıyla ele geçirilemeyeceğini anlayarak tahta at fikrini ileri sürer ve bu düzenin gerçekleşmesine önayak olur. (a.g.e., s.224)

¹⁰⁹ Bir Trakya kralı. Ülkesine gelen yabancıları atlarına yem olarak vermiş. Heraklesi Diomedes’i kendi atlarına yedirerek bu vahşi töreye son vermiş. (a.g.e., s.90)

edilemez yaraları olan kanlar içinde ruhlar vardır.¹¹⁰ Dante İslam peygamberi Hz. Muhammed'i de Hıristiyanlık varken yeni bir dîn kurduğu için bölücüler arasına koyar; onunla birlikte Hz. Ali de buradadır. Bunlar yaşarken insanları böldükleri için onların da ceza olarak burada bedenleri ayrılıp parçalanır.¹¹¹

- **Onuncu Hendek:** “Simyacılık, kalpazanlık” günahı işleyenlerin ruhlarının bulunduğu bu bölümde günahkârlar cüzzam hastalığı ile cezalandırılırlar. Dante yine kiliseyi eleştirerek ironik bir biçimde bu hendeği manastıra, buradaki günahkârları da keşişlere benzetir. Buradaki ruhlar tepeden tırnağa kabuk tutmuş olan vücutlarını kaşıyarak kendi derilerini yüzerler. Aynı zamanda Dante kalpazanları, onlara irinli su içirerek, bedenlerine işkence ettirerek, bacaklarını kestirerek ve susuz bırakarak cezalandırır. Burada, başka bir kadının kılığına girerek babası Kıbrıs kralı **Kinyras’ın**¹¹² koynuna giren **Myrrha**¹¹³ yer alır.

Dokuzuncu Daire: Dört bölmeye ayrılan bu bölümde “hâinlik” günahı işleyenlerin ruhları yer alır. Dante burayı “evrenin dibi” olarak tabir eder.¹¹⁴ Hâinlik günahı işleyen günahkâr ruhlar burada bulunan donmuş gölde buzlara gömülü bir halde bulunurlar. Bunların sınıflandırılması şu şekildedir:

- Birinci hendekte, kardeşlerini ya da akrabalarını öldürenler;
- İkinci hendekte, vatanlarına ihanet edenler;
- Üçüncü hendekte, konuklarına ihanet edenler;
- Dördüncü hendekte, kendilerine iyilik edenlere ihanet edenler yer alır.

Lucifer¹¹⁵: Dante ile Vergilius Cehennem’in tüm dairelerini dolaştıktan sonra Vergilius’un “Dite” diye de tabir ettiği Cehennem’in en alt bölümüne gelirler. Cehennem’in dibinde yaratıcısına başkaldırmandan önce meleklerin en güzeli olan Cehennem’in hükümdarı Lucifer’i yani şeytanı görürler. Bu; başında siyah, beyaz ve sarı renklerde olan üç yüzü bulunan, dolayısıyla altı gözü ve üç ağzı olan, her yüzün altında dev, tüysüz iki kanadı olan ve gözyaşlarından kanlı salyalar akıtan bir yaratıktır. Üç ağzı olduğu için üç günahkârı aynı anda dişleriyle öğüterek onlara işkence eder. Dante ve Vergilius Lucifer’in merdiven gibi olan sırtından inerler sonra da “...yeraltında, hiç ışık almayan, tabanı delik deşik olan bu doğal in”den yukarıya doğru tırmanırlar.

¹¹⁰ Dante burayı tarif için şöyle der: “Dibi delik tahtası eksik hiçbir fiçı, benim gördüğüm tepesinden tırnağına bağı deşik biri gibi parçalanmış olamazdı. Bacakları arsından sarkıyordu bağırsakları, iç organları ortadaydı, yenilenlerden bok yapan murdar keseyle birlikte.”(İ.K., s.272)

¹¹¹ Vergilius bunun için: “ Burada gördüğün öteki kişiler yeryüzünde bölücülük, bozgunculuk tohumu ektiler, bu nedenle ikiye bölündüler.”der. (İ.K., s.273)

¹¹² Kıbrıs kralı Kinyras’ın adı İlyada’da geçer:Troya savaşına katılmasına katılması için Agememnon ona Odysseus’la birlikte Talhybios’u göndermiş, Kinyras da elli gemi yollamaya söz vermiş, ama Akhaları aldatmış: Bir gerçek gemi donatmış, kırk dokuz tane de topraktan tekne yaptırıp, hepsini denize indirmiş, kırk dokuzu batmış, yalnız bir gemi varabilmiş Aulis’e. Ama böylece Kinyras sözünü tuttu sayılmış.(a.g.e., s176)

¹¹³ Kıbrıs kralı Kinyras’ın kızı(a.g.e., s.210)

¹¹⁴ “...çünkü evrenin tümünün dibini anlatma ki ne hafife alınmalı, ne de ana baba diyen bir dilin işi olmalı.”(İ.K., s.307)

¹¹⁵ Sabah yıldızı “Phosphoros’un” Latince adı. Hıristiyan edebiyatında şeytanın bir adı.(a.g.e., s.196)

5.2 Erdâvîrâfnâme’de Cehennem

Erdâvîrâfnâme’deki Cehennem de bir çukur biçiminde olan ve içinde günahkârların tarif edilemez acılar çektiği bir yerdir. Cehennem’in kapısı Çeka Daiti¹¹⁶ dağının eteklerindedir. Bu eserdeki Cehennem, *İlahi Komedya*’daki gibi ayrıntılarıyla dış görünüşü anlatılan bir yer değildir. Burada daha çok, günahlar ve onlara verilen cezalar yer alır. Dante’nin eserindeki gibi bir dairede birden fazla bölme, ruhların konuşmaları ya da mitolojik ve ünlü kimliklerin burada yeri yoktur. Burada sadece tek tek ceza çeken ruhlar üzerinden günahlar bildirilir. Erdâvîrâf önce “ilginç” diye tabir ettiği bir yere gelir ve burada bir ırmak görür. Bu ırmak rehberlerinin açıklamalarına göre ölen kişilerin ardından dökülen aşırı gözyaşlarının ve feryatların oluşturduğu bir ırmaktır. Ruhlar, yakınları arkalarından çok ağlayıp feryat etmişlerse bu ırmaktan çok zor; ama yakınları ölçülü yas tutmuşlarsa kolayca geçerek gidecekleri yere varırlar.¹¹⁷ Erdâvîrâf daha sonra ruhların nereye gidileceklerine karar verilen Çinvâd Köprüsü’ne gelir. Burada ölen ruh, bedeni üç gün süreyle bekler. Daha sonra amel defterine bakılarak gideceği yere gider. Ve bu köprüden sonra Erdâvîrâf, rehberlerinin eşliğinde Cehennem’e gelerek ceza çeken ruhlar üzerinden günahlarını öğrenir.

Burada günahkâr ruhu önce çok kötü bir koku karşılar. Ruh, dayanılamayacak kadar kötü kokan bu rüzgâr içinde dünyada yaptıklarını görür. Sonra yaptıkları günahlar kendisine çırılçıplak, çok kötü görünümde bir fahişe kılığında karşısına çıkar.¹¹⁸ Bu yaratık ona bu halde olmamasının sebebinin kötü ruhun dünyada dizginleyemediği kötü arzular olduğunu söyler. Yani bu yaratık günahkâr ruhun dünyada iken işlediği suçların bir yansımasıdır.

Günahkârların ruhları Çinvâd Köprüsü’nden sonra “ İlk adımlarını ‘kötü düşünce’, ikinci adımlarını ‘kötü söz’ ve üçüncü adımlarını da ‘kötü işleri’yle atar ve dördüncü adımlarıyla Cehennem’e koşarlar.”¹¹⁹

Eserin dördüncü kısmının on altıncı bölümüyle tasvir edilmeye başlanan Cehennem, on sekizinci bölüme kadar yukarıda anlatılanları aktarır. Bu girişten sonra Erdâvîrâf Cehennem’i, bölümlerini, içindeki günahkârların tasnifini ve cezalarını şu şekilde anlatır:

18. Bölüm: Erdâvîrâf bu girişten sonra rehberleriyle Cehennem’e gider. Burası soğuk, sis, kuraklık ve kötü kokularla dolu, insanı dehşete düşüren çok karanlık büyük bir kuyuya benzer. Buradaki dağ iriliğinde büyük, yırtıcı ve zararlı canavarlar, kötü ruhları parçalayarak onları cezalandırır.

19. Bölüm: Erdâvîrâf geldiği yerlerin Cehennem’in neresi olduğunu söylemez. Sözüne hep “Bir yere geldim...” diye başlar. Yine bir yere gelen Erdâvîrâf burada bir erkeğin ruhunu görür. Bu erkek dünyadaki yaşamında **eşcinsel** olan bir erkektir. Bu günahının cezası olarak da yılanların arasına atılmış ve yılanlar tarafından sürekli işkenceye uğramaktadır. Yılanlardan biri anüsünden içeri girip ağzından çıkarak ona işkence eder.

20. Bölüm: Erdâvîrâf yine geldiği başka bir yerde, bir kadının ruhunun işkence gördüğüne şahit olur. Bu kadın **regl dönemlerinde erkekle birlikte olmuş** ve aynı dönemde ateşe ve suya yaklaşmış olan günahkâr bir ruhtur. Buna reva görülen ceza ise insan bedenlerinden akan irinleri, kirleri ve pislikleri yemektir.

¹¹⁶ Farsça “dağın doruğu” anlamına gelir. Zerdüş inanırlarına göre dünyanın merkezinde, İran’da bulunan, Çinvâd Köprüsü’nün bir ucunun üzerinde bulunduğu, aynı zamanda da eteklerinde Cehennem’in kapısının yer aldığı dağın adıdır. (A., s. 108, 153)

¹¹⁷ Eserde bu konuyla ilgili Erdâvîrâf şunları söyler: “Onlar kurallara uymayarak, sınırları aşıyor, gözyaşı döküyorlar ve bu gözyaşları da işte bu ırmağın suyunu yükseltiyor” (A., s.145)

¹¹⁸ “Yaptıkları ona çırılçıplak, pisliklere bulanmış bir fahişe kadın şeklinde, en iğrenç, en kötü, en zararlı, en kötü kokulu bir yaratık şeklinde görünür” (A., s.147)

¹¹⁹ A., s.147

21. Bölüm: İyi ve kutsal bir insanı öldüren **katil** bir ruh, burada kafa derisi yüzülerek türlü işkencelerle cezalandırılır.

22. Bölüm: **Kadınların aybaşı günlerinden onlarla birlikte olan bir adamın** ruhunun cezası ise kadınların aybaşı günlerinde bedenlerinden akıttıkları pislikleri yemek ve kendi öz evladının etini pişirip yemektir. Burada bir de günahın ölçüsünden bahsedilir. Bu adam yaptığı her davranış için on beş buçuk tenafur (18.600 dirhem) günah kazanmıştır.

23. Bölüm: **Yeme içme konusunda ölçülü davranmayan,** yiyip içerken bir yandan konuşan ve dua etmeyen bir ruh açlık ve susuzlukla cezalandırılır. Bu yüzden kendini parçalayıp kendi kanını içer ve ellerini ısırır.

24. Bölüm: **Kocasını aldatan** ve fahişelik yapan kadınların ruhları göğüslerinden Cehennem derinliklerine asılarak cezalandırılır. Bunları yırtıcı hayvanlar kemirip parçalayarak da cezalandırır.

25. Bölüm: Dünyada yaşarken bir ayaklarında ayakkabı bulunup diğerinde bulunmayan, **sodre¹²⁰ ve koştı¹²¹ giymeyenlerin** ruhları yırtıcı hayvanlar tarafından ayaklarından, bellerinden, boyunlarından kemirilip parçalanarak cezalandırılır.

26. Bölüm: **Kocasını ve emri altındakileri küçük görüp** onlara küfür ve hakaretler yağdıran kadınların ruhları, baş aşağı asılarak dillerinin boyunlarına kadar çekilmesi ile cezalandırılır.

27. Bölüm: **Ölçü ve tartı aletlerinde hile yapanlar,** fahiş fiyattan mal satanlar ve hırsızlık yapanları ruhları, bir ölçek ve kovayla toprak ve külleri dikkatlice yemektir.

28. Bölüm: Yönetiminde bulunduğu insanlara eziyet ve işkence eden **kötü yöneticilerin** ruhları, Cehennemde baş aşağı asılmış bir şekilde bulunur. Elli tane dev iriliğinde yaratık ellerinde engerek yılanlarıyla onları durmadan kamçılar.

29. Bölüm: **İnsanların arkasından konuşan,** onlar arasına nifak sokan ve aralarını bozan kişilerin ruhları, dilleri ağızlarından çekilip dışarıda bırakılarak ve yırtıcı hayvanlar tarafından yenilerek cezalandırılır.

30. Bölüm: Dini kurallar ve emirlerce belirlenen ölçülere uymayarak **hayvanları kesenlerin** ruhlarının bütün uzuvları kırılıp parçalara ayrılarak cezalandırılır.

¹²⁰ “Zerdüşt inanisında iç elbise olarak giyilen bir gömlektir. Kostî bu sodrenin üzerine bağlanır. Bu gömleğin başka bir adı *şebî*dir. Önü açık, yakasız, dizlere kadar inen, ortasından göğüslere kadar yırtmacı olan, ve bu yırtmacın sonunda sevap cebi diye adlandırılan küçük bir de cebi bulunan beyaz bir gömlektir. Bu cep iyi düşünce, iyi söz ve davranışların hazinesi olarak kabul edilir. Zerdüşt inanırları yedi yaşından itibaren çocukları dinsel toplumun bir parçası olarak kabul ederler. Çocuğa ilk önce Avesta’dan bazı dualar öğretilir. Daha sonra büyüklerinin ve akrabalarının da yer aldığı dinsel içerikli törenler düzenlenerek çocuklar dinsel bir atmosfer içine alınır. Mübedlerden birisi çocuğa ipekten yapılmış sodre denilen kutsal gömleği giydirir ve beline kostîyi üç kez dolandırarak bağlar. Bir Zerdüşt dini inanırı bu giysiyi yalnızca yıkanma ve o dine göre abdest alma durumlarında üzerinden çıkarır.” (Yıldırım Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 1. basım, Kabalcı Yayınevi, İstanbul: 2006, s.634)

¹²¹“Pehlevice ve yeni Farsça ‘taraf, yön, kenar’ anlamlarındaki *kost* kökünden türemiş; Pehlevicedeki *kostik* sözcüğünden alınmıştır. Pehlevice eserlerde ‘Zerdüşt dini inanırlarının bellerine bağladıkları bir kemer’dir. Koyun yününden eğrilerek yetmiş iki yün iplikten örülmüş, ince, uzun ve beyaz bir bağ olarak tasvir edilir.” (a.g.e., s.476)

31. Bölüm: **Cimri** insanların ruhları dev iriliğinde yaratıklar tarafından türlü işkence aletleriyle parçalanıp yaralanarak ceza görürler.

32. Bölüm: Bu bölümde **tembel** olan birinin ruhu cezalandırılır. Sağ bacağı dışında bedeninin tamamı yırtıcı kuşlar tarafından kemirilerek parçalanır. Çünkü sağ bacağıyla yararlı hayvanlara bir kez bir tutam ot atmıştır.

33. Bölüm: **Yalan söyleyen** ve tüm yaratıklara kötü davranıp eziyet edenlerin ruhları, dilleri kurtlar tarafından yenilerek cezalandırılır.

34. Bölüm: Saçlarının artıklarını, bitlerini ve sirkelerini ateşe atan; **ateşi**¹²² **kendi bedeninden değersiz gören** bir kadının ruhu yırtıcı yaratıklar tarafından bütün bedeni parçalanıp yenilerek cezalandırılır.

35. Bölüm: Dünyada iken **büyücülük** yapan bir kadının ruhu, kendi bedeninin organlarını kendi dişleriyle parçalayıp yiyerek cezalandırılır.

36. Bölüm: **Münafıklık** yapan kötü ruhlar ise yılanı dönüştürülerek cezalandırılır. Onların bedenleri sütun, kolları yılan şeklindedir.

37. Bölüm: Dünyada iken **ateş ve suya gereken saygıyı göstermeyen**, onlara pislik atıp kirleten ve kasıtlı olarak ateş söndüren birinin ruhu, baş aşağı asılıp bedeninin yılanlar, akrepler ve diğer yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanmasıyla cezalandırılır.

38. Bölüm: **Bedeninin artıklarını ateş ve suya atan**, ölmüş birinin bedenini tek başına taşıyan dînin gerektiği gibi temizlenmeyenlerin ruhlarına, kan ve irinle karışık olan ölmüş insan cesetleri yedirilerek ceza verilir.

39. Bölüm: Dünyadayken **hak sahiplerinin haklarını vermeyen**, çalışanların ücretlerini ve işlerinin karşılığını almalarını engelleyen kişilerin ruhlarına, insan derileri ve etleri yedirilerek ceza verilir.

40. Bölüm: Çok fazla **yalan söyleyen** birinin ruhu, sürekli sırtında koca bir dağı taşıyarak cezalandırılır.

41. Bölüm: Temiz ve günahsız olarak sık sık hamama gidip **suyu boşa harcayan** ve vücudunun atık maddelerini suya bırakan ruhlar, dışkı ve irinler yedirilerek aynı zamanda da dev yaratıklar tarafından dövülerek cezalandırılır.

42. Bölüm: Dünyadayken **babaların reddettiği ruhlar**, Cehennem’de ağlayıp inler halde babalarından af dileyerek cezalandırılırlar.

¹²² “Avesta’da *âtâr*, *âtârs* ve *âtârsh*; Pehlevicede *âtûr*, *âtâr*, *âtaxs*, *âtâsh*; yeni Farsçada *âzer*(*âder*), bazı değişik lehçelerde *âdiş*, *âtîş* ve *teş* şekillerinde kullanılan ateş sözünün kökeni Sanskritçede ‘alev’ anlamını veren *Agni* adındaki ateş Tanrı’sının sıfatı olan *âdrîd*dir. .. İki taşın veya taş ile demirin birbirlerine şiddetle sürtünmesinden ortaya çıktığına ve bu yüzden taşın ya da demirin içinde olduğuna inanılan ateş, Zerdüşti inancı gereği kutsandır. Özellikle Zerdüşti dînine inanan kızlar ateşkedelerde hizmette bulunmayı ibadet sayarlar... Bütün yararlı nesne ve varlıklar gibi ateş de Mazdeist dünyada övülen, Özellikle eski İranlılar ve Zerdüşti inancında olanlarca son derece önemsenip kutsanan öğelerdendir.” (a.g.e., s.91-92)

43. Bölüm: Öz çocuğunu kabul etmeyen ya da onları evlatlıktan reddeden ruhlar, dev yaratıklar ve köpekler tarafından bedenleri parçalanarak cezalandırılır.

44. Bölüm: Kasıtlı olarak düşük yapan kadınların ruhları, başlarının üzerinde değirmen taşı taşıyarak ve memeleriyle bir dağı kazıyarak cezalandırılırlar.

45. Bölüm: Yalancı şahitlik yapan ve iyilerin mallarını çalıp kötülere peşkeş çekenlerin ruhlarının bedenleri, kurtlar tarafından parçalanıp çiğnenerek cezalandırılır.

46. Bölüm: Dostlarını düşmanlarına satan, **hile ve hırsızlıkla mal varlığına sahip** olan kişilerin ruhları, insan bedenlerinden ayrılmış olan kafaların içindeki beyinleri yiyerek cezalandırılırlar.

47. Bölüm: İnsanları ikiyüzlülükleri ile aldatıp onları doğru yollarından çeviren ve **batıl dînleri yeryüzünde** yaymaya çalışan insanlar, Cehennemde saçları ve sakalları tıraş edilmiş, bedenleri pörsümüş bir şekilde yırtıcı canavarlar tarafından ezilirler.

48. Bölüm: Dünyadayken yararlı hayvanlardan olan **köpekleri aç bırakan ve onlara eziyet edenlerin ruhları**, burada dev iriliğinde köpekler tarafından parçalanarak iç organları yenilerek cezalandırılır.

49. Bölüm: Dünyadayken **arazi ölçümüyle** görevli olan ancak görevlerini kötüye kullanıp yalan ve hile ile birçok insanın haklarının kaybolmasına ve yoksullaşmalarına sebep olan kişilerin ruhları, burada dışkı, leş, pislik yiyerek ve sırtlarında dev kılıklı iri yaratıklar tarafından üzerlerine atılan kayaları taşıyarak cezalandırılırlar.

50. Bölüm: Dünya hayatında bütün kuralları bir kenara bırakarak **başkalarının haklarına tecavüz eden**, onların mal ve mülklerini kendi zimmetine geçiren kişilerin ruhları, burada parmaklarıyla koskoca bir dağı kazıyarak ve dev yaratıklar tarafından yılanlarla kamçılanarak cezalandırılır.

51. Bölüm: Dünyada iken başkasını **yalan söylemekten alıkoyup kendisi yalan söyleyen** kişilerin ruhları burada, demir bir tarakla etleri bedenlerinden koparılıp kendilerine yedirilerek cezalandırılırlar.

52. Bölüm: Dünya hayatında verdiği **sözleri tutmayanların** ruhları, Cehennem’de engerek yılanları, ok, sopa ve taşlarla dövülerek cezalandırılır.

53. Bölüm: Bu bölümde Erdâvîrâf rehberleriyle birlikte Cehennem’e daha çok yaklaşarak derinliklerine iner.

54. Bölüm: Erdâvîrâf’ın Cehennem’i tarif ettiği bölümdür. Burası çok derin, iğrenç kokularla dolu, alabildiğine karanlık bir kuyudur. Burada “göz ile kulak arasındaki mesafe kadar bir yerde atın yelesindeki kıllar sayısında, sayısız günahkâr kişilerin ruhları bulunmakta, bunlar birbirlerini görememekte ve duyamamaktadırlar. Her biri burada yalnız olduğunu düşünmektedir. Burada bir gün geçiren ruh “Dünyada dokuz bin yıl henüz bitmedi mi?” diye acılar içinde kıvranıp bir an önce kıyamet gününün gelmesini isterler.

55. Bölüm: Burada en kutsal ateşkedelerden sayılan Behram¹²³ ateşini söndürenler, derin ırmaklar üzerindeki köprüleri yıkanlar, yalan söyleyip yalancı şahitlik yapanlar, öfke ve hırslarına kapılıp temiz insanları öldürenler vardır. Bunlar dayanılmaz şiddetli soğuk, aşırı yoğunluklu sıcak, keskin ve dayanılmaz kötü kokular, taşlanma, kül yeme, şiddetli dolu, yağmur ve birçok işkence yöntemleri ile cezalandırılırlar.

56. Bölüm: Dünyada iken Tanrı ve dînleri inkâr edenlerin ruhları, yılanlar tarafından bedenleri sokulup etleri çiğnenerek cezalandırılır.

57. Bölüm: Dünyada iken ölülerinin arkasından çok ağlayan ruhlar, kafaları bedenlerinden ayrılmış bir şekilde feryat ederek cezalandırılır.

58. Bölüm: Bedeninin kirli yerlerini durgun sulara ve çeşme suyunda yıkayan böylece de Hordâd'ın¹²⁴ sularını incittiğine inanılan ruhlar dövülüp Cehennem yolu boyunca sürüklenir.

59. Bölüm: Açlık yüzünden öz evladını terk eden kadınların ruhlarına, kendi elleriyle memeleri ve derileri koparılıp yedirilerek ceza verilir.

60. Bölüm: Hayattayken evli kadınlarla birlikte olmuş olan erkeklerin ruhları, bedenleri kaynar bir kazana koyulup pişirilerek cezalandırılır. Ancak burada Erdâvîrâf'ın gördüğü erkek ruh, hayattayken sağ ayağı ile akrep, kurbağa gibi zararlı hayvanları öldürdüğü için kazanın içine sağ bacağı alınmaz.

61. Bölüm: Zerdüş dîninin Tanrı'sı Ahura Mezda'ya ve ölüm sonrası hayata inanmayanların ruhları kendi idrarlarını içip, işediklerini tekrar tekrar içmekle cezalandırılırlar.

62. Bölüm: Kocasına hakaret edip onu küçük gören ve başka erkeklerle kocasını aldatan kadınların ruhları, kendi elleriyle demir taraklarla göğüslerini parçalayıp kendilerine işkence ettirilerek cezalandırılır.

63. Bölüm: Kocasına saygısızlık edip onun söylediklerini yapmayan, kocası istediğinde onunla birlikte olmayan ve kocasının malını gizliden zimmetine geçiren kadınların ruhları, kızgın tavayı dilleriyle yalayıp ellerini o kızdın tavalardan altında işkence çekerek cezalandırılır.

¹²³ "...Ateş-i Behrâm: ...En büyük, en kutsal ateş ve bazı ateşkedelere verilen isimdir. ...Mezdiyesnâ inancında en önemli ateş, ateş-i behrâmdır. Eski devirlerden beri kutsanıp saygı duyulan ateş-i behrâmın önemi, saygınlığı ve İran uygarlığı üzerindeki etkisi hakkında Avesta'da ve Pehlevicede kaleme alınmış metinlerde çok şey söylenir. Yasnâlarda kutsanıp övülen en önemli beş tür ateşin birincisi, gökyüzünde bulunduğuna inanılan ateş-i behrâmdır." (a.g.e., s.104)

¹²⁴ "Avesta'da Haurvatât: olgunluk ve erişkinlik, Pehlevicede Hûrdat, Farsçada Hordâd olarak bilinen bu imşâspendin dünyadaki görevi suları korumak, Cennet'teki işi de iyilere ve iyilikleri ile insanların gönüllerini kazanan kişilere sağlık ve mutluluk sunmaktır. Avesta'da Hordâd ile Mordâd her zaman birlikte anılırlar... Mezdiyesnâ inancının daha çok birlikte anılan bu iki büyük meleği Ahura Mezda'nın olgunluğunu ve ebediliğini simgeler. Ahura Mezda Hordâd'ın mutluluğunu ve Mordâd'ın ebediliğini, dünya hayatını kutsal inanca göre düzenleyenlere bağışlamaktadır. Bitkiler Mordâd'ın emrine ve sorumluluğuna verilmiştir. Her zaman sulardan sorumlu Hordâd'la birlikte bulunur. Mezdiyesnâ inancında kişinin, herkesin ulaşmak istediği aynı zamanda Mordâd'ın özelliği olan olgunluk derecesine erişmesi için beş imşâspende (kutsal ölümsüze) özgü barış ve uyumluluk, doğruluk ve dürüstlük, alçakgönüllülük ve insan sevgisi, göksel bir yönetim kurarak insanoğlunun rahat ve huzurunu sağlama, sağlıklı bir hayat kurma gibi niteliklerle donanmış olmalıdır." (a.g.e., s.383)

64. Bölüm: Başka erkeklerle ilişkiye girmiş ve bu ilişkiden olan çocuklarını terk etmiş olan kadınların ruhları, başlarından aşağı kar ve dolular yağdırılarak, ayaklarından kızgın çinkodan ırmaklar geçirilerek ve kafasını ile yüzünü kendi elleriyle bıçaklayarak cezalandırılırlar. Bunlar terk ettikleri çocuklarını aramaya kalkışarak oradan oraya giderken kızgın ırmak ayaklarını yakmakta ve çocuklarını görebilmek için de yüzlerini gözlerini parçalamaktadırlar.

65. Bölüm: Hayattayken anne ve babalarını inciten ve onlardan af dilemeyen kişilerin ruhları, bir bataklığa atılıp orada oraklarla organları biçilerek cezalandırılır. İnleyerek anne ve babalarını çağırırlar.

66. Bölüm: Dünyada iken gıybet edip insanları birbirine düşüren kadınların ruhları, yılanlar tarafından dilleri çiğnenerek cezalandırılırlar.

67. Bölüm: Yoksulların isteklerine kulak tıkayan, adaletli davranmayan, uygulaması gereken programları uygulamayan kötü yöneticilerin ruhları, kendi elleriyle demir bir orakla kendi bedenlerini parçalayarak cezalandırılır. Bunların gözlerine demirden çiviler çakılır.

68. Bölüm: Bu bölümde Erdâvîrâf bir karı kocanın diyaloglarına şahit olur. Kocasını Cennet'e kendisi Cehennem'e giden kadın ona bunun nedenini sorduğunda kocası şöyle der: "Çünkü ben iyiler ve hak edenleri, yoksulları kabul ediyor... iyi işler yapıyor ...Mezdiyesna dînine inanıyordum. Sen ise iyi ve yoksulları tahkir ediyor... puthanelerin hizmetinde bulunuyordun." Bunun üzerine kadın ona niçin kendisini uyarmadığını sorar. Kocasını cevap vermez. Kadın da yaptığı kötü işlerden dolayı pişmanlık duyduğu için karanlık ve kötü koku dışında Cehennem'de herhangi başka bir cezaya maruz bırakılmaz. Kocasını da Cennet'te karısını uyarmadığı için hep utanarak oturup kalkar.

69. Bölüm: Kocalarını aldatan kadınların ruhları Cehennem'de baş aşağı asılı ve gözlerine tahtadan çiviler çakılmış bir şekilde bulunur. Bu haldeyken bedenlerine sayısız kurbağa, akrep, yılan, karınca, sinek, kurt ve birçok zararlı hayvanlar işkence edip avret yerlerine girip çıkarak onları cezalandırır.

70. Bölüm: Kocalarını aldatan, terk eden, istediklerinde onlarla birlikte olmayan kadınların ruhları baş aşağı asılmış bir şekilde bulunur. Bunların vücuduna demirden kirpiye benzeyen bir alet sokulup çıkarılarak cezalandırılırlar. Ayrıca şeytanların ve yalancılık simgesi yaratıkların döllerini, kötü kokular, irin gibi tiksindirici maddeler ağızlarına ve burunlarına akıtılır.

71. Bölüm: Hem eşcinsel hem de kadınları aldatıp kocalarından ayırarak onlarla birlikte olan erkeklerin ruhları burada yılanlar tarafından cinsel organları çiğnenerek işkence görür. Ayrıca gözlerine yılanlar ve kurtlar işer, diline de güzel sözleriyle kadınları kandırdığı için demir çiviler çakılır.

72. Bölüm: Aybaşı günlerinde, Ahura Mezda'nın kızı ve yeryüzünden sorumlu melek olan Sifendârmuz'a¹²⁵ saygısızlık ederek **göklere, güneşe ve aya bakan,** yine bu günlerinde

¹²⁵ "Avesta'da *Spenta ârmaiti*, Pehlevicede *Spendârmat*, Farsçada *Spendârmuz*, *İsfendârmuz*, *Sfendârmuz*, ve *İsfend* isimleriyle bilinen bu imşâspendîn adı Avesta'da 'yeryüzü', Pehlevicede ise 'olgun akıl, tam akıl' anlamlarına gelir. *Spend*: kutsal, *armaiti*: alçakgönüllülük ve fedakârlık anlamlarına gelen sözcüklerden türetilmiştir. Manevi dünyada Ahura Mezda'nın sevgisini, sabrını ve alçakgönüllülüğünü, maddi dünyada ise

büyükbaş ve küçükbaş yararlı hayvanlara yaklaşan, temiz erkekleri kirleten kadınların ruhlarına, burada aybaşı hallerinde akıttıkları kendi kanları içirilerek cezalandırılır.

73. Bölüm: İnsanları etkilemek için **makyaj** yapıp peruklar takan kadınlar burada ağır bir şekilde cezalandırılır. On parmaklarından kan ve irin akan bu ruhlar hem bu kan ve irinleri içer hem de kendi dışkılarını yerler. Aynı zamanda gözlerinde de kurtlar yer alır.

74. Bölüm: Binek hayvanları ile büyükbaş ve küçükbaş **hayvanları inciten** ve onları döven insanların ruhları burada baş aşağı asılmış ve kalplerine birer bıçak saplanmış bir şekilde cezalandırılırlar.

75. Bölüm: **Hayvanları aç susuz bırakan** aynı zamanda da bu şekilde çalıştıran kişilerin ruhları, burada sığırların ayakları altında ezilip, boynuzlanıp paramparça edilerek cezalandırılır.

76. Bölüm: **Aybaşı dönemlerinde yemek yapıp** bunları temiz olan kocalarına yediren, büyücülük peşinde koşan, toprağı ve sakınan erkekleri inciten kadınların ruhları burada, kendi elleri ve dişleriyle memelerini kesip parçalarlar. Aynı zamanda köpekler bu kadınların karınlarını parçalayıp yerler.

77. Bölüm: **Binek ve yük hayvanlarına** sahip olan ve onlara güçlerinin yetmeyeceğı işler yaptırarak, kurallara aykırı olarak **ağır yükler yükleyen**, doyacakları kadar yiyecek vermeyip hastalandıklarında da onları tedavi ettirmeyen kişilerin ruhları, başlarını ayakları arasına saklamış bir şekilde sırtlarına her taraftan yağın ağır taşlardan kaçınmaya çalışırlar.

78. Bölüm: Burada **kocasını dışındaki erkeklerle birlikte olup hamile kalmış** sonra da bu benim çocuğum değil diyerek bu çocuğı öldürmüş olan kadınların ruhları vardır. Bunlar memeleriyle demirden bir dağı kazmaya çalışıp, dağın arka tarafında duydukları ağlayan bir çocuk sesine ulaşmaya çalışırlar.

79. Bölüm: Rüşvet karşılığında **yalancı yargıçlık** yapan kişilerin ruhları gözleri çıkartılıp, dilleri kesilip bir ayağından Cehennem'e asılarak cezalandırılır. Ayrıca iki taraflı çinko taraklarla bedenleri baştan aşağı rendelenir. Kafalarına demir çiviler çakılır.

80. Bölüm: **Ölçü ve tartıda hile yapan** ve insanlara paralarının karşılığını tam olarak vermeyen kişilerin ruhları, Cehennem'de baş aşağı asılı bir şekilde ağızlarına kan, irin ve beyin boşaltılıp burunlarından çıkarılarak cezalandırılır.

81. Bölüm: **Fahişelik ve büyücülükle** uğraşan kadınların ruhları, dilleri kesilip gözleri oyularak acılar içinde kıvranırlar. Ayrıca yılanlar, akrepler, kurtlar ve diğer zararlı yaratıklar tarafından da beyinleri yenilerek cezalandırılırlar.

82. Bölüm: Sivri dilli olan ve **kocasını ile emri altındakileri inciten kadınların** ruhları, dillerinden yılanlar asılarak cezalandırılıp işkence görürler.

yeryüzünden sorumlu meleğı, dürüst, iffetli ve kocalarına bağılı kadınları simgeler. Bu yüzden dişi olarak bilinmekte ve Ahura Mezda'nın kızı olduğuna inanılmaktadır." (a.g.e., s.638)

83. Bölüm: Kocasından gizli olarak çok et yiyen başkalarına da verip onları da günahkâr eden kadınların ruhları, kendi bedeninin atığı âdet kanlarını ve dışkılarını yiyerek cezalandırılırlar.

84. Bölüm: Büyülenmiş zehir ve yağları insanlara haberleri olmadan vermeden kadınların ruhları, memeleri dağlanarak, karnı yırtılıp paramparça edilip bağırsakları dışarı çıkarılıp köpeklere yedirilerek cezalandırılır.

85. Bölüm: Güzel ahlaklı ve iyi bir kocası olmasına rağmen, onu aldatıp **fahişelik** yapmayı adet edinmiş kadınların ruhları, tenleri demir bir deriyle kaplanıp bu şekildeyken kızgın tandıra atılarak cezalandırılır.

86. Bölüm: Yakınlarıyla evlenme kuralına saygı göstermeyen kadınların ruhları ağızlarına yılanlar sokularak cezalandırılır.

87. Bölüm: Dünya malıyla meşgul olup **çocuklarını emzirmeyen** kadınların ruhları, kendi elleriyle demirden bir tarakla yüzlerini, bedenlerini tarayarak memeleriyle demirden bir dağı kazarlar. Bu dağı kazarak arkasında olduğuna inandıkları emzirmedikleri çocuklarına kavuşmak isterler. Ama onlar bu şekilde kıyamet gününe kadar kalacaklardır.

88. Bölüm: Cinsel arzularına aşırı düşkün olan, bunların esaretiyle zina eden ve başkalarının kadınlarını yoldan çıkararak erkeklerin ruhları burada bir darağacına baş aşağı asılmış bir şekilde bulunur. Bunlar kendi elleriyle kendi menilerini çıkararak ağızlarına ve burunlarına doldururlar.

89. Bölüm: Bu bölümde **cimriler** yer alır. Cimriler burada yerlerde ayaklar altında ezilir; açlık ve susuzlukla cezalandırılır ve vahşi, zararlı hayvanlar tarafından parçalanırlar.

90. Bölüm: Dünya hayatında çok **yalan söyleyen** hiç doğru konuşmayan kişilerin ruhları burada yılanlar tarafından cezalandırılır. Yılanlar hem onların bedenlerini sokar hem de dillerini yerler.

91. Bölüm: Adil ve tarafsız olmayan hakem ve yargıçlar burada kendi çocuğunu öldürüp onun beynini yiyerek cezalandırılır.

92. Bölüm: Kötü gözlü, kıskanç ve insanlara iyilik etmeyen kişilerin ruhları burada gözlerine ağaçtan çiviler çakılarak cezalandırılır.

93. Bölüm: Evlerine gelen kişilere **misafirperver davranmayan** ve onlara ücretsiz yemek vermeyen cimri kişilerin ruhları burada, baş aşağı asılmış halde bulunur ve alt taraflarından yoğun dumanla birlikte şiddetli sıcaklar üst taraflarından da şiddetli soğuklarla cezalandırılırlar.

94. Bölüm: Kendi çocukları yerine para karşılığında **başkasının çocuklarını emziren** kadınların ruhları burada kendi elleriyle kendi memelerini kızgın tavalarda kızartarak cezalandırılır.

95. Bölüm: Kendi çocuğunu emzirmeyen ve terk eden, şehvet düşkününü olduğu için de yabancı erkeklerle birlikte olan kadınların ruhları burada, aç susuz bırakılıp memeleriyle kocaman bir dağı kazmaya çalışarak cezalandırılır.

96. Bölüm: Ekmek amacıyla **tohum alıp ekmeyen**, onları yiyen ve böylece Sifâdarmuz'u yalancı durumuna düşüren ruhlar burada, dili kesilip saçlarından sürüklenerek ve üzerine ölçülen pislikler atılarak cezalandırılır.

97. Bölüm: **Yalan söyleyen** ruhlar burada dilleri kesilerek cezalandırılır.

98. Bölüm: Dünyada iken **leş yiyen, kunduz öldüren** ve diğer yaratıkları döven, inciten, öldüren kişilerin ruhları burada kendi dışkılarını yiyerek cezalandırılır.

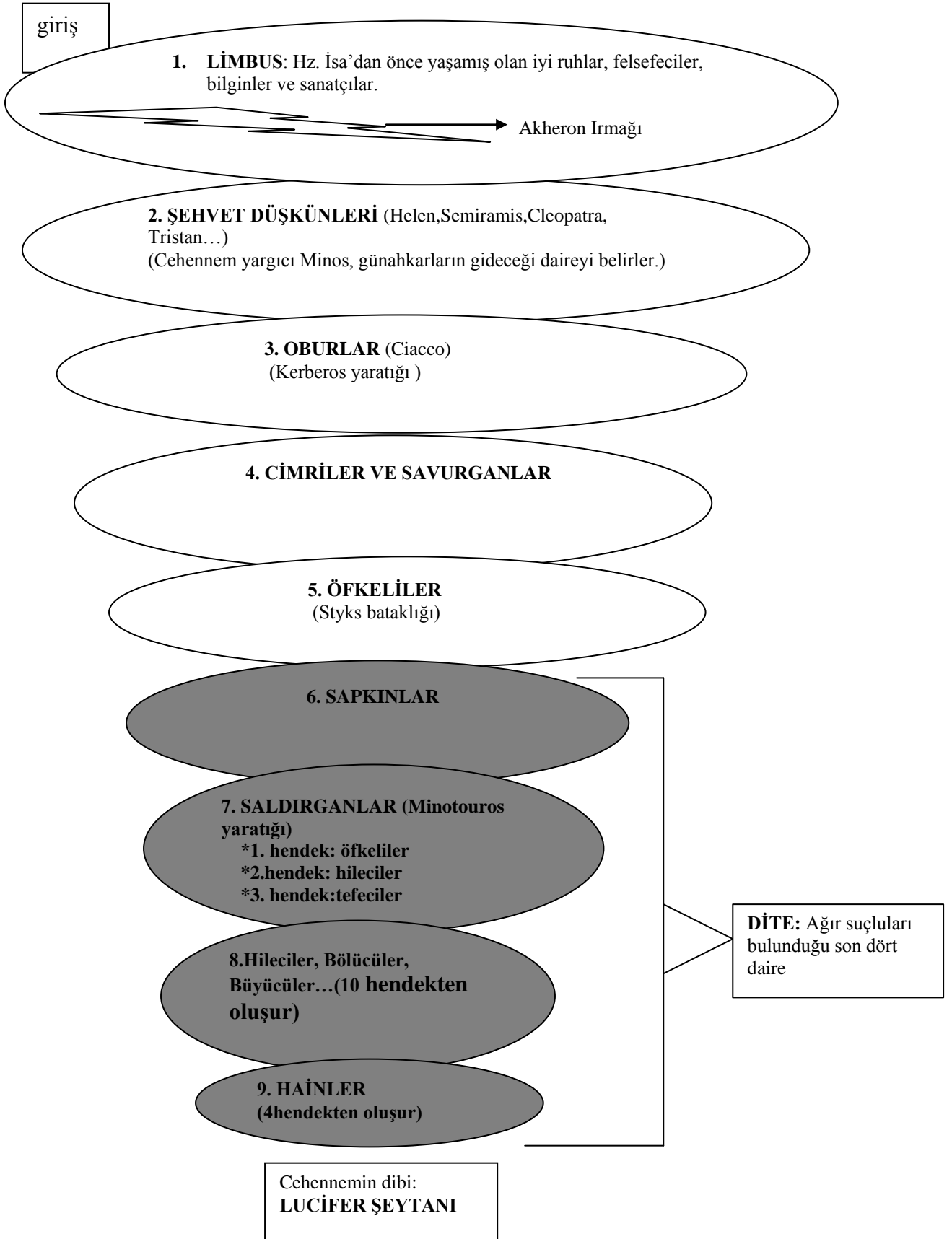
99. Bölüm: **Yöneticilerine saygısız davranan**, onlara itaatsizlik eden ve kendilerini koruyan orduya düşmanlık besleyen kişilerin ruhları burada, dillerine ağaçtan çiviler çakılmış bir şekilde Cehennemde baş aşağı asılı halde bulunurlar. Dev kılıklı iri yaratıklar bunların bedenlerini demirden bir tarakla kazır.

100. Bölüm: Erdâvîrâf en son bölümde **Ehrimen'i**¹²⁶ yani şeytanı görür. Şeytan Cehennem'dekilerle sürekli alay eder ve onlara şöyle der: "Neden dünyada Ahura Mezda'nın verdiği rızıkları, onun ekmeğini yiyip de benim işlerimi yapıyordunuz?"

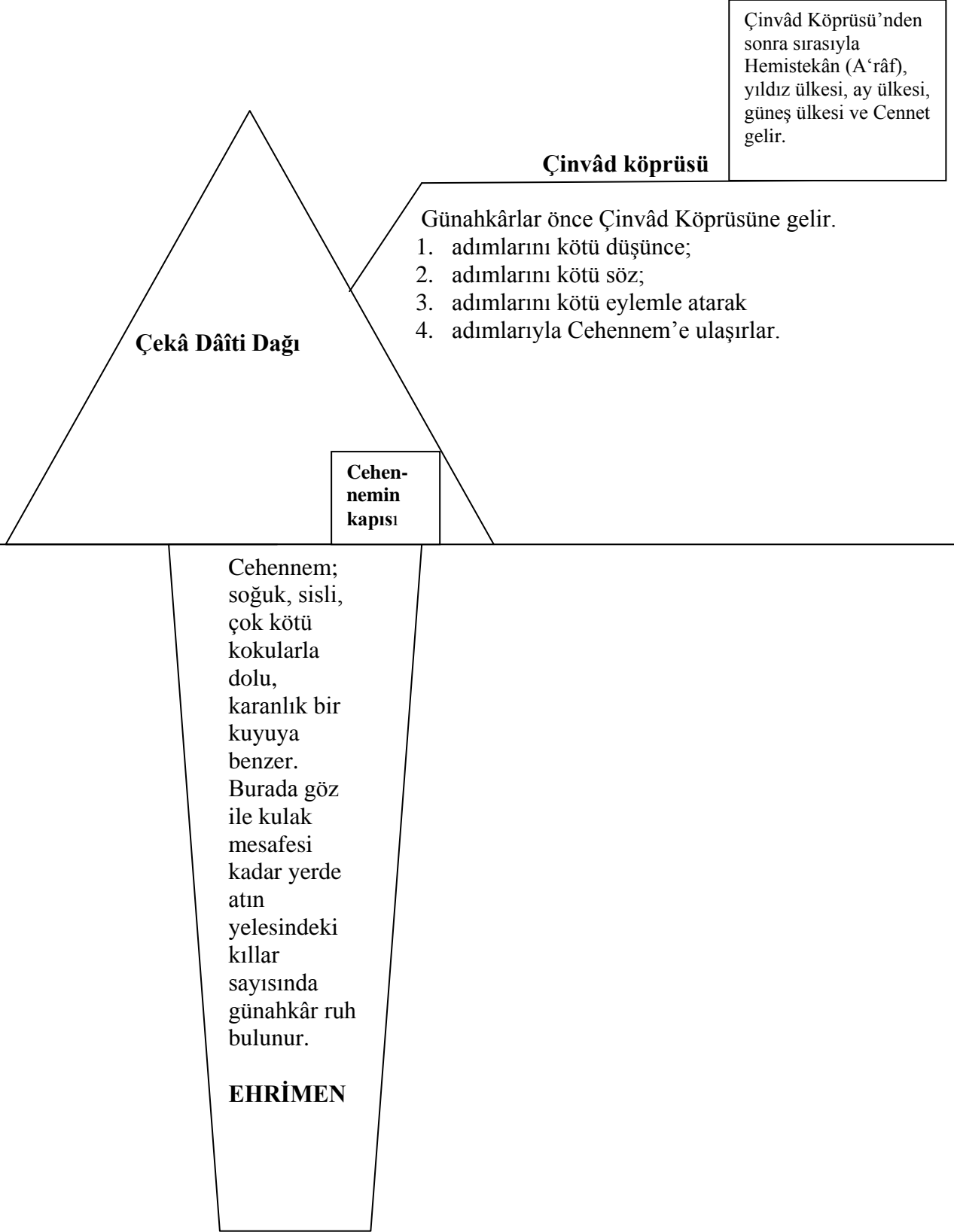
101. Bölüm: Bu bölümde Erdâvîrâf rehberleri Tanrı Azer ve Kutsal Sûrüş'la birlikte dehşetler saçan Cehennem'den çıkarak **Ahura Mezda ve kutsal ölümsüzlerin bulunduğu konseye gider**. Burada Ahura Mezda Erdâvîrâf'a büyük bir aydınlık biçiminde görünerek burada gördüğü her şeyi maddi dünyaya döndüğü zaman insanlara anlatması gerektiğini şu şekilde söyler: "Maddi dünyaya dön. Dünyalılara duyduklarını ve gördüklerini olduğu gibi anlat. Unutma ki ben Ahura Mezda hep seninleyim." (s.173)

¹²⁶ "Avesta'da ve Mezdiyesnâ dînsel edebiyatında Ehrimen bütün devler, cadılar ve perilerin önderi olarak Ahura Mezda'nın en büyük düşmanıdır. Tüm kötülükler, pislikler, olumsuzluklar, kavgalar, karanlıklar, bilgisizlikler ve zulmün kaynağı odur... 'Yok eden ruh, kötü akıl' karşılığındaki bu isim *Áhrimen* ve *Ehrimen* şeklini alıp 'kötü akıl, şeytan' anlamlarında kullanılmıştır. Mezdiyesnâ inancının temel özellikleri arasındaki bir inancıya göre Ahura Mezda ile Ehrimen on iki bin yıl boyunca savaş halinde bulunacaklardır. Bu mücedelenin sonunda Ehrimen'in yenileceği ardından da kıyametin kopacağı kabul edilir." (a.g.e., s.272)

Şekil 5.1
İlahi Komedyada Anlatılan Cehennem'in Planı



Şekil 5.2
Erdâvîrâfnâme’de Anlatılan Cehennem’in Planı



5.3 Değerlendirme:

Erdâvîrâfnâme ve *İlahi Komedya*'nın en uzun bölümlerinden olan “Cehennem” bölümü, her iki eserde de benzer özelliklerle tasvir edilir.

- Her iki eserde de Cehennem’i gezerken başkarakterlerin rehberleri vardır. Bu rehber *İlahi Komedya*’da şair Vergilius, *Erdâvîrâfnâme*’de ise Tanrı’ Âzer ile Kutsal Surûş’tur.
- Her iki eserdeki Cehennem de derin bir çukur şeklindedir.
- Her iki eserde de ruhlar Cehennem’de çırılçıplaktırlar.
- Her iki eserde de ruhlara, işledikleri günahla orantılı olarak cezalar biçilmiştir. Örneğin; *İlahi Komedya*’da Cehennem’in yedinci bölümünde başkalarına zorla zarar verenler kanlı bir ırmakta haşlanarak ceza çekerler; ancak cezalarıyla orantılı olarak haşlanırlar. Yani bu ırmakta kirpiklerine kadar batmış olanlar da vardır beline kadar batmış olanlar da.

Erdâvîrâfnâme’de otuz ikinci bölümde tembelliği yüzünden cezalandırılan bir erkeğin ruhu, sağ bacağının dışında bedeninin tamamı yırtıcı kuşlar tarafından kemirilerek parçalanır. Sağ bacağına dokunulmaz; çünkü sağ bacağı ile bir defa zararlı bir hayvanı öldürmüştür.

- Her iki eserin sonunda da Cehennem’i gezen karakterler en son bölümde şeytanı görürler.
- Her iki eserde de Cehennem’deki “ırmak” motifi kullanılmıştır. *İlahi Komedya*’da bu ırmak Akheron ırmağı, *Erdâvîrâfnâme*’de ise ölen kişinin ardından ağlayanların gözyaşlarıyla oluşturduğu ve ölen kişinin yakınları ne kadar fazla ağlarsa, ruhun da ırmağı geçmekte o kadar fazla zorlanacağına inanılan bir ırmaktır.

- Her iki eserde de Cehennem’de devasa yaratıklar, yılanlar günahkâr ruhlara işkence etmek için oradadırlar. Ancak *İlahi Komedya*’da bu yaratıklar daha çok mitolojik kahramanlardan seçilmişken, *Erdâvîrâfnâme*’de sadece “dağ iriliğinde devler ve canavarlar” olarak tabir edilen yaratıklardır.

- Her iki eserde de Cehennem kötü kokuların, pisliklerin, türlü azapların olduğu bir yer olarak tasvir edilir.

- *Erdâvîrâfnâme*’de günahkâr ruh Cehennem’e geldiği ilk gün bir kadınla karşılaşır. Bu kadın iğrenç bir fahişe kılığında kendisine görünerek onun işlediği günahlar yüzünden bu hale geldiğini ve aslında kendisinin onun günahlarının bir yansıması olduğunu söyler.

İlahi Komedya’da böyle bir karşılama yer almaz.

- *Erdâvîrâfnâme*’de Erdâvîrâf adlı karakter yolculuğu boyunca sıradan insanların ruhlarıyla karşılaşır. Onun tek amacı hangi günahlara hangi cezaların verildiğine tanık olup bunu aktarmaktır. Eserde ruhların kimliğiyle ilgili hiçbir açıklama yer almaz.

Dante’nin eseri boyunca karşılaştığı tüm ruhlar ise ya ünlü olan ya mitolojik kimliği olan ya da olağanüstü özellikler taşıyan ruhlardır. Dante burada daha çok Floransa’lı ruhlarla konuşmalar yapar.

- *Erdâvîrâfnâme*’de Cehennem’in dış görünüşü ayrıntılı bir şekilde anlatılmamış ve Cehennem bölümlere ayrılmamıştır.

İlahi Komedya’daki Cehennem dokuz bölüme ayrılan ve bazı bölümlerinde işlenen günâha göre ayrıca bölümleri olan bir çukurdur.

- *Erdâvîrâfnâme*’deki ruhlar Cehennem’de birbirlerini görememektedirler. Her bir ruh orada yalnız olduğunu sanmaktadır.

İlahi Komedya’da Cehennem’deki ruhlar birbirlerini görüp birbirleriyle konuşabilmektedir.

- *Erdâvîrâfnâme*’de, *İlahi Komedya* gibi Cehennem bölümlere ayrılmamıştır. Bu nedenle *İlahi Komedya*’da Cehennem’in yargıcı olan Minos, ruhların işledikleri günahlara göre Cehennem’in hangi bölümüne gideceklerine karar verirken, *Erdâvîrâfnâme*’de böyle bir Cehennem yargıcı yoktur. Erdâvîrâf diğer âlemde, Mezdiyesna inanırlarınca kıyamet günü kurulacak mahkemenin Mihr ve Surûş’tan sonra üçüncü hâkimi olduğuna inanılan Tanrı Reşn’den bahsetse de, onu sadece gördüğünü söyler. Yargıcılık yaptığından behsetmez.

- *Erdâvîrâfnâme*'deki “Cehennem” kavramı bölümlere ayrılmamıştır.

İlahi Komedya'daki Cehennem ise dokuz bölüme ayrılmıştır. Ayrıca yedinci bölüm üç bölmeye, sekizinci bölüm on bölmeye, dokuzuncu bölüm dört bölmeye ayrılmıştır. Bu durum *İlahi Komedya*'da günahların sınıflandırılmasında daha hassas bir ölçü kullanıldığını gösterir denilebilir.

- *Erdâvîrâfnâme*'de Avesta'yı ve tapınakları yakıp yıkan, dîn önderlerini öldürüp halkın dîn konusunda şüpheyeye düşmesine sebep olan İskender, Cehennem'e gönderilir.

İlahi Komedya'da da İskender, saldırganların bulunduğu yedinci dairenin birinci bölmesindedir. Burada Kentaur denilen yarı at, yarı insan olan yaratıklar tarafından kanlı bir ırmakta haşlanarak cezasını çeker.

5.3.1. Verilen Cezaların Karşılaştırılması

- *Erdâvîrâfnâme*'de **eşcinsel** ruhlar yılanların vücutlarına özellikle avret yerlerine girip çıkmasıyla cezalandırılırlar. Bu durum *Erdâvîrâfnâme*'de “işlenilen günaha göre ceza biçme” kavramının bir sonucudur.

İlahi Komedya'da da ağır şekilde cezalandırılan sapkınlık Cehennem'in altıncı dairesinde yer alır. Bunlar bellerine yeşil su yılanları dolanmış üç Cehennem cadısının bulunduğu bir yerde, içinden alevler yükselen mezarlıkların içinde yatarlar. Şehvet düşkünleri ise daha az ceza ile Cehennem'in ikinci dairesinde yer alırlar ve bunlara sadece şiddetli azap uygulanır.

- *Erdâvîrâfnâme*'de **regl dönemlerinde** cinsel ilişkiye giren, ateşe ve suya yaklaşan kadınların cezaları, insan bedeninden çıkan irinleri ve pislikleri yiyip içmektir. Regl dönemlerinde kadınlarla birlikte olan erkekler ise kadınların bu dönemde akıttıkları pislikleri yemektir. Burada eser boyunca ilk ve son kez günaha “ölçü” kavramına değinilerek bu erkeklerin bu konuyla ilgili her bir günah için on beş buçuk tenâfur(18.600 dirhem) günah kazandığı belirtilmiştir. Eserde bunun hangi ölçüyle ölçüldüğüne dair herhangi bir bilgi yer almaz.

İlahi Komedya'da ise buna benzer herhangi bir günahtan bahsedilmemiştir.

- *Erdâvîrâfnâme*'de **katiller** de sınıflandırılarak “iyi insanları öldüren katiller” diye nitelendirilir ve bunlar kafa derileri yüzülerek cezalandırılır.

İlahi Komedya'da “öldürmek” suçu; kendini öldürmek, kardeş ya da akrabalarını öldürmek, kendine iyilik edenleri öldürmek, konuklarını öldürmek (hâinlik yapmak olarak da geçer) şeklinde sınıflandırılarak cezalandırılır. Kendini öldürenler yedinci dairenin ikinci bölümünde ağaçlara dönüşmüş bir halde bulunurlar ve yırtıcı kuşlar bunların dallarını ve yapraklarını yiyip bunlara acı çektirirler. Diğerleri de dokuzuncu dairede buzlara gömülü olarak cezalandırılırlar.

- *Erdâvîrâfnâme*'de **oburlar** aç ve susuz bırakılarak cezalandırılır.

İlahi Komedya'da ise oburluk günahı işleyenler üçüncü dairede yer alırlar ve Kerberos yarattığı onları parçalayarak derisini yüzer. Ayrıca üzerlerine soğuk, iri taneli ve çamurlu bir yağmur yağar.

- *Erdâvîrâfnâme*'de **kocasını aldatan kadınlar** göğüslerinden Cehennem'e asılıp bedenleri yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanarak cezalandırılır. Kocasını hakir görüp ona hakaret edenler ise Cehennem'de baş aşağı asılıp dilleri boyunlarına kadar çekilerek cezalandırılır. Yine eserin başka bir bölümünde kocasını aldatan kadınlar Cehennem'de baş aşağı asılı bir şekilde dururlar. Gözlerine tahtadan çiviler çakılmıştır ve birçok zararlı hayvan vücuduna özellikle avret yerlerine girip çıkar.

İlahi Komedya'da ise özellikle “kocalarını aldatan kadınlar” adı altında bir günahtan bahsedilmez. Bu tür günahlar “sapkınlık” günahı içinde değerlendirilir. Bunlar da Cehennem'in altıncı dairesinde, alevden mezarlar içindedirler.

• *Erdâvîrâfnâme*'de **öçlü ve tartıda hile** yapanlar bir ölçek ve kovayla Cehennem'deki külleri dikkatlice yiyerek cezalandırılırlar. Arazi **ölçümünde** hile yapanlar ise burada dışkı, leş ve pislik yiyerek dev yaratıkların üzerlerine attığı kayaları taşırlar.

İlahi Komedya'da **hile** yapan ruhlar Cehennem'in sekizinci dairesinin beşinci ve sekizinci bölümlerinde bulunurlar. Beşinci bölümdekiler zebaniler tarafından kaynar ziftlere batırılarak; sekizinci bölümdekiler bir alevin içinde yanarak cezalandırılır.

• *Erdâvîrâfnâme*'de **kötü yöneticilerin** ruhları Cehennem'de baş aşağı asılarak dev iriliğinde yaratıklar tarafından engerek yılanlarıyla kamçılanırlar. Eserin **başka** bir bölümünde ise bu günahı işleyenlerin gözlerine demir çiviler çakılır ve demir bir orakla kendi bedenlerini parçalarlar.

İlahi Komedya'daki kötü yöneticiler ise yedinci dairenin ilk bölmesinde kanlı bir ırmakta haşlanarak ceza çekerler.

• *Erdâvîrâfnâme*'de **dedikodu** yapıp insanlar arasına nifak sokanların, yırtıcı hayvanlar tarafından yenilmesi için, dilleri ağızlarından çekilerek dışarıda bırakılır. Yine eserin başka bir bölümünde **gybet** günahı farklı bir şekilde cezalandırılarak bu sefer de yılanların gybet eden ruhların dillerini çiğnemesi ile onları cezalandırması söz konusu olur.

İlahi Komedya'da ise insanlar arasına nifak sokanlar “bölücüler” olarak nitelendirilerek cezalandırılmışlardır. Bunlar sekizinci dairenin dokuzuncu bölümünde yer alırlar. Çeşitli uzuvları koparılarak ve bedenleri parçalanarak ceza çekerler. Bunlar arasında Hz. Muhammed ile Hz. Ali de vardır.

• *Erdâvîrâfnâme*'de **cimriler** dev iriliğinde yaratıklar tarafından türlü işkence aletleriyle parçalanıp işkence görürler. Eserin başka bir bölümünde ise bu günahı işleyenler aç ve susuz bırakılarak zararlı hayvanlar tarafından parçalanır.

İlahi Komedya'da cimriler ve savurganlar bir arada cezalandırılır. Bunlar Cehennem'in dördüncü dairesinde bulunurlar ve sürekli birbirleriyle çarpışırlar. Aynı zamanda göğüsleriyle kocaman yükleri itmeye çabalarlar.

• *Erdâvîrâfnâme*'de **tembellik** günahı işleyenlerin bedenlerinin tamamı yırtıcı kuşlar tarafından kemirilerek parçalanır.

İlahi Komedya'da ise tembeller A'râf bölümünün yedinci dairesinde cezalandırılırlar.

• *Erdâvîrâfnâme*'de **yalancıların** dillerini kurtlar yer; ancak çok fazla yalan söylemişse sürekli sırtında kocaman bir dağ taşıyarak cezalandırılır. Eserin elli birinci bölümünde ise bu günah da sınıflandırılır. Başkasını yalan söylemekten alıkoyup kendisi yalan söyleyenlerin ise demir tarakla etleri koparılıp kendilerine yedirilir.

İlahi Komedya'da buna benzer olan günahlardan “ikiyüzlülük” günahını işleyenler sekizinci dairenin altıncı hendeğinde cezalandırılırlar. Bu ruhlar, suratları boyanıp iç tarafı ağır kurşundan birer cüppe giydirilerek cezalandırılır.

• *Erdâvîrâfnâme*'de **büyük** yapanlar kendi bedenlerinin organlarını kendi dişleriyle parçalayıp yiyerek cezalandırılırlar. Eserin başka bir bölümünde de büyücülüğün yanında **fahişelik** de yapan kadınların ruhları dilleri kesilip gözleri oyularak ve zararlı hayvanlar tarafından beyinleri yenilerek cezalandırılır.

İlahi Komedya'da büyücülük günahı işleyen ruhlar ise Cehennem'in sekizinci dairesinin dördüncü bölümünde yer alırlar. Göğüsleriyle sırt kısımları yer değiştirmiş bir şekilde yani bedenleri ters çevrilmiş bir şekilde geriye doğru yürüyerek cezalandırılırlar.

• *Erdâvîrâfnâme*'de **münâfıklar** yılanla dönüştürülerek cezalandırılır. Ayrıca Zerdüş'te ve Ahura Mezda'ya inanmayanlar burada sürekli kendi idrarlarını içerek cezalandırılırlar.

İlahi Komedya'da ise buna benzer herhangi bir günahı bahsedilmemiştir.

• *Erdâvîrâfnâme*'de dostlarına **ihanet** edip hile ile mal edinenler, kendilerine insan beyni yedirilerek cezalandırılır.

İlahi Komedya'da bu suçlular Cehennem'in dokuzuncu dairesinde sınıflandırılmışlardır. Birinci bölümde “kardeş ve yakınlarına ihanet edenler”; ikinci bölümde “vatanına ihanet

edenler”; üçüncü bölümde “konuklarına ihanet edenler”; dördüncü bölümde “kendilerine iyilik edenlere ihanet edenler” yer alır. Bunlar donmuş bir gölde buzların içine hapsedilmiş bir halde cezalarını çekerler.

- *Erdâvîrâfnâme*'de insanları aldatıp **batıl dînleri** yaymaya çalışanların ruhları Cehennem'de saç ve sakalları kesilerek yırtıcı hayvanlar tarafından ezilirler.

İlahi Komedyâ'da “**dîn sömürücülüğü**” günahı işleyen ruhlara ise Cehennem'in sekizinci dairesinin üçüncü bölümünde yer alırlar. Burada baş aşağı bir şekilde çukurlara gömülü bir şekilde cezalarını çekerler. Ayrıca *İlahi Komedyâ*'da yeni bir dînin önderliğini yaparak insanları bölmeye çalışan **Hz. Muhammed ve Hz. Ali** de ağır suçlarının bulunduğu Cehennem'in sekizinci dairesinin dokuzuncu bölümünde yer alan ruhlara arasındadırlar.

- *Erdâvîrâfnâme*'de **ölünün ardından çok ağlayanların** kafaları bedenlerinden ayrılır. Zerdüşlük'te günah sayılan bu davranış ile ilgili herhangi bir bilgi *İlahi Komedyâ*'da yer almaz.

- *Erdâvîrâfnâme*'de hayattayken **sözlerini tutmayanlar** engerek yılanları, ok ve sopalarla dövülürler.

İlahi Komedyâ'da buna yakın günahlardan olan “**ikiyüzlülük**” günahı işleyen ruhlara Cehennem'in dokuzuncu dairesinin altıncı bölümünde yer alırlar. Bunlar suratları boyanıp iç tarafı ağır kurşundan olan cüppeler giydirilerek cezalandırılırlar.

- *Erdâvîrâfnâme*'de **anne ve babalarını incitenler** burada bataklığa atılır ve bu bataklıkta organları biçilir.

İlahi Komedyâ'da ise bu suçlular “hâinlik” günahının bölümlere ayrıldığı dokuzuncu dairesinin ilk bölümünde “kardeşlerine ve yakın akrabalarına hâinlik edenler” adı altında yer alırlar. Bunlar bütün bedenleriyle donmuş bir göle hapsedilmiş bir halde cezalandırılırlar.

- *Erdâvîrâfnâme*'de evlerine gelen **misafirlere** iyi davranmayanlar Cehennemde baş aşağı asılmış bir halde bulunurlar ve onlara ceza olarak alt taraflarından şiddetli sıcak hava; üst taraflarından şiddetli soğuk hava verilir.

İlahi Komedyâ'da ise bu ceza dokuzuncu dairesinin üçüncü bölümünde “konuklarına ihanet edenler” adı altında geçer. Bunlar da buzdan bir gölün içine gömülü olarak burada bulunurlar.

- *Erdâvîrâfnâme*'de **öfke ya da intihar** günahlarından söz edilmez. Bu konuyla ilişkili olabilecek olan günahlar daha çok öfkelenerek anne babayı incitme ya da başka birini öldürme şeklinde yer almıştır.

İlahi Komedyâ'nın yedinci dairesi üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde **öfkeli** ve saldırganlar; ikinci bölümde **intihar edenler**; üçüncü bölümde de **cinsel sapkınlar, hileciler, dalavereciler** yer alır. *İlahi Komedyâ*'da ayrıntılı olarak ve her bir daire suçun niteliğine göre bölümlere ayrılmıştır.

- *Erdâvîrâfnâme*'de başkalarının **kadınlarını yoldan** çıkararak darağacına baş aşağı asılmış bir halde bulunurlar. Bunlar kendi elleriyle çıkardıkları menilerini ağızlarına ve burunlarına yine kendi elleriyle doldurarak cezalandırılırlar.

İlahi Komedyâ'da ise bu günahkârlar sekizinci dairesinin ilk bölümünde yer alırlar. Buradaki günahkârlar da boynuzlu ve ellerinde kırbaçlar olan zebaniler tarafından kırbaçlanarak cezalandırılırlar.

6. ESERLERDEKİ “A’RÂF” BÖLÜMLERİNİN ÖZETİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

6.1 İlahi Komedya’da A’râf

Dante’nin eserinin “A’râf” adlı bölümü otuz üç kanto ve 4755 dizeden oluşur. Bu yolculukta Cehennem’de olduğu gibi Dante’ye Vergilius eşlik eder. “10 Nisan Pazar Paskalya günü başlayan A’râf gezisi üç gün sürerek, 14 Nisan Perşembe günü sona erer.”¹²⁷ Dante’nin A’râf’ı kendi içinde yedi bölüme ayrılan, her bir bölüm için tasnif edilmiş günahkâr ruhların bulunduğu ve bunların günahlarına göre cezalar aldıkları bir yerdir. *Erdâvîrâfnâme*’deki A’râf bölümünün tersine, burada çilesini doldurup, günahlarından arınan ruhlar Cennet’e gidebilirler.¹²⁸ Dante’nin A’râf’ı humi şeklinde olan ve günahkârların günahlarının bedelini ödedikleri yani “adaletin ceza dağıttığı” çok dik ve sarp bir dağdır. Buradaki ruhlar “hata ettiği sürenin, otuz katına eşit bir süre boyunca bu kıyımın dışında kalmak zorundadırlar.”(s.369) Bu süreyi de ancak yakınları tarafından edilen iyi dualar azaltabilir. Ruhlar bu dağın eteğinden başlayarak günahlarından arına arına Cennet’e varabilirler. Bu yedi bölüm Hıristiyanlık inancının yedi günahını simgeler.

A’râf’ın Girişine Varmadan Önceki Bölüm (Dağın Eteği) : A’râf’ın giriş bölümünde, yaşamının sonuna kadar günahkâr olarak yaşamış ancak yaşamının sonunda yaptıklarından pişman olmuş ruhlar yer alır. Bu ruhlar yaşayan yakınları kendilerine dua etmedikçe daha yukarı çıkamazlar. Cehennem ile A’râf’ın arasında Tevere denilen bir ırmak vardır. A’râf’a gidecek olan ruhlar bu ırmağın kıyısına gelir ve kayıkçı melek onları alarak A’râf dağının eteğine bırakır. Cehennem’e gidecek olan ruhlar ise Akheron ırmağının kıyısına giderler.

A’râf dağının kapısına varıncaya kadar olan dağın etek kısmındaki ruhlar savaşta ölenlerin ya da cinayete kurban gidenlerin ruhlarıdır ve bunlar kanda oturarak beklerler.¹²⁹ Dante bu bölümde Montova’lı saz şairi Sordello’nun ağzından İtalya’nın içinde bulunduğu siyasi ve sosyal durumun karışıklığını eleştirir.¹³⁰ A’râf dağına geceleri tırmanılmaz.¹³¹ Ayrıca buradaki ruhlar dinlenebilme özelliğine sahiptir.¹³²

A’râf dağının bu bölümünde güzel kokular ve rengârenk çiçekler vardır.¹³³ Bu vadiyi şeytandan korumak için burada görevli iki melek yer alır.¹³⁴

A’râf’ın Kapısı: A’râf’ın kapısına vardıklarında burada üç mermerden basamak görürler. Bunlardan ilki pişmanlık, ikincisi itiraf, üçüncüsü ise mutluluk basamağıdır. Dante ve rehberi

¹²⁷ İ.K., s. 21

¹²⁸ Burası eserde “...İnsan ruhunun arınıp da Cennete gitmeyi hak ettiği ikinci belde ...”(İ.K., s.345) olarak tabir edilir.

¹²⁹ Eserin bu bölümünde Troyalı bir savaşçı şöyle der: “...Oralıyım ama içinde yaşadığın kanın aktığı derin yaralar, Antenor’un topraklarında açıldı.”(İ.K., s.381)

¹³⁰ Bu bölümde Sordello şöyle der: “...Ey köle İtalya, ey acılar ülkesi, fırtınada kaptansız gemi, taşranın değil kerhanenin ecesi...senin halkın şu ara savaşmakta, kardeş kardeşi boğazlamakta...Çünkü İtalya’nın kentleri zalimlerle dolu, partiye giren her serseri Marcel (politikacı) kesildi hemen”(İ.K., s.389-390-393)

¹³¹ Sordello bu konuda Dante ve Vergilius’a şöyle: “Güneş batınca bu çizgiyi bile geçemezsin; gecenin karanlığından başka bir şey engellemez yukarı doğru gitmeni; ama karanlık yok eder insanın tırmanma isteğini.”(İ.K., s.397)

¹³² Vergilius Sordello’ya şöyle der: “Söylediğin yere götür bizi öyleyse, dinlenelim biz de dediğin gibi.”(İ.K., s.397)

¹³³ “Doğa burayı rengârenk kılmakla kalmamıştı, binbir koku da katmıştı, bilinmedik görülmedik bir bütün yaratmıştı. Yeşil otların çiçeklerin üstünde Salve Regina (her akşam Meryem için okunan bir ilahi) okuyan ruhlar vardı.”(İ.K., s.398)

¹³⁴ Sordello bu meleklerin görevlerini açıklar: “Meryem’in yanından geliyor bu ikili, birazdan gelecek yılından (şeytandan) vadiyi korumak görevleri.”(İ.K., s.404)

bu üç basamağı geçtikten sonra A'râf'ın kapısına gelirler ve kapıdaki melek Dante'nin alınına yedi tane "p" harfi çizerek onun kapıdan çıkmasına izin verir. "P" harfi Latince günah (peccatum) sözcüğünün ilk harfidir ve burada Hıristiyanlığın yedi ana günahını simgeler: böbürlenme, kıskançlık, cimrilik, öfke, oburluk, şehvet ve tembellik. Nitekim A'râf'ın yedi bölümünde de bu günahları işlemiş olan ve günahlarından arınmakta olan ruhlar yer almaktadır. A'râf'ın kapısından girer girmez Dante burada Cebrail'in ve Meryem'in ak mermerden yontulmuş heykellerini görür. Aynı zamanda içinde Mûsa peygamberin buyruklarının bulunduğu sandık ve onu çeken öküzler ve araba da yontular arasındadır. Burası dîni kimlikleri olan kişilerin ve nesnelere heykelleri ile doludur. Dante bunların bu kadar canlı durmasına şaşırır.

İlk Bölüm: A'râf'ın bu ilk bölümünde yedi ana günahın biri olan "**kibir**" cezalandırılmaktadır. Buradaki ruhlar kendilerini, göğüslerini döverek ve sırtlarında yük taşıyarak cezalandırır.¹³⁵ Ancak herkese eşit ceza verilmiş değildir. Herkes işledikleri günahın derecesine göre az ya da çok yük taşır sırtlarında.¹³⁶

Dante her bölümde günahlarının bedellerini ödeyen ruhlardan birkaçını konuşturur. A'râf'ın ilk bölümünde kendini beğenme günahı hakkında konuşturduğu ruh ise Toscana bölgesinin en ünlü senyörlerinden birinin oğlu olan Omberto'nun ruhudur.¹³⁷ Yine bu bölümde günahlarının bedellerini ödeyenler arasında İsrailoğullarının ilk kalı Saul, **Minerva**¹³⁸,ya karşı geldiği için örümceğe dönüştürülen Lydia'lı **Arakhne**¹³⁹, Süleyman peygamberin oğlu Rehoboam, Asur kralı Sanherib, İskit kraliçesi Tomyris, Asur ordusunun komutanı Holofernes ve yıkık bir halde bulunan Troya krallığı vardır. Kibirlik günahının arındırıldığı bu bölümde, işlenen günahla bağlantılı olarak "Beati pauperes spiritus (ne mutlu ruhta yoksul olanlara)" ilahisi söylenir. Dante bu bölümden çıkarken alındaki "kibir" günahı da silinip gitmiştir.

İkinci Bölüm: Bu bölümdeki ruhlar "**imrenme ve kıskançlık**" günahı işlemiş olan ve bu günahlarından arınmaya çabalayan ruhlardır.¹⁴⁰ Bunlara onların tam tersi olan iyi ruhlar örnek olarak gösterilir. Bunlar arasında arkadaşını kurtarmak ve onun yerine cezaya çarptırılmak isteyen Agamemnon'un oğlu Orestes vardır. A'râf dağı huni biçiminde bir dağ olduğu için

¹³⁵ "...onların nasıl göğüslerini dövdüklerini göreceksin. Ey akıl gözleri körelmiş, gerisin deri giden, kendini beğenmiş, bahtsız, zavallı Hıristiyanlar." (İ.K., s.428)

¹³⁶ "Sırtlarında yükün hafif ya da ağır oluşuna göre, az ya da çok bükülmüştü belleri." (İ.K., s.429)

¹³⁷ Ruh şöyle der : "Atalarımın soylu kanı, şanlı başarıları öyle kurumlu kıldı ki beni, ortak anamızı düşünmeden küçük gördüm insanları ... çok büyük bir üstünlük hırsı olanca benliğimi sarmıştı..."(İ.K., s.432-433)

¹³⁸ Tanrı'ça Athena'nın Latince adı. Minerva İtalya'nın yerlisi olmasa gerek. İlk Etrüsklerin, sonra da Yunanlıların etkisiyle Roma'nın başlıca üç Tanrı'sından biri olmuştur. (Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, 5. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1993, s.206)

¹³⁹ El sanatlarında Anadolu'nun Yunanistan üzerine üstünlüğünü dile getiren bir efsanedir Arakhne efsanesi. Arakhne Lydia'lı bir kızmış, babası İdmon Kolophon kentinde kumaş boyacılığı yaparmış, kızı da iş işlemede, nakış yapmada, kilim dokumada öylesine usta, öylesine becerikliymiş ki, yokmuş onun üstüne bütün bölgede... Arakhne ölümlülere elişlerinin hepsini öğreten Athena ile gergefte boy ölçüşebileceğini ileri sürer durmuş. Tanrıça buna kızmış, bir kocakarı kılığında girip çıkmış Arakhne'nin karşısına. Öğütler vermiş, daha alçak gönüllü olmasını, Tanrı'larla boy ölçüşmekten sakınmasını salık vermiş. Ama Arakhne hiç oralı olmamış. Athena isterse gelsin nakışta yarışalım demiş. Tanrıça da o zaman kim olduğunu açıklamış ve başlamışlar gergef başında yarışmaya. Athena, Olympos'un on iki büyük Tanrı'sını işlemiş nakışına, Arakhne ise tanrıların pek şanlı olmayan serüvenlerini canlandırmış... Athena bakmış ki kızın nakışı kusursuz, büyük bir öfkeye kapılıp Arakhne'nin gergefini yırtmış. Lydialı kız üzüntüsünden kendini asmış. Ama tanrıça hamarat sanatçıyı bir örümcek kılığında sokmuş ki sonsuza dek tozlu duvar köşelerinde ağ örsün de hiçbir faydasını görmesin." (a.g.e., s.50)

¹⁴⁰ Bu günahından arınmaya çalışan Siena'lı bir ruh şöyle der: "Sapia olsa da adım, akıllı olamadım, kendi mutluluğumdan çok, başkasının yıkımından tat aldım"(İ.K., s.452)

yukarılara doğru gidildikçe dairelerin çember çapları daralır.¹⁴¹ Bu dairede A‘râf’teki mesafe kavramı üzerinde de durulmuş ve yeryüzündeki bir mil mesafenin burada kısa bir süre içinde kat edilebileceği söylenmiştir. Dante bu geziyi yapmaya layık görüldüğü için kendisinin Allah tarafından çok sevilen biri olduğunu düşünür.¹⁴² Şair bu bölümde İtalya’nın ünlü ailelerini, kontlarını, senyörlerini ve soylu kişilerinin ailelerini sayarak bunları kıskançlık günahlarından dolayı A‘râf’ın ikinci bölümüne yerleştirir.

Üçüncü Bölüm: A‘râf’ın bu bölümündeki ruhlar “**öfke**” günahlarından arınırlar. Dante burada bir hayal görür ve bir dolu insanın öfke ateşiyle yanarak bir genci taşıdıklarına şahit olur. Onun gördüğü hayallere de vakıf olan Vergilius da ona bunun nedeninin yüreğini Tanrı’ya açmaktan kaçınmasını önlemek için olduğunu söyler. Burada öfke günahından arınmaya çalışan ruhlar yoğun, siyah bir duman içindedirler.¹⁴³ Dante buradaki ruhlara dünyada niçin erdemini kalmadığını, kötülüklerin niçin her yeri sardığını sorarak bir anlamda aslında kendisinin dünya yaşamındaki yozlaşmadan duyduğu sıkıntıyı dile getirir. Marco Lombardo isimli bir ruhla konuşan Dante, onunla ayrıca kader ve irade kavramları üzerine de bir konuşma geçirir. Ruh ona, bu kötülüklerin kaynağının gökler olmadığını çünkü Tanrı’nın insanlara irade verdiğini açıklar.¹⁴⁴ Ayrıca dünya zevklerine aşırı düşkünlüğün ve kötü yöneticilerin de dünyayı saran kötülüklerde payı olduğunu söyler.

Dördüncü Bölüm: Bu bölüm “**yetersiz iyilik sevgisinin**” onarıldığı bölümdür. Yani insanlara yardım etmeyi sevmeyen ruhlar arınırlar burada. Bununla ilgili olarak bu bölümde “sevgi” kavramı üzerinde durulur. Rehber Vergilius “kötülük sevgisi, doğal sevgi ve akılcı sevgi” olmak üzere “sevgi” kavramını üçe ayırır. “Doğal sevgi” dediği Tanrı sevgisidir ve bu sevgi her türlü hatadan arınıktır. “Akılcı sevgi” ise hata yapmaya eğilimli olan bir sevgidir ve dünya nimetlerindeki ölçüyü bilemezse günah işlemeye eğilimli olur. “Kötülük sevgisi” ise aşağılanan birinin eğilimli olduğu ve bu dairede cezalandırılan sevgi türüdür.¹⁴⁵

Beşinci Bölüm: Bu dairede “**cimrilik**” günahı işleyen ruhlar yer alır. Bunlara yerde sürünme cezası verilmiş ve bunlar sırtlarını gökyüzüne dönmüşlerdir.¹⁴⁶ Sırtlarını göğe dönmelerinin ve ellerinin ve ayaklarının bağlı oluşunun nedenini oradaki ruhlardan olan Papa Adriano V açıklar.¹⁴⁷

¹⁴¹ Bu durum ikinci bölümde şu şekilde verilir: “ Burada bir kemer vardı, çepeçevre dolanıyordu dağı, yayının dar olmasıydı öncekinden ayrılığı.” (İ.K., s.448)

¹⁴² Siena’lı Sapia Dante’nin hala yaşayan bir canlı olduğunu görünce ona şöyle der: “ Bu duyduklarım benim için yepyeni, Tanrı’nın seni sevdiğinin göstergesi.”(İ.K., s.456)

¹⁴³ “Ne Cehennemin zifiri karanlığı, ne alabildiğine bulut kaplı, gezegensiz, yoksul bir gökyüzü, gözlerime böyle kalın bir örtü örtmüştü, ne de duyularımı köreltmüştü, üstümüze çöken bu duman gibi”(İ.K., s.477)

¹⁴⁴ “Evet gök başlatır davranışlarınızı, ama her davranışı değil, öyle bile olsa, iyi ile kötüyü ayırt edin diye, ışıkla istenç verildi size”(İ.K., s.479)

¹⁴⁵ “Ruhunun dinleneceği bir iyilik tasarlar, her insan ve onun peşinde koşar, ona erişmek için çaba harcar, onu öğrenmeye ya da elde etmeye, sizi dürten sevgi gevşek bir sevgiyse, pişmanlığın ardından bu daire sizi cezalandırır.”(İ.K., s. 493)

¹⁴⁶ Bu durum eserde Dante tarafından şöyle dile getirilir: “Beşinci daireye vardığımızda, ağlaşan insanlar gördüm burada, yere uzanmış, yüzükoyun yatmışlardı.” (İ.K., s. 506)

¹⁴⁷ “Yeryüzü nesnelere bağlı gözlerimiz, hiç yönelmediği için yukarıya, adalet yere çeviriyor onları burada, Cimrilik söndürdüğü için iyiliğe yönelik sevgimizi, iyilik yapmayı öğrenememiştik, bu nedenle adalet ellerimizi, ayaklarımızı bağlı tutmakta burada bizi.” (İ.K., s.510)

Yine bu konuda Fransa’da Capetiens hanedanının kurucusu olan Hugues Capet şöyle der : “Ey cimrilik, öyle tutsak ettin ki soyumu kendine, sevmez oldular kendi çocuklarını bile, elinden daha ne kötülük gelir ki?” (İ.K., s.516)

Altıncı Bölüm: Bu daire “savurganlık ve oburluk” günahlarının cezalandırıldığı diredir. Buradaki ruhlar savurganlıklarının cezalarını aç ve susuz kalarak çekerler. Bu bölümde Lucca’lı şair Bonaginta şiirde “yeni yumuşak biçem”¹⁴⁸ anlayışından söz eder.¹⁴⁹ Daha sonra ruh Dante’ye, onu bir daha ne zaman görebileceğini sorar. Dante de bunu bilemeyeceğini ama yozlaşan ve erdemin kalmadığı Floransa’da daha fazla kalmak istemediğini ifade eder.¹⁵⁰ Dairenin sonuna doğru meyve yüklü bir ağaç belirir ve açlıkla cezalandırılan obur ruhlar ellerini kaldırarak bu ağaçtan yiyecek umsalar da bu karşılıksız bir yakarıştır.

Yedinci Bölüm: Bu daire “şehvet düşkünlerinin” ceza çektiği diredir. Bu dairede okunan ilahi de ceza çekilen günahla koşutluk gösteren aynı zamanda Meryem’in gebe kaldığını bildiren Cebrail’e verdiği yanıt da olan “Ben erkek tanımadım” ilahisidir. Dairede iki tür şehvet düşkünleri iki dizi halinde ve birbirlerine karşıt yönlerde dururlar. Bunlardan ilki “doğal şehvet düşkünleri” diğerleri ise “sapkın şehvet düşkünleri”dir.¹⁵¹ Buradaki şehvet düşkünleri alevlerin üzerinde yanarak cezalarını çekerler. Bu dairede şehvet ve sapkınlıkları yüzünden felakete uğrayanlar arasında, Sodom ve Gomore halkı ile boğayla çiftleşerek yarı insan yarı hayvan bir canavar doğuran Girit kralının karısı **Pasiphae**¹⁵² anılır. Bundan sonra Dante ve Gunizelli edebiyat ve şiir dili üzerine konuşmalar yaparlar. Daha sonra Tanrı’nın güleç meleğiyle karşılaşılır. Melek onlara önlerindeki alevlerden geçmedikçe daha fazla ilerleyemeyeceklerini söyler. Dante bu durumdan korksa da Vergilius’un onu motive eden sözleri sayesinde ve Beatrice’yi görmek için bu alevlerden geçer ve bir yokuşun başına gelirler. Karanlığın bastırmasıyla ve yorgunlukla Dante uykuya dalar ve rüyasında Yakup peygamberin ilk karısı Lia ile ikinci karısı Rachele’yi görür. Uyandıklarında Vergilius Dante’ye artık o zorlu yolların dışında olduğunu, kendi görevini yerine getirdiğini buradan sonra ona eşlik edemeyeceğini söyler.¹⁵³

Dante Vergilius’tan ayrıldıktan sonra kendisini yaşlı bir ormanın içinde bulur. Bu ormanın içinden yeryüzünün tüm sularından daha berrak olan Lehte ırmağı geçer. Bu ırmak ruhların belleğinden günahların izlerini silme özelliğe sahiptir.¹⁵⁴ Irmağın karşı yakasına atladığında burada A’râf’ın otuz üçüncü kantosunda adı açıklanacak kişi olan Matelda ile karşılaşır. Bu bölge sürekli ilkbaharın yaşandığı bir bölgedir. Matelda ona, burada yani A’râf’ın çıkışında bulunan bu bölgede, ilk insan Âdem’in yaratıldığını söyler ve orada bulunma amacının Dante’nin tüm sorularına yanıt vermek olduğunu belirtir.¹⁵⁵ Matelda yine bu bölgeye uygun

¹⁴⁸ Guido Guinizelli’nin başlattığı Dante’nin de benimsediği, “aşk” konusunu şiirin konusu haline getiren şiir anlayışı. (İ.K., s.550)

¹⁴⁹ “Ben o kişiyim ki, sevdâ esin verince kaleme sarılırım.” (İ.K., s.551)

¹⁵⁰ “Ne ömrüm kaldığını bilemem ki, dedim, ama dönüşüm sanmam ki bu kıyıya, gelmek için duyduğum istekten tez olsun, çünkü yaşamak zorunda kaldığım yöre, soyunmakta erdemlerinden gün geçtikçe, acı bir yıkıma yönelmekte.” (İ.K., s.552)

¹⁵¹ Bu konu hakkında 14. yy. ın ortalarında yaşayan Bologna’lı şair Guigo Guinizelli şöyle der: “Bizimle ters yönde gidenler Ceasar’ın yüzüne ‘Kraliçe’ diye bağırmasına yol açan günahı işlediler... Bizim günahımız da erdişilikti..”(İ.K., s.570)

¹⁵² Girit kralı Minos’un karısı Pasiphae, Tanrı Helios’la Perseis’in kızıdır...Girit kralına Poseidon’un bağışladığı boğa ile birleşip, Minotouros’u doğurmuştur. (Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, 5. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1993, s.238)

¹⁵³ “...Buraya akılla, sanatla getirdim seni, bundan böyle kendi isteğin rehber olacak kendine, sarp, çetin yolların dışındasın artık, ...Döktükleri yaşla beni sana getiren, o mutlu güzel gözler (Beatrice) gelinceye dek, istersen yerde otur, istersen çiçek derle.” (İ.K., s.584)

¹⁵⁴ “...hiç azalmayan, hep aynı akan, iki yöne, boşalttığı suyu, yalnızca Tanrı’nın isteğiyle, yenileyen bir pınardan çıkıyor. Burada akarken, günah izlerini siler, belleklerden; öbür tarafta ise, yapılan iyilikleri akla ekler.” (İ.K., s.592)

¹⁵⁵ “...’Buraya yeni geldiniz’ dedi, insan türüne beşik seçilen bu yörede,... Ve sen bana soru soran önde giden kişi, öğrenmek istediğin ne varsa sor; her soruna, yanıt vermek amacıyla geldim buraya.” (İ.K., s.588)

bir ilahi olan “Ne mutlu günahları bağışlanmış olanlara” ilahisini söyler. Dante Matelda’nın gittiği yollardan onu takip ederek yukarıya doğru çıkar. Burada yirmi dört yaşlıdan oluşan seçkinler alayını, yedi meşaleden oluşan avizeyi, altı kanatlı dört hayvanı ve bunların arasında duran zafer arabasını görürler. Bunların hepsi Hıristiyanlıkta birer simge olan nesnelere. Zafer arabası kiliseyi; dört hayvan İncil yazarları olan Matta, Yuhanna, Markos ve Luka’yi; yirmi dört yaşlı kişi İncil’in Eski Ahit bölümünün cüzlerini; arabanın yanındaki üç kadın üç dinsel erdemi (Tanrı sevgisi, inanç, umut) simgelerler. Yine arabanın gerisinden de yedi kişi gelmektedir. Bunlardan iki yaşlı diye bahsedilen Luka ile ermiş Paulus, dört kişi diye bahsedilen İsa’nın dört havarisi, bir yaşlı diye bahsedilen de Yuhanna’dır.

Dante Beatrice ile karşılaşınca Vergilius kaybolur.¹⁵⁶ Beatrice Dante’yi dünya zevklerine daldığı için eleştirir.¹⁵⁷ Dante de Beatrice’den sonra kendisini avutmak için bu yollara saptığını söyler. Pişmanlık ve üzüntüden baygınlık geçiren Dante’yi Matelda uyandırır ve onu Lehte ırmağında sürükler. Bu arada ırmağın suyundan içen Dante’yi Beatrice’nin hizmetinde olduklarını söyleyen dört güzel kız sarar ve ona Beatrice’nin gözlerindeki ışığı görmek için yardım edeceklerini söylerler.

Dante’nin bu eserini yazmasının nedeni Beatrice’in isteğidir.¹⁵⁸ Daha sonra kutsal arabanın değişimine tanık olur Dante. Üç köşesinden öküz başı gibi boynuzlu başların çıktığını, köşelerdeki dört köşesinden de alınlarında tek boynuz olan birer canavarın çıktığını söyleyen Dante bu durumla kilisenin yozlaşmasına göndermede bulunur ve papalığa “arsız orospu” diye seslenir.

Âdem’in meyvesini ısırıldığı kutsal ağaç da A’râf’ın son kısmında yer alır.¹⁵⁹ Dante Eonoe ırmağının eşsiz tadına bakarak Cennet’e gitmeye hazır olduğunu söyler. Cehennem gibi A’râf bölümü de “yıldızlar” sözcüğüyle sona erer.

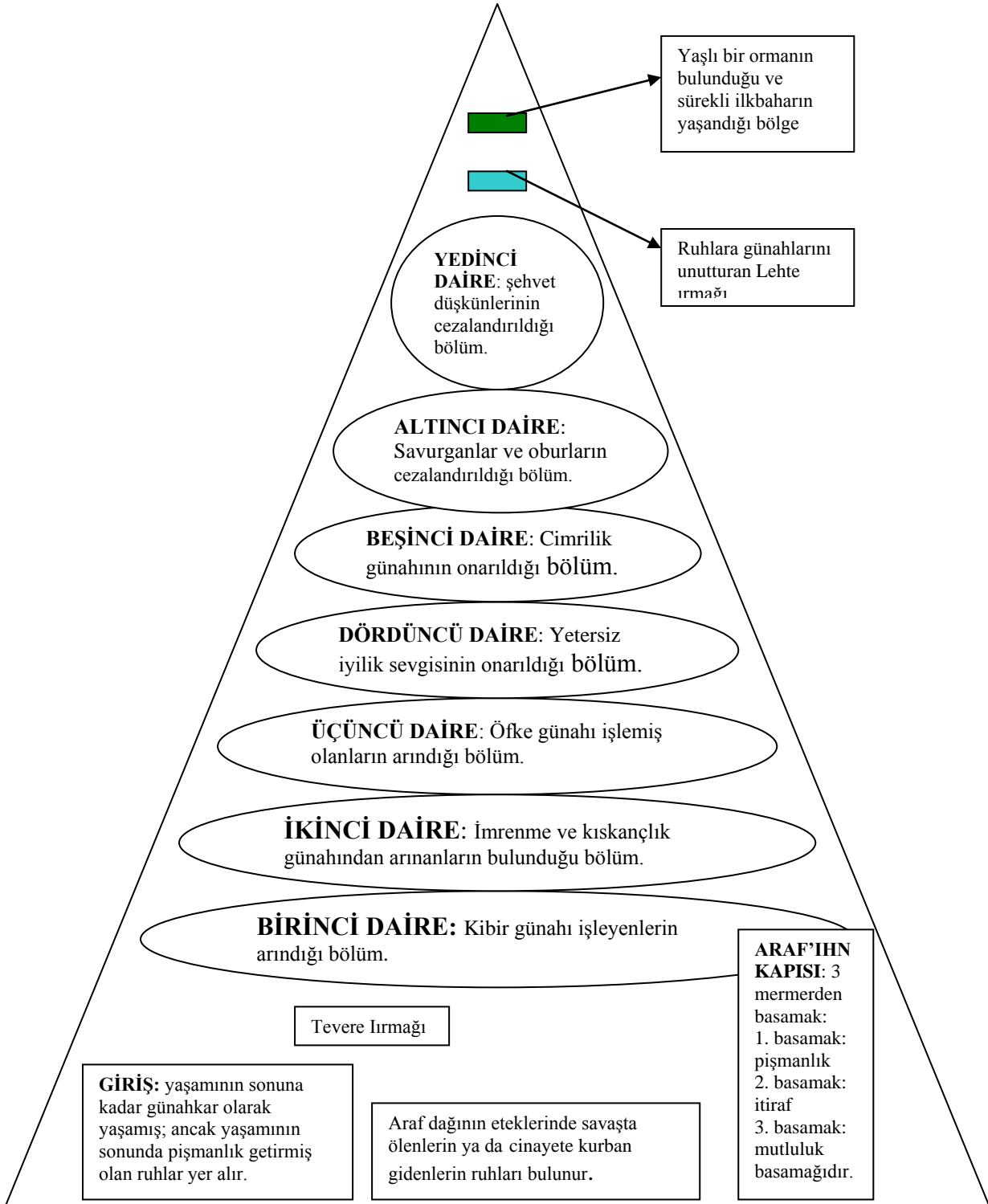
¹⁵⁶ Dante zafer arabasından daha dokuz yaşındayken görüp sevdiği kadın olan Beatrice’nin inişini şöyle tasvir eder: “...Bir çiçek bulutu içinde, başında zeytin dalları, yüzünde beyaz tül, bir kadın gördü gözlerime, yeşil bir kaftan giymiş, alev rengine bürünmüştü. Kaç zamandır onun varlığından yoksun ruhum titreye titreye ve şaşkınlıklar içinde, gözler daha onu algılamadan önce, ondan ulaşan gizemli bir etkiyle eski sevdasının büyük gücünü duyumsadı yine.” (İ.K., s.604-605)

¹⁵⁷ “...Seni, ötesinde, insanın isteyeceği hiçbir şey olmayan iyiliğe, yönelten sevgimin orta yerinde, hangi hendeklerle, zincirlerle, karşılaştın da daha yukarılara, gitmek isteğini bir kenara bıraktın? Nasıl bir yarar, nasıl bir çıkar buldun da, ötekilerde(dünya zevkleri), böyle peşlerine takıldın onların?” (İ.K., s.614)

¹⁵⁸ “...Bu ormanda uzun süre kalmayacaksın, benimle birlikte sonsuza dek, İsa’nın Romalı olduğu Roma’nın yurttaşı olacaksın. Bu nedenle kötü yaşam süren dünyanın iyiliği için arabaya çevir gözlerini, dünyaya dönünce yazıya dök gördüklerini.” (İ.K., s.625)

¹⁵⁹ “...Meyvesinden ısırılan ilk ruh (Hz. Âdem), beş bin yılı aşkın bir süre içinde özlem içinde bekledi(İlahi Komedyaya göre Limbus’ta Hz. Âdem’in geçirdiği süre), ısırışın bedelini bedeniyle ödeyeli.” (İ.K., s.635)

Şekil 6.1
İlahi Komedyâ'da Anlatılan A'râf'ın Planı



6.2. *Erdâvîrâfnâme*'de A'râf

Erdâvîrâfnâme'de "A'râf" bölümü, *İlahi Komedyâ*'daki gibi detaylı anlatılmamıştır. Bu eserde A'râf, kısaca günahları ile sevapları eşit olan ruhların bulunduğu, bunların ayakta beklediği, sıcak ve soğuk hava akımı dışında başka cezalarının olmadığı bir yer şeklinde anlatılır. Ancak Dante'nin A'râf'ı gibi burada çilesini dolduranların Cennet'e gitmeleri gibi bir durum söz konusu değildir. Bu ruhlar kıyamet gününe kadar A'râf'ta kalacaklardır.¹⁶⁰

Erdâvîrâfnâme'de A'râf'a giden bir köprü vardır. Bu köprü İslâm dînindeki Sır'at Köprüsü ile benzer özelliktedir. Çinvâd denilen bu köprü, üzerinden iyi ruhlar geçeceği sırada on mızrak boyunda genişler; ancak günahkâr ruhların geçeceği sırada ise bir ustura ağzı gibi keskinleşir. Bu köprüyü geçtikten sonra "Hemistekân"¹⁶¹ yani A'râf denilen bölüme geçilir. *Erdâvîrâf*'a burada da Tanrı' Âzer ve kutsal Surûş rehberlik ederler.

6.3. Değerlendirme:

- İki eserdeki A'râf kavramları birbirlerinden çok farklılık gösteren kavramlardır.
Erdâvîrâfnâme'de, A'râf üzerinde uzun uzadıya durmamıştır.
İlahi Komedyâ'da ise A'râf yedi daireye ayrılmış ve her bir daire için farklı bir günah ve bu günaha göre bir ceza düşünülmüştür.
- *Erdâvîrâfnâme*'deki A'râf, Çinvâd Köprüsü'nden sonra gelen bölümdür. Erdâvîrâf gezisine burada başlar ve sırasıyla A'râf - Cennet-Cehennem'i gezer.
İlahi Komedyâ'da ise sıra Cehennem-A'râf - Cennet şeklindedir ve A'râf, Cehennem'le Cennet'in arasında kalan bölümdür.
- *Erdâvîrâfnâme*'de A'râf'ın yapısıyla ilgili bir bilgi yoktur.
İlahi Komedyâ'daki A'râf huni biçiminde çok dik bir dağ olarak tasvir edilmiştir. Bu dağın eteğine Lehte ırmağının kıyısında bekleyen ruhlar kayıkçı meleğin kendilerini almasıyla ulaşırlar. Bundan sonra da bu dağı tırmanarak hem günahlarından arınır hem de Cennet'e girmeye çalışırlar. Bu dağda bulunan yedi dairenin yukarı çıkıldıkça çapları daralır. Aynı zamanda bu dağda kutsal kişilerin yontulmuş kabartmaları bulunur.
- *Erdâvîrâfnâme*'de A'râf'ta günahları ile sevapları eşit olan insanların ruhları yer alır.
İlahi Komedyâ'da ise, birinci dairede "kibir", ikinci dairede "imrenme", üçüncü dairede "öfke", dördüncü dairede "yetersiz iyilik sevgisi", beşinci dairede "cimrilik", altıncı dairede "savurganlık ve oburluk", yedinci dairede de "şehvet düşkünlüğü" günahları cezalandırılmaktadır.
- *Erdâvîrâfnâme*'de A'râf'ta bulunan ruhlar kıyamet gününe kadar ayakta durmak ile soğuk ve sıcak akımı dışında hiçbir ceza çekmezler.
İlahi Komedyâ'nın birinci dairesindeki kibirliler, sırtlarında işledikleri günahla orantılı olarak ağır yükler taşır; ikinci dairedeki imrenme günahı işleyenler, erdem timsali kişilikler gösterilip kırbaçlanarak; üçüncü dairedeki öfke günahı işleyenler leş gibi bir hava ve kalın bir duman tabakasıyla etrafları sarılarak; dördüncü dairede yetersiz iyilik sevgisi günahını işleyenler, sürekli gözyaşı dökerek; beşinci dairedeki cimrilik günahını işleyenler, elleri ve ayakları bağlı olarak yerde sürünme cezasıyla; altıncı dairedeki savurganlık ve oburluk günahı işleyenler aç ve susuz bırakılarak; yedinci dairedeki şehvet düşkünlüğü alevlerin üzerinde yanarak cezalandırılırlar.
- *Erdâvîrâfnâme*'nin A'râf'ındaki ruhlar kıyamet gününe kadar burada bekleyecekken,

¹⁶⁰ "Günahıyla sevabı denk olanlar da, kıyamet gününe kadar burada ayakta bekleyecekler." (A., s.122)

¹⁶¹ "Pehlevicede 'her zaman aynı, karışık' anlamındaki misvâne ile aynı anlama gelen Hemistekân, Zerdüş inanişinde günahları ve sevapları eşit olanların kalacağı yerin adıdır. Bunlar ne Cennet'in nimetlerinden yararlanabilecek, ne de Cehennem azabını göreceklerdir... Zerdüş kaynaklarında burada bulunanların sıcak ve soğuk dışında bir sıkıntıları olmayacağı söylenir." (Yıldırım Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 1. basım, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul: 2006, s.373)

İlahi Komedya'daki ruhlar A'râf'ın bu katlarında cezalarını çekip günahlarından arındıktan sonra Cennet'e girmeye hak kazanırlar.

- *Erdâvîrâfnâme*'deki ruhlar sadece ayakta durarak kıyamet gününün gelmesini beklerler.

İlahi Komedya'dakiler ise burada hem günahlarından arınmaya çalışıp ceza çekerler hem de İncil'den ilahiler okurlar.

- *Erdâvîrâfnâme*'deki A'râf'ta bulunan ruhların Cennet'e girmeye hakları yoktur.

İlahi Komedya'daki ruhlar günahlarından arınıp Cennet'e girebilirler. Bu ruhlardan biri dağı tırmanıp Cennet'e girmeye hak kazandığı zaman, A'râf dağı büyük bir depremle sarsılır ve yüksek sesli bir çığlık kopar.¹⁶²

- *Erdâvîrâfnâme*'deki A'râf, nasıl bir yer olduğu hakkında bilgi verilmeyen soyut bir mekândır.

İlahi Komedya'daki A'râf ise güneşin doğup battığı, ruhların dinlenip birbirleriyle konuştuğu, bir dağ biçiminde olan, yani dünyadan bir parçaymış gibi tasvir edilen somutlaştırılmış bir yerdir.¹⁶³

- *Erdâvîrâfnâme*'deki A'râf'ın oluşumuyla ilgili hiçbir açıklama yoktur.

İlahi Komedya'daki A'râf'ın oluşumunun sebebi; Cennet'ten kovulan şeytanın, yeryüzüne düştüğü sırada açılan çukurun topraklar olduğu söylenir. Bu topraklar güney yarım kürede bir dağ haline gelip A'râf dağına oluşturmuştur.

- *Erdâvîrâfnâme*'deki A'râf, soyut olan öbür dünyaya ait bir yerdir.

İlahi Komedya'daki A'râf, dünya üzerinde bulunan bir dağdır.

¹⁶² "...Ancak bir ruh arınıp da, göklere yükselmeye hazır duruma gelince, titrer; bir de çığlık eklenir bu titremeye"(İ.K., s.525)

¹⁶³ "...Güneş batıyor, akşam oluyor' dedi, 'durayım demeyin, hızlandırın adımlarınızı kararmadan batı.'"(İ.K., s.579)

7.ESERLERDEKİ “CENNET” BÖLÜMLERİNİN ÖZETİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

7.1. İlahi Komedya’da Cennet

Dante, Cehennem ve A‘râf yolculuğundan sonra Cennet’e, çocukluk ve gençlik aşkı olan Beatrice ile yükselir. Onu kusursuz ve Tanrı’ya yakın meleklerle birlikte Cennet’in en üst bölümünde göstererek yücelten Dante’ye, Cennet boyunca artık Beatrice rehberlik edecektir.

Otuz üç bölümde oluşan Cennet bölümünün dize sayısı 4758’dir.¹⁶⁴ Dante’nin Cennet yolculuğu diğer dünyada yaptığı gezinin son bölümüdür. Burada dünya hayatında iyi işler yapmış olan erdemli ruhlar, yaşadıkları hayatın erdemlilik derecesine göre ödüllendirilir. On bölümden oluşan Cennet bölümünün ilk katında Ay, ikincisinde Merkür, üçüncüsünde Venüs, dördüncüsünde Güneş, beşincisinde Mars, altıncısında Jüpiter, yedincisinde Satürn, sekizincisinde dönmeyen yıldızlar, dokuzuncusunda İlk Devindiriciler, onuncusunda da kutlu ruhlarla birlikte Tanrı yer alır.

İlk Bölüm: Beatrice ile Dante’nin ilk çıktıkları yer Cennet’in ilk katı olan **Ay**’dır. Burası bir elmas gibi parlak ve yoğun ışıklıdır. Dante burada, tözlerin yani ruhların Tanrı’yla nasıl birleştiğini merak ettiğini söyler. Beatrice ona ayın yoğunluğu konusunda açıklama yaparak göklerdeki ve Cennet’teki düzeni anlatır. Anlattıklarına göre Cennet sekiz yuvardan oluşur. İlk yedi bölüm erdem ve etkilerine göre değişik derecelerde güçler içerir ve sekizinci bölüm hiç dönmeyen sabit yıldızları içerir. Her bir yuvar kendisinden bir alt bölümde bulunan yuvarı etkiler ve böylece yukarıdan aşağıya doğru bir etkileşim ortaya çıkar. İlk yedi daire sürekli döner haldedir ve bu dönmeyi melekler sağlar. Her kutsal kat, içinde yer alanlarla birleşir ve bu katlardaki erdemin kutsal kökeni nesnelere ışmasını sağlar. Ancak her bir yuvarda farklı ve değişik yoğunluklarda erdemler yer aldığı için, her bir dairedeki ruhlar farklı derecelerde ışır.

İlk bölümde **Tanrı’ya verdikleri sözleri tutmayan** ruhlar yer alır. Ancak bu ruhlar verdikleri sözleri gördükleri şiddet yüzünden tutamamışlardır. Tehlikeden uzak kalmak için görünürde şiddete boyun eğen ama yüreklerinde yine bu sözle yaşayan ruhlardır bunlar. Örneğin burada yeryüzündeki yaşamında önce rahibeyken, siyasal çıkar hesapları nedeniyle ağabeyi tarafından zorla evlendirilen Piccarta Donati’nin ruhuyla konuşur Dante. Bu yüzden bunlar Cennet’in en aşağı bölümünde dururlar. Cennet’in yukarı katlarına çıkıldıkça mutluluk artar.

Dante ruhların daha yukarı çıkmak isteyip istemediklerini sorduklarında ruhlar, Tanrı’nın onlara burayı uygun gördüğünü ve bu yüzden bu kutsal isteğe boyun eğmenin onlar için mutluluk kaynağı olduğunu, onunla ters düşmek istemediklerini söylerler.¹⁶⁵ Böylece Dante, burasının ayrı bölümlere ayrılmış olmasına rağmen aslında her bir bölümün kendi başına bir Cennet olduğu kanısına varır.¹⁶⁶

Dante ruhların burada bulunma sebeplerinden dolayı iki kuşku arasında bocalar. Biri başkasının şiddeti yüzünden bu ruhların Cennet’in niçin en alt tabakasında olduğu diğeri de Platon’nun ruhlarla ilgili olan görüşü hakkındadır. Platon’a göre ruh vücuttan önce yaratılır, beden öldükten sonra da yıldızlara dönüşür. Beatrice bu iki kuşkuyu giderecek açıklamalarda bulunurken ilki için şiddete boyun eğen istencin yanlışlığından bahseder.¹⁶⁷ Bu konu özgür

¹⁶⁴ İ.K., s. 23.

¹⁶⁵ “...Daha yukarı gitmek isteseydik, bu isteğimiz bize burayı uygun görenin isteğine, ters düşerdi.” (İ.K., s.670)

¹⁶⁶ “...Yüce Yaradan’ın sevgisi eşit ölçüde inmesine de her yere, göklerde her yerin Cennet olduğunu anlamıştım artık.” (İ.K., s. 673)

¹⁶⁷ “...Baskı altında kalan boyun eğmediğinde, baskı yapana, şiddet söz konusu ise, bu ruhlar sığınamazlar bu gerekçeye.” (İ.K., s. 678)

istenç ve seçme özgürlüğü konularını gündeme getirir. Kul, özgür isteğiyle Tanrı'ya karşı bir yükümlülük altına girmişse, bunu yerine getirinceye dek iradesi sınırlanmış olur.¹⁶⁸ Beatrice yine de verilen sözü tutacağı diye insanların mantıksız davranmamaları gerektiğini söyler. Buna örnek olarak da savaşı kazanırsa evinin kapısından çıkacak ilk canlıyı Tanrı'ya kurban edeceğini söyleyen İsrail kralı Yaftah'ın, kapıdan ilk çıkan kızı olunca onu kurban etmesini verir.¹⁶⁹

İkinci Bölüm: İkinci bölümde **Merkür**'e gelen Dante, burada Bizans imparatoru olan ve hukuk alanında köklü reformlar yapan İustinianus konuşur. İmparatorluğa karşı çıkan Guelfler ile yanında olan Ghibellinlerin imparatorluğa verdikleri zararlar anlatılır. Raks ederek ruhlar kaybolur. Burada İsa'nın çarmıha gerilmesine karşılık Kudüs'ün yakılması olayına değinilir. Âdem'in yaptığı günahla tüm insanlığı lanetlendiği ve bunun cezasını da İsa'nın çektiği söylenir. Âdem'in işlediği günah dikkate alınacak olursa ceza haklıdır ancak; İsa, kimliğinde Tanrı'nın da kimliğini taşıdığı için Tanrı'nın bu cezayı onun kişiliğinde çekmesinin haksızlık olduğu dile getirilir.¹⁷⁰ Bu cezanın öcünü almak için de Titus Kudüs'ü ele geçirir.

Beatrice Dante'ye Cennet'e gelebilecek insanların Tanrı'nın bağışlarından (sonsuzluk, özgürlük ve Tanrı'ya benzeme) yararlanması gerektiğini söyler. Bundan ne kadar yararlanırlarsa soyluluk unvanını o kadar hak edeceklerini söyler. Eğer günah işlemişse de mutlaka o günahın yarattığı boşluğa uygun bir ceza çekmesi gerektiği aksi halde eski saygınlığına kavuşamayacağını söyler.

Üçüncü Bölüm : Cennet'in üçüncü yuvarı **Venüs** gezegeninin bulunduğu bölümdür. Bölümün adıyla bağlantılı olarak burada **sevgiye bağımlı ruhlar** yer alır. Dante bölümler arasında nasıl yol aldığını anlayamaz ve Beatrice yukarılara çıkıldıkça daha da güzelleşir. Önce saz şairi iken rahip olan ve daha sonra başpiskoposluk da yapan Marsilya'lı şair Folquiet burada bazı dîn adamlarına (Feltre piskoposu Novello) ve onların teolojiyle değil dünya işleriyle daha fazla meşgul olmaları durumuna eleştirilerde bulunur ve burada olmanın mutluluğundan bahseder. Aynı zamanda ruhların burada, yukarıdaki dünyanın aşağıdaki dünyayı nasıl döndürdüğünü öğrendiğini söyler.¹⁷¹ Bundan sonra Dante dünyanın ekliptik düzleminden ve kusursuz yaratımından bahseder.¹⁷²

Dördüncü Bölüm: Cennet'in dördüncü yuvarı **Güneş**'tir. Buradaki ruhlar raks eder ve şarkılar söylerler. Cennet'in bu bölümünde **felsefeciler ve dîn bilgileri** yer alır. Bunlar arasında hukuk bilgini Grazian, 1159'da Paris piskoposu olan Pietro Lombardo, İngiliz tarihçi ve dîn bilgini Bede Venerabilis, Sevilla piskoposu İsidorus, Paris dolaylarındaki Saint-Victor manastırının baş keşişi Richard yer alır. Bu bölümde Dante'nin başvuru kitabı olan *Summa Theologica* adlı yapıtın yazarı olan felsefeci ve dîn bilgini Aquino'lu San Tommason, ermiş iki büyük dîn önderini anlatır. "İki prens" diye nitelendirdiği bu kişiler Domenico tarikatının kurucusu ermiş Domenico ile ermiş Francesco'dur. Tommason bu iki kutsal kişinin yaşarken nasıl dünya nimetlerinden vazgeçtiklerini ve kurdukları tarikatların nasıl erdemler üzerine

¹⁶⁸ "...Çünkü Tanrı ile kul arasındaki bu sözleşmede, etkisiz kılınır değerini belirttiğim hazine (özgür seçim)"(İ.K., s.685)

¹⁶⁹ "...Sözünü tutmak için kötülük yapacak yerde, daha iyi ederdi hata ettim demekle" (İ.K., s.687)

¹⁷⁰ "...Bu nedenle çarmıha germe cezası cezaların en haklısı, cezayı çekenin doğası dikkate alınır; ama hiçbir ceza bunca haksız olamazdı cezayı çekenin ödünç aldığı kimlik dikkate alınır." (İ.K., s.705)

¹⁷¹ "...Burada, bu büyük yaratıyı güzelleştiren hüner, değerlendirilir ve yukarıdaki dünyanın, aşağıdaki dünyayı nasıl döndürdüğü öğrenilir." (İ.K., s.728)

¹⁷² "...Bu çember eğik olmasaydı, gökteki birçok güç işe yaramazdı, ve her güç öldü yeryüzünde, doğru yoldan sapma payı daha az da, daha çok da olsaydı, aksardı aşağıdaki yaşam da, yukarıdaki yaşam da" (İ.K., s.731-732)

kurulu olduğunu anlatır. Ancak bu iki ermiş kişinin ölümünden sonra tarikatların başsız kaldığını ve eski erdemleri unutup yozlaşmaya başladığını söyler.

Bu bölümde Cennet şenlik havasındadır: Ruhlar ışıktan giysiler içinde şarkılar söyleyip raks ederler.¹⁷³

Beşinci Bölüm: Cennet'in beşinci bölümü **Mars** gezegenidir. Bu bölümde **inanç uğruna savaşın can verenlerin** ruhları, bir haç şeklinde bir ışığın üzerinde ışıır bir halde bulunurlar. Beatrice burada bulunanların hepsinin erdemli ve kutlu ruhlar olduğunu söyler.¹⁷⁴ Burada yer alanlar arasında Musa'nın ardılı olan Yeşua, Yahudileri Suriyelilere karşı savaşarak koruyan Makkabe, ilk Haçlı Seferi'ne katılanlardan Godefroy de Bouillon gibi isimler yer alır. Dante'nin, haçlı seferlerine katılıp dîn uğruna can verdiğini söyleyen büyük dedesinin de bulunduğu bu bölümde, dedesi Dante'ye Floransa'nın geçmişi hakkında ve Dante'nin geleceği hakkında bilgiler verir. Onun Floransa'dan sürgün edileceğini bildiren büyük dedesine Dante bunun, kendisi gerçeklerin yanında olduğu sürece çok da önemli olmadığını söyler.¹⁷⁵

Altıncı Bölüm: Cennet'in altıncı bölümü **Jüpiter** gezegeninin olduğu yerdir. Bu bölümde dürüst ve inançlı ruhlar yer alır. Dante burada imparatorluğun simgesi olan kartal motifi ile konuşur. Kartal, Dante'nin Hıristiyan olmayıp da dürüst bir yaşam sürenlerin Cennet'e girip giremeyecekleri konusundaki kuşkusuna cevap verir.¹⁷⁶ İsa'ya inanmayan hiç kimsenin şimdiye kadar Cennet'e ayak basmadığını söyleyerek Tanrı'nın adaleti hakkında kuşkuya düştüğü için Dante'yi eleştirerek bu adaletin dogmatik yapısına işaret eder.¹⁷⁷

Yedinci Bölüm: Cennet'in yedinci bölümü **Satürn** gezegenidir. Merdiven şeklinde olan bu yuvarda ışık çok yoğundur. Cennet'in tüm katlarında söylenen Cennet ezgileri ve Beatrice'in gülümsemesi bu duruma ölümlülerin dayanamayacağı için yok olmuştur. Bu konu hakkında A'râf'tan Cennet'e çıkan bir ruhun çılgınlığını duyan Dante'nin bayılması üzerine Beatrice niçin gülümsemediğinin gerekçesini söyler.¹⁷⁸

Dante bu bölümde Fonte Avellano manastırının baş keşişi olan Pietro Damiano (1007-1072) ile konuşur. Baş keşiş şimdiki papaları ve dîn adamları sembolik bir anlatımla yerer.¹⁷⁹

Ermişlerin bulunduğu bu bölümde, genç yaşta kendisini dîne vererek birçok manastırın kurulmasına ön ayak olan Norcia'lı ermiş Benedetto da kendi dönemlerinden sonra yozlaşan

¹⁷³ "...Şarkı ve dans sona erince, bu kutsal ışıklar (ruhlar) bize döndüler." (İ.K., s.761) "... Cennet'te şenlik sürdükçe, sevgimiz böyle bir giysi ışıtaacak çevremizde" (İ.K., s.770)

¹⁷⁴ "Yaşama gücünü tepesinden alan, hep meyve veren, hiç yaprak dökmeyen bu ağacın beşinci eşiğinde, göğe gelmeden önce yeryüzünde ünlenen kutlu ruhlar bulunur." (İ.K., s.807)

¹⁷⁵ "...Sillesini vurmak için zamanın, dörtlüme üstüme geldiğini görüyorum babam, boyun eğersem, daha da sert olur sarsıntının etkisi." (İ.K., s.803)

"...gerçeğin çekingen dostu olursam, bugüne 'eski' adını verecekler arasında sanırım yaşayamam." (İ.K., s.804)

¹⁷⁶ "...diyorsun ki, İndus kıyılarında bir insan gelir dünyaya, İsa'yı bilen, onu okuyan, sözünü eden yoktur orada, bu kişinin bütün düşünceleri, bütün eylemleri, iyi sayılır aklın süzgecine göre, hiç günah işlemez sözleri, eylemleriyle. Vaftiz olmamış, inanmamıştır öldüğünde, adalet bunun neresinde?, İnanıcı yoksa, günahı nerede?"(İ.K., s.818)

¹⁷⁷ "...Sen kim oluyorsun da, burnunun dibini göremezken, kürsüye kuruluyorsun, binlerce mil ötenin hesabını soruyorsun...Şarkımın değeri ne ise onu anlamayanların gözünde, Tanrı'nın adaleti de öyledir ölümlülere." (İ.K., s.820-821)

¹⁷⁸ "...Çılgılık bunca etkilediğine göre seni, şarkı söyleneydi, ben gülseydim ne hale geleceğini kavramışsındır şimdi." (İ.K., s.842)

¹⁷⁹ "...(önceki ermişlerin) avurtları çökmüştü, ayaları çıplaktı, zar zor doyuyordu karınları, Oysa öyle göbekli ki şimdiki çobanlar, ayakta durmak için destek arıyorlar, ...Ey sabır nasıl da hoş görüyorsun bunları?"(İ.K., s.840-841)

manastırı ve dîn önderlerini eleştirir.¹⁸⁰ Dante daha sonra bulunduğu yerden gözlerini geçmiş olduğu diğer yedi yuvara çevirir ve bunlardan yaşadığı dünyanın aslında ne kadar da önemsiz olduğunu anlatır.¹⁸¹

Sekizinci Kat: Bu bölüm dönmeyen **sabit yıldızların** bulunduğu yuvardır. Burada **İsa'ya inanlar ve daha üst derecede dîn önderleri** yer alır. Dante burada artık Beatrice'in gülümsemesine bakabilecek olgunluğa erişmiştir. Burada Cebrail ile karşılaşan Dante'ye melek kendisini tanıtır.¹⁸² Buradaki ruhlar daireler halinde, kutluluk derecelerine göre ağır ya da hızlı dönerler. "Kutlu alev" diye nitelendirilen havari Petrus'un ruhu, Dante'yi, Beatrice'in isteğiyle, bazı konularda sınar. Petrus'un Dante'ye ilk sorusu inancın ne olduğudur. Dante: "...inanç özlenen nesnelere tözü, görülmeyenlerin kanıtıdır..." diyerek herkesi memnun eden doğru cevabı verir. Dante Petrus'un ağzından kendisini bu eseri yazmaya iten nedeni de açıklar.¹⁸³ İsa'nın havarilerinden Yuhanna, Dante'ye Cennet'e ölmeden önce gelebilme şansına daha önce sadece İsa ile Meryem'in ulaştığını söyler.¹⁸⁴ Burada Dante Hz. Âdem'le de konuşabilme fırsatı bulur. Hz. Âdem Dante'nin merak ettiklerini, onun beynini okuyarak cevaplandırır.¹⁸⁵ Âdem Dante'nin kafasına takılan soruyu cevaplayarak önce Limbus'ta beklediğini ve A'râf'ı geçip buraya kadar geldiğini anlatır. Tanrı'nın asıl öfkesinin "yasak elma" değil bilinçli olarak sınırı geçmesi olduğunu söyler. Yine konuşan Petrus yozlaşan dîn adamlarına eleştiride bulunur.¹⁸⁶

Dokuzuncu Bölüm: Göklerin en hızlı bölümü olan bu yuvar; aşağıdaki sekiz yuvarı dünyanın çevresinde döndüren "**İlk Devindiriciler**"in yer aldığı bölümdür. Beatrice bu yuvar hakkında açıklamalarda bulunur.¹⁸⁷ Bu dairenin dönmesi hiçbir yere bağlı değildir ancak diğer sekizinin dönmesini bu daire sağlar, ölçer ve belirler. Zaman bu dairede başlayıp diğer dairelerde sürer.

Bu dairede çevresinde dokuz çember bulunan bir ışık huzmesi görünür. Bu ışık huzmesi Tanrı'dır ve ona en yakın olan çember en fazla ışığı saçan çemberdir. Beatrice göklerin de doğanın da işte bu ışığa bağlı olduğunu söyler. Dante, dünya düzenine göre çemberler genişledikçe Tanrı sevgisinin de çoğalması gerektiğini ama burada tam tersi bir durum olduğunu ve bunun nasıl olduğunu sorar. Beatrice Dante'nin bu sorusunu cevaplar.¹⁸⁸ Beatrice'nin açıklamalarına göre ilk çemberde Seraflar ve Kerubiler vardır. Sonraki üç

¹⁸⁰ "...Bir zamanlar manastır olan duvarlar, mağaraya dönüştü şimdi, küflü un taşıyor çuvala dönüşen kaftanlar." (İ.K., s.845)

¹⁸¹ "...öyle küçüktü ki biri, kendisine güldürdü beni, hak verdim onu küçümseyenlere, gerçekten de bilge demeli, düşünceleri başka yere çevirenlere." (İ.K., s.850)

¹⁸² "İsteğimizi barındıran karnın ürettiği yüce sevginin çevresinde dönen sevgi meleğiğim ben." (İ.K., s.857)

¹⁸³ "...İmparatorumuz (Tanrı), senin ölmeden önce bu sarayın gerçeğini görüp de, yeryüzünde insanları iyiye yönelten umudun sende ve herkeste güçlenmesi için odaların en gizlisinde kontlarını tanımanı istediğine göre, umudun ne olduğunu, içinde nasıl çiçek açtığını, nereden geldiğini söyle." (İ.K., s.870)

¹⁸⁴ "...mutluluklar manastırına iki giysi ile (beden ve ruh) yalnızca iki kişi erişti. (İsa ile Meryem) Duyurursun bunu yeryüzünde." (İ.K., s.876)

¹⁸⁵ "...Öğrenmek istediğin, kadının seni uzun bir merdiveni tırmandırarak getirdiği bu bahçeye, Tanrı'nın beni ne zaman yerleştirdiği ve bana öfkesinin gerçek nedeni ve nasıl geliştirdiğin kullandığım dili." (İ.K., s.884)

¹⁸⁶ "...yerimi yeryüzünde ele geçiren (papa Bonafazio), kan ve pislik deryasına çevirdi mezarlığımı...buradan görülen, otlakların tümünü yırtıcı kurt kılığında çobanların sardığı." (İ.K., s.887- 888)

¹⁸⁷ "...Burası merkezi (dünyayı) dinlendiren, geri kalanı (aşağıda kalan sekiz gök) onu çevresinde döndüren, dünya düzeninin başlangıç noktasıdır" (İ.K., s.893)

¹⁸⁸ "...bölümlerin içerdiği erdemin az ya da çok oluşuna göre, geniş ya da dar olur gövdeli çemberler. Daha büyük erdem daha çok esenlik verir, daha çok esenlik daha büyük gövde içerir, eğer eksiksizse taşıdığı bölümler. Demek ki evreni kendisiyle döndüren çember, sevgisi, bilgisi en fazla çember hangi çemberse o çemberdir." (İ.K., s.898-899)

çemberde egemenler, erdemliler ve güçlüler yer alır. Sondan önceki iki çemberde principatiler (melek ismi, prenslikler) ve baş melekler yer alır.¹⁸⁹

Beatrice bu bölümde meleklerin nasıl yaratıldığı, sayıları ve yanlış dînsel inanışlar hakkında bilgi verir.¹⁹⁰ Yaratılan bu meleklerin bazıları Lucifer'e uyup Cennet'ten kovularak dünyaya düşmüştür. Tanrı'ya bağlılıklarını sürdürenler ise Cennet'te kalarak dönmelerine hiç ara vermemişlerdir. Beatrice, Cennet'te hoşgörülen günahlardan birinin dış görünüşe önem vermek olduğunu, çünkü bunun kutsal metinleri unutmaktan daha büyük bir günah olmadığını açıklar.¹⁹¹

Cennet yolculuğu boyunca sıklıkla eleştirilen dîn önderleri bu bölümde de eleştirilmekte ve boş laf ve maskaralık yapmakla suçlanmaktadır.¹⁹²

Onuncu Bölüm (arş-ı âlâ): Dante, yukarılara çıktıkça güzelliği çok daha fazla artan Beatrice'in güzelliğini anlatamadığını, kelimelerle açıklayamadığını ifade eder.¹⁹³ Burası **en büyük Devindiriciler'in** bulunduğu, arı ışıktan oluşan, sevgi dolu ve akılcı olan bölümdür. Burada sadece kutlular ve melekler yer alır. Melekler ışıl ışıl kıvılcımlar halinde etraftaki çiçeklere konarlar. Işıktan ırmakların bulunduğu bu daireyi Dante ayrıntılı bir şekilde tasvir eder.¹⁹⁴ Bu bölümde bir merdiven yer alır. Buradaki merdivenlerde basamaktan basamağa genişleyen ölümsüz bir gül vardır. Gülün içinde ve etrafında kutlular oturur. Dante dünyanın sonunun geldiğine inandığı için, çizdiği Cennet yapısında da gelecekler için çok az yer bırakmıştır. Çünkü artık dünyanın sonu geldiği için Cennet'e girmeyi hak edenlerin sayısı da çok azdır.¹⁹⁵

Onuncu bölümü anlatan eserin otuz birinci kantosundan itibaren Dante'ye Beatrice yerine Fransa'da Claivaux manastırının baş keşişi olan Bernard eşlik eder. Beatrice de bu arada kendi yerine oturmaya gitmiştir. Dante ona aşk, sevgi ve minnet dolu cümlelerle veda eder.¹⁹⁶

Bu kutsal geziyi Bernard ile tamamlayacak olan Dante'ye Bernard, "bu ülkenin sevgili ecesini (Meryem)" görebilmesi için, gözlerini basamakların en yukarisına çevirmesini söyler. Dante yine burada gördüklerini anlatmaya gücünün yetmediğini ve etrafında binlerce meleğin döndüğü, her ışığı bastıran bir ışık gördüğünü anlatır.

Bernard burada bulunan kutluların beyaz gülün içindeki dağılımları hakkında bilgi verir.¹⁹⁷ Bu bölümde bulunanlar arasında; Meryem, Havva, İbrahim peygamberin karısı Sarah, Rachele, Beatrice, Yuhanna(Yahya peygamber), ermişlerden olan Francesco, Benedetto,

¹⁸⁹ "...Cennetteki kutluluğun temeli '...sevmek değil, görmek eylemidir, sevmek görmekten sonra gelir, görmenin ölçüsü ise, iyi niyeti, ödüllendiren yüce gücün değerlendirmesidir.'" (İ.K., s.903)

¹⁹⁰ "...Işın cama, ambere billura girince, nasıl hemen ışırsa, içeri girmesiyle orada olması arasında zaman geçmezse, yaratıcının üç biçimli etkisi de, aynı anda ışıdı hep birlikte, hiçbir ayırım gözetmedi. Bu nesnelere birlikte düzenleri yaratıldı, yapıları tamamlandı, dünyanın doruğunda arı eylemler(melekler) yer aldı."(İ.K., s.906)

¹⁹¹ "...dış görünüşe, bundan doğan düşünceye önem verirsiniz, yine de bu tutum burada, Kutsal Metinler'in unutulmasına, çarpıtılmasına oranla, daha hoşgörüyü karşılanmakta."(İ.K., s.911)

¹⁹² "Şimdi boş lafa, maskaralığa dayanmakta vaizler, dinleyenlerin gülmesi yetiyor vaiz verene, başka bir şey istemiyor." (İ.K., s.912)

¹⁹³ "Şimdiye dek onunla ilgili söylediklerim, yan yana getirilseydi tek bir övgüde, yetmezdi şimdiki güzelliğini belirtmeye... Kabul ediyorum ki, hiçbir tragedya, komedi yazarı, konusunun hiçbir yerinde, ezilmemiştir benim bu bölümde ezildiğim gibi." (İ.K., s.915)

¹⁹⁴ "Işık daire biçiminde, öyle geniş ki bol gelirdi güneşe bile, kemer yapıp dolasalar çevresine." (İ.K., s.918)

¹⁹⁵ "Bak ne büyük beyaz giysilerin (kutlular) manastırı, bak ne geniş kentimizin çevresi, bak nasıl dolu oturacak yerleri, öyle az ki artık buraya geleceklerin sayısı"(İ.K., s.921)

¹⁹⁶ "...Ey benim için Cehennem'e ayak izlerini bırakmaktan çekinmeyen, umudumun kaynağı kadın, gördüğüm bunca şeyi senin yetkinin, senin iyiliğinin erdemine, iznine borçlu olduğumu biliyorum. Elindeki yolları yöntemleri kullandın, kölelikten özgürlüğe ulaştırdın beni. Bağışını sürekli kıl ki iyileştirdiğin ruhum onaylayacağı gibi ayrılın bedenimden." (İ.K., s.929)

¹⁹⁷ "...Koltukların üçüncü sırasını oluşturan, üçüncü basamakta, onun altında oturan, gördüğün gibi Rachele, yanındaki Beatrice... Yedinci basamaktan aşağı doğru, yine Yahudi kadınlar dizilirler..."(s.932-933)

Augustino, Musa, Meryem'in annesi Anna ve Lucia'yı ve İsa'ya inanlar ve erginleşmeden ölen çocukların ruhları yer alır. Ancak İsa'dan sonra ruhlar çocuk olsalar bile vaftiz edilmedikçe Cennet'e alınmaz.¹⁹⁸ Bu beyaz gülün kökleri diye eserde anılan kişiler Hz. Âdem ile kilisenin kurucusu Petrus'tur ve bunlar Meryem'e en yakın duran kişilerdir.

Bernard, Meryem'den Dante'nin Tanrı'yı görebilmesi için izin ister. Ona ölümlülerde olmayan bu yetiyi kazandırmasını ve burada gördüklerini de unutmamasını sağlamasını ister.¹⁹⁹ Tanrı'yı bir ışık huzmesi halinde gören Dante, yine düş gücünün onu anlatmaya yetmediğini ve neleri nasıl gördüğünü aktarmaya çalışır.²⁰⁰

7.2 Erdâvîrâfnâme'de Cennet

Bu eserdeki Cennet, 10. ve 15. bölümleri de içine alan altı bölümü kapsar. İlk bölümde Erdâvîrâf dördüncü adımla birlikte Cennet'e geldiğini, burasının arş olduğunu ve her yerin aydınlık içinde olduğunu söyler. Ona, yine burada, onu karşılayan diğer bölümlerde de eşlik eden peygamber diye anılan Tanrı Âzer ve Surûş rehberlik eder. Burada, Dante'nin de eserinde sıkça rastlanılan bir soru olan, insanların ölmeden nasıl öbür dünyaya geldikleri sorusu, Cennet'teki ruhlar tarafından Erdâvîrâf'a da sorulur.²⁰¹

11. Bölüm: Erdâvîrâf Tanrı Ahura Mezda'yı, büyük melekleri ve kutsal ölümsüzleri görür. Ahura Mezda Erdâvîrâf'la konuşarak ona hoş geldin der ve rehberlerine, ona Cennet ve Cehennem hayatını göstermelerini emreder.²⁰² Erdâvîrâf burada gördüğü kutsal kişi ve melekleri sayarak bu bölümü tamamlar.²⁰³

12. Bölüm: Bu bölümde diğer kutsal ruhları gördüğünü söyleyen Erdâvîrâf, cömert olan ruhların diğerlerine göre daha yukarılarda yer aldığını ve daha fazla ışıklar saçtığını belirtir. Yine burada Zerdüşť dîninin gereklerini yapan ve buna inanan ruhlar görür. Bunlar da altın ve gümüş gibi değerli süslerle bezenerek en güzel ve en parlak giysiler ile ödüllendirilirler. Akrabalarıyla evlilik yapmış olanların ruhlarının da yer aldığı bu bölümde, ruhlar yoğun bir aydınlık içinde yürüyüp "yüksek bir dağ yüceliğinde ışık" saçarak. Burada bulunanlar arasında göz kamaştırıcı aydınlıklar ve altından arabalar ile ödüllendirilen adaletli ve iyi yönetimli hükümdar ve yöneticiler ile yine aydınlıklar içinde yüzen, büyüklükleri ve doğru sözlülükleri ile tanınan kişilerin ruhları da yer alır

¹⁹⁸ "...ama İsa geldikten sonra, onun (çocukların) eksiksiz vaftizi olmadıkça, bu saflık aşağıda(Limbus) tutuldu."(İ.K., s.936)

¹⁹⁹ "...desteğini diliyorum senin, ona görünmesi için yüce sevincin(Tarı'nın), dualarınla onu ölümlülük engellerinden, çözeni istiyorum senden, Ey her istediğini yapan ece, bir isteğim de yeterince gördükten sonra, duygularımı götürmesi yeryüzüne."(İ.K., s.943)

²⁰⁰ "...arılaştıkça görme yetim, gerçeğin ta kendisi yüce ışığın(Tanrı'nın) içine, daha çok giriyordum gitgide, bundan sonra gördüklerim sığmaz sözcüğe, bu görüntü karşısında yetersiz kalır dilimiz, bu yoğunluğa dayanamaz belleğimiz... Öyle yoğundu ki parlak ışık, gözlerimi bir an ondan ayırsaydım, kendimden geçerdim sanırım... Cılız bir ışık olur anlatsam gördüklerimi... İnsan bu ışık karşısında öyle oluyor ki, başka bir şeye bakmak için gözlerini, ondan alamıyordu."(İ.K., s. 945-946)

²⁰¹ "Ey kutsal, sen, o geçici, kirletilmiş, sıkıntılar, belalar ve talihsizlikler dünyasından, bu sonsuz mutluluk, temizlikler ve güvenlik dünyasına nasıl geldin?"(A., s.125)

²⁰² "...Selamlar sana ey Ardâvîrâf, o sıkıntılar, o yokluklar dünyasından bu temiz ve aydınlık evrene hoş geldin."(A., s.128)

²⁰³ "...Kutlu Peygamber Zerdüşť Spiteman, Key Viştasp, hükümdar Goştasp'ın zeki veziri, bilgelik ve tecrübe sembolü Bilge Camasb, Mezdiyesna inanırlarının kutlu peygamberi Zerdüşť'ün oğlu İsetvester.."(A., s.126-127-128)

14. Bölüm: Bu bölümde Erdâvîrâf, dîn önderlerinin sözlerini dinleyip kocalarına iyi davranmış olan, iyi huylu kadınların ruhlarından bahseder. Bu kadınlar, altından, gümüşten ve türlü türlü değerli mücevherlerden giysiler ve çok pahalı takılarla süslenerek ödüllendirilirler.²⁰⁴ Bu ruhlar aynı zamanda dînlerinin gereklerini yerine getiren, Tanrı'ya kurban sunan, dîn konusunda şüphe ve tereddütleri olmayan, günah kazanmaktan kaçınıp sevap kazanmaya çalışan kadınların ruhlarıdır.

14. Bölüm: Bu bölümde Erdâvîrâf, daha çok dîni görevlerini yerine getiren insanların ruhlarından bahseder. Erdâvîrâf, dîni ibadetlerini titizce yerine getiren, dîni öven, dîni törenlere katılan, dîne saygı gösteren, Tanrıları öven ve bu iyilikleri başkasına da tavsiye edenlerin ruhlarını görür. Bunlar, diğerlerinden çok daha yücelerde, “göklere erişir” yüksekliklerde bulunurlar. Burada savaşçıların, çiftçilerin, sanatkârların ve zararlı yaratıkları öldürenlerin ruhları da yer alır. Savaşçıların ruhları burada huzur ile; çiftçilerin ruhları aydınlık ve görkemli makamlar ile; su, toprak ve kutsal ruhlar için dua edenlerin ruhları yerlerinin genişletilmesi ile; sanatkârların ruhları da çok güzel ve geniş makamlarla ödüllendirilir.

15. Bölüm: Çobanların ruhlarından bahsedilen bu bölümde, çobanlar yararlı hayvanları koruyup besledikleri için ruhları aydınlıklar ve huzur içindedir. İnsanların buldukları yerleri onarıp, onların yararına birçok yapılar (su kanalları, ırmaklar, çeşmeler) yaptıran ve onların hayatlarını kolaylaştıran iyi yöneticiler de burada aileleriyle birlikte altından tahtlar ve makamlar içindedirler. Onların huzurunda sular, bitkiler ve kutsalların ruhları var güçleriyle büyük başarılarından dolayı onları kutlarlar. Erdâvîrâf, inançlarında dosdoğru olanların, öğretmenlerin, araştırmacılar ve bilim adamlarının ruhlarını da çok aydınlık bir makamda mutluluk ve sevinç içinde gördüğünü söyler. İnsanlara iyilik yapmış olan yardımsever ve duyarlı kişilerin ruhları, burada yıldızların, ayın ve güneşin ışığı gibi parlarlar. Mutlulukla göz kamaştıran aydınlıklar içinde yürürler.

Erdâvîrâf “Cennet” bölümünün sonunda Cennet'i şöyle tasvir eder: “...Her taraf aydınlıklara boğulmuş, geniş, huzur ve refah dolu, en güzel kokulu çiçeklerle süslenmiş, her taraf en güzel biçimde bezeniş, bütün çiçekler açmış, her şey çok canlı, parlak ve alımlı, mutlulukla gülümsüyor, huzur içerisinde kendinden geçmiş bir halde. Hiç kimsenin seyretmekle doyamayacağı nefis manzaralar.”²⁰⁵

7.3. Değerlendirme:

- Her iki eserde de Cennet aydınlıklar, mutluluk ve huzur içinde çiçeklerle bezenmiş bir bahçe gibi tasvir edilir.
 - Her iki eserde de Cennet göklerde dir.
 - Her iki eserde de dîne ve dînin peygamberine inanmanın önemi üzerinde durulur.
- İlahi Komedya*'da erginleşmeden ölen çocukların ruhunun bile vaftiz edilmeden ölmüşlerse Cennet'e gidemeyeceklerinden bahsedilir.
- Her iki eserde de benzer ödüller vardır. Bunlar ışıklar içinde aydınlıklarda bulunmak, güzel parlak giysiler giymek, yüce makamlarda bulunmak ya da kutlu kişilere yakın durmak gibi ödüllerdir.
 - Her iki eserde de Tanrı yoğun bir ışık huzmesi olarak tasvir edilir. Erdâvîrâf eserin on birinci bölümde Tanrı Ahura Mezda'yı gördüğü zaman: “...o makamdan daha aydınlık ve

²⁰⁴ Tanrı' Âzer bunlar için şöyle der: “Bunlar dünya hayatında suyu hoşnut eden, ateşi hoşnut eden, toprağı, bitkileri, sığırları, koyunları ve dünyada Ahura Mezda'nın yaratmış olduğu bütün yaratıkları hoşnut eden iyi kadınların ruhlarıdır.”(A., s.141)

²⁰⁵ A., s. 144

daha güzel bir yer asla görmemişim”²⁰⁶ der. Dante de eserin sonunda Tanrı’yı gördüğü kısmı şöyle tasvir eder: “İnsan bu ışık karşısında öyle oluyor ki/ başka bir şeye bakmak için gözlerini/ ondan alamıyordu.”²⁰⁷

• *Erdâvîrâfnâme*’deki Cennet herhangi bir bölüme ayrılmış değildir. A’râf bölümünden sonra gelen Cennet’e, Erdâvîrâf “dördüncü adımıyla birlikte” ulaştığından söz eder.

İlahi Komedyâ’daki Cennet ise, on bölüme ayrılmış olan, her bir bölümde Cennet’i hak eden ruhların olduğu, ancak erdemlerine göre bu bölümlere yerleştirildiği bir yerdir. Yukarı katlara çıkıldıkça aydınlık da, ışık da, mutluluk da, erdemler de artar.

• *Erdâvîrâfnâme* adlı eserde, Cennet bölümlere ayrılmadığı için burada bulunan ruhların da bölümlere göre herhangi bir dağılımı söz konusu değildir.

İlahi Komedyâ’daki dağılım ruhların dünya hayatındaki erdemlerine göredir.

• *Erdâvîrâfnâme*’de Erdâvîrâf gökte Tanrı Ahura Mezda ile karşılaşır ancak diğer eserde olduğu gibi en son gökte değil. Cennet’e ayak basar basmaz onunla karşılaşır ve onunla konuşur. Tanrı ondan, burada gördüklerini dünya hayatına dönünce insanlara aktarmasını ister.

İlahi Komedyâ’da ise Dante Tanrı’yı en son gökte görür; ama Dante bunu yoğun ışıktan dolayı ancak Meryem’in yardımlarıyla görse de, bunu dizelerine aktaramaz.

• *Erdâvîrâfnâme*’deki Cennet ve A’râf üzerinde, *İlahi Komedyâ*’daki kadar ayrıntılı durulmamıştır. Erdâvîrâf Ahura Mezda ile karşılaştıktan sonra buradaki ruhlardan, iyilik ve sevaplarından, nasıl ödüllendirildiklerinden bahseder ve Cennet seyahatini bitirir.

İlahi Komedyâ’daki Cennet kısmında ise daha çok insanların dünya hayatında yozlaşan yaşamlarına ve onlara yol göstermesi gereken dîn adamlarının da bu yozlaşmanın içine dahil olduğuna dair konuşmalar geçer.

• *Erdâvîrâfnâme* adlı eserde ruhlar felsefi ya da didaktik açıklamalar yapmaz. Burada Cennet’e girmeyi hak etmiş olan ruhlar ile iyilikleri ve davranışlarından dolayı hak ettikleri ödüller anlatılır.

İlahi Komedyâ’da ise dîn konusunda Dante’nin aklını karıştıran sorulara karşı teolojik açıklamalara yer verilir. Örneğin Dante rahibe olmaya karar vermiş olan ancak siyasal çıkar hesapları yüzünden zorla evlendirilen Piccarda’nın ruhunun niçin başkasının zorlaması sebebiyle Cennet’in ilk bölümünde olduğunu sorar. Bunun üzerine baskılara boyun eğen özgür istenç ve irade üzerine açıklamalar yapılır.

• *Erdâvîrâfnâme*’nin Cennet’inde yer alan ruhlar sıradan ruhlardır. Bunlar: iyi yöneticiler, doğru sözlüler, cömertler, kocalarına iyi davranan inançlı kadınlar, dîni görevlerini yerine getirmiş olanlar, çiftçiler, savaşçılar, sanatçılar, zararlı hayvanları öldürenler, çobanlar, insanlara çeşitli hizmetlerde bulunanlar, öğretmenler, bilim adamları ve yardımseverlerdir.

İlahi Komedyâ’da Dante’nin Cennet’indeki ruhlar ise kutlular, rahibeler, peygamberler, ermişler, keşişlerdir.

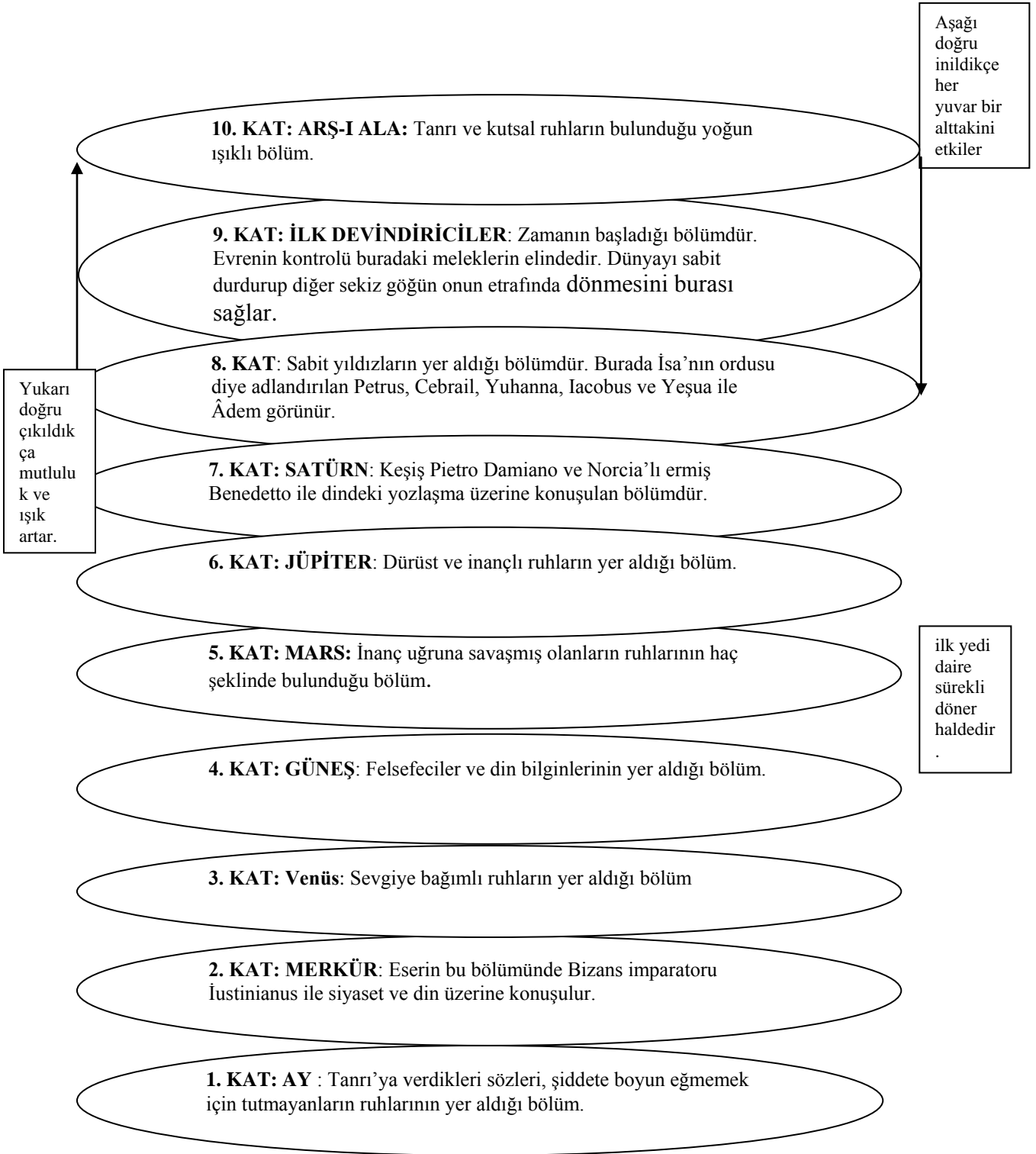
• *Erdâvîrâfnâme*’de daha çok toplum hayatı, dîni inançta sağlamlık, insanlar arasındaki ilişkiler ve aile hayatıyla ilgili konulara yer verilip bunları layıkıyla yerine getiren ruhların Cennet’e girebilmeyi hak ettiğinden bahsedilir.

İlahi Komedyâ’da ise Cennet bölümü, dîni açıklamaların ve Hıristiyan dîninde çok önemli olan şahsiyetlerin ya da dürüst dîn ehillerinin bulunduğu, daha çok felsefi açıklamaların yer aldığı bir yerdir.

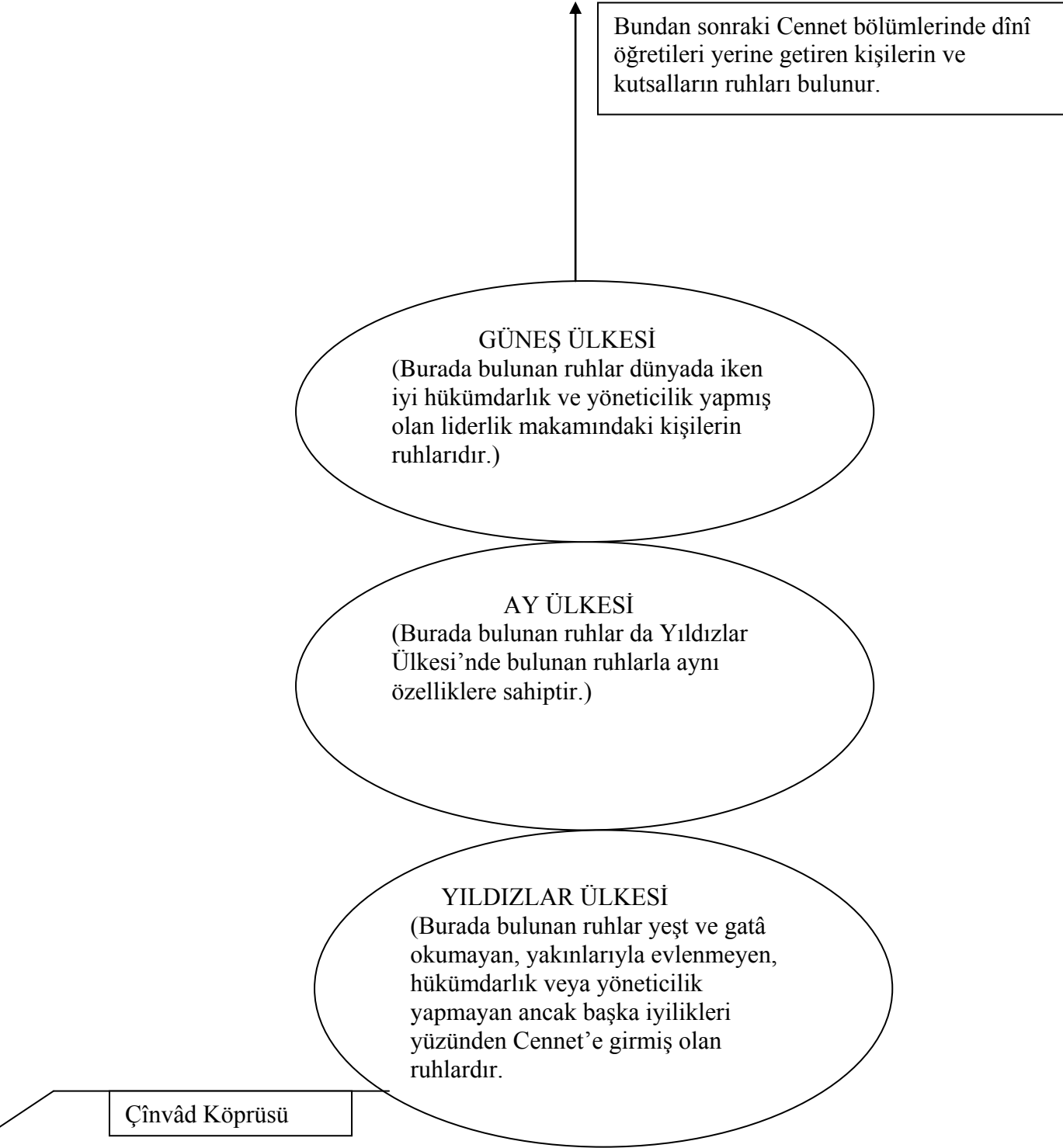
²⁰⁶ a.g.e., s.128

²⁰⁷ a.g.e., s.945-946

Şekil 7.1
İlahi Komedyâ'da Anlatılan Cennet'in Planı



Şekil 7.2
Erdâvîrâfnâme 'de Anlatılan Cennet'in Planı



8. AİT OLDUKLARI DİNLER AÇISINDAN İLAHİ KOMEDYA VE ERDÂVÎRÂFNÂME

8.1. İncil ile İlahi Komedyanın Karşılaştırılması

Matta ve Yuhanna İncil’inde *İlahi Komedyanın* dakine benzer bir Cehennem, Cennet veya A’râf modeli çizilmemiştir. Bu iki İncil’de de İsa, onun mucizeleri, on iki havarisi, İsa’nın öğretileri, bunları yaymaya çalışırken karşılaştığı sıkıntılar, onu ele veren havarilerden biri olan Yahuda İşkoryot ve en sonunda da İsa’nın Yahudilerce çarmıha çakılıp ölmesi ardından dirilip öğrencilerine öğretilerini tüm insanlığa yaymaları gerektiğini öğütlemesi anlatılmıştır. İncil ile *İlahi Komedyanın* arasında, Hıristiyanlıktaki bazı motifler ve İncil’de geçen bazı ilahiler ile cümleler ortak kısımlardır. Bu motiflerden en fazla kullanılanı “baba-oğul-kutsal ruh” adıyla da bilinen Hıristiyanlıktaki “üçlem” motifidir.²⁰⁸ DİN önderleri, İncil’de nasıl “çoban” olarak adlandırılıyorsa *İlahi Komedyanın* da da aynı sözcükle imlenir.²⁰⁹ Diğer dikkat çeken ortaklık İncil’deki, yapılan günahlarla orantılı olacak olan cezalarla ilgili bir cümledir.²¹⁰ Bunların dışında her iki İncil’de de ne Cennet, ne Cehennem ne de A’râf ayrıntılarıyla anlatılmış bölümler değildir.

• *İlahi Komedyanın* “Cehennem” bölümünde, Cehennem’in bölümlere ayrılmış hali ve her bölümde cezalarla orantılı çekilen cezalar İncil’de yer almaz. İncil’de Cehennem cezalarından yalnızca “ateşte yanma, ağlama ve acıdan dişlerin gıcırdaması” yer alır. Örneğin Matta’da kardeşine öfkelenen ve bu öfke ile ona kötü davranan ya da herhangi bir suç işleyen insanların cezasının Cehennem ateşi olduğu söylenmiştir.²¹¹ *İlahi Komedyanın* da Cehennem’in dokuzuncu ve otuz dördüncü kantosunda adı geçen Yahuda İşkariyot, her iki İncil’de de İsa’yı ele veren havarilerden biri olarak geçer. Dante onu, Cehennem’in şeytanı olan Lucifer’in ağzında öğüterek cezalandırır. Eserde Vergilius, Yahuda’nın kendisinden Cehennem’den bir ruhu kurtarması için yardım istediğini söyler.²¹² Matta’da ise aynı kişinin İsa’yı nasıl ele verdiği anlatılır.²¹³ İlahi Komedyanın da Cehennem’in sekizinci dairesinin altıncı hendeğinde hileciler ve ikiyüzlülerle bir arada çile çeken Kayafas²¹⁴; Yuhanna İncil’inde de yer alan şahsiyetlerdendir.²¹⁵ *İlahi Komedyanın* da Vergilius açıklamalarında “kıyamet” gününden ve inanişından bahseder. Cehennem’in yedinci bölümünün ikinci hendeğinde yer alan intihar

²⁰⁸ “...Gidîn bütün ulusları öğrencim yapın. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin.” Matta 28(16-20), s.143

²⁰⁹ “...Toplulukları görünce onlara karşı yüreği acımayla doldu. Çünkü çobanı olmayan koyunlar gibi üzgün ve dağınmışlardı.” Matta 9(35-38), s.43

“...Yasalar çıkarıldı, ama yasaya uyan var mı? Uyan yok, çünkü geviş getirirse de önde giden çoban, yarık değil tırnakları...” (İ.K., s. 480)

²¹⁰ “...Yargılanmayın ki, yargılanmayasınız. Çünkü hangi yargıyla yargılırsanız, onunla yargılanacaksınız. Hengi ölçüyle ölçerseniz aynı ölçü sizlere de uygulanacaktır.” Matta 7(1-6), s.31

“...Eğer sağ elin seni suç işlemeye sürüklüyorsa, onu kes ve kendinden at! Çünkü senin için bedeninin parçalarından birinin yok olması tüm bedeninin Cehennem atılmasından daha iyidir.” Matta 5(27-30), s. 23

²¹¹ “...her kim kardeşine aşağılayıcı bir söz söylese tüm Kurul’a karşı sorumlu tutulmayı hak edecektir. ‘Akıllı kıt!’ diyense Cehennem ateşini hak edecektir.” Matta 5(21) s. 23

“...Eğer elin ya da ayağın seni suç işlemeye sürüklüyorsa, onu kes ve kendinden at. Yaşama kolsuz ya da ayaksız girmen, iki el iki ayak sahibi olarak sonsuz ateşe atılmadan daha iyidir.” Matta 18(6) s. 85

²¹² “...Bedenim benden sıyrılmış çok olmamıştı daha, surlardan içeri o soktu beni, Yahuda dairesindeki bir ruhu kurtarmamı istedi.” (İ.K., s.105)

“...En büyük cezaya çarptırılan şu ruh, dedi ustam. İşkoryot Yahuda; başı ağzın (Lucifer’in ağzı) içinde çırpınan ayakları boşlukta.” (İ.K., s.327)

²¹³ “...O andan sonra Yahuda İsa’yı ele vermek için elverişli ortamı kollamaya başladı.” Matta 26(14) s.125

²¹⁴ “...sözümü yarıda kestim, üç kazığa çakılı biri takıldı gözüme...”Gördüğün kazığa çakılı kişi halkın yararı için, Ferisilere bir kişinin kurban edilmesini önermişti.” (İ.K., s.233)

²¹⁵ “...Bundan sonra bölükle komutanı ve Yahudi yetkililerin kolcuları İsa’yı tutup bağladılar... Halk yararına tek kişinin ölmesi daha elverişlidir diye Yahudi yetkililere öğüt veren Kayafas idi.” Yuhanna 18(12) s. 227

edenlerle ilgili açıklamasında, onların diriliş gününe kadar burada bekleyeceklerini söyler. İsa da İncil’de kıyamet gününden bahsetmiştir. Bunların dışında İlahi Komedyadaki Cehennem’de yer alan ırmaklar (Akheron, Styks, Phlegeton), İsa’nın Cehennem’in kapısını kırmasını, Cehennem’in ortasında bulunan suları buz gibi olan Kokytos gölü, Cehennem’deki kemerlerin İsa’nın ölümüyle ortaya çıkan depremde yıkılışları ya da “sonsuz ateş” dışındaki diğer cezalar gibi bölümler Matta ve Yuhanna İncil’inde yer almamaktadır.

İlahi Komedyada dokuz bölüme ayrılan Cehennem’e, İncil’de bu şekliyle rastlanmaz. İncil’de Cehennem ne dokuz bölüme ayrılmıştır, ne ilk bölümünün adı Limbus’tur ne son dairesinin adı Dite’dir ne de Styks denilen bir bataklıkta bulunduğu bir bölüm vardır. Ayrıca İncil’deki Cehennem’de yer alan herhangi bir ırmaktan da bahsedilmez. Kısaca Cehennem’in İncil’de yer alan böyle mimari bir planı yoktur.

Bunların yanında *İlahi Komedyada*, Dante’nin eserini görsel olarak zenginleştiren ve günahkârları cezalandırmak için görevli olan mitolojik yaratıklardan Cehennem yargıcı Minos’tan bahsedilir. Ancak İncil’de Tanrı haricinde herhangi bir yargıçtan bahsedilmez. Aynı zamanda İsa’nın öğrencileri de insanlara yol göstermek ve onları iyi-kötü diye ayırmakla görevlendirilir. Çünkü İsa onlara, onların kötü diye nitelediklerini göklerin de kötü olarak niteleyeceğini ve iyi olarak nitelediklerini göklerin de aynı şekilde iyi olarak niteleyeceklerini söyler.

Dante eserinde Cehennem’i, Limbus bölümü haricinde, çok karanlık bir yer olarak tarif eder. Ancak İncil’de Cehennem’in karanlık olmasıyla ilgili herhangi bir bilgi yer almaz. Yine *İlahi Komedyada* Cehennem çöllerin, bataklıkların, uçurumların, kanlı ırmakların, , iğrenç kokuların yer aldığı, ateş yağmurlarının yağdığı ve ruhların birlikte ceza çektikleri bir yerken; İncil’de böyle bir bilgiye rastlanmaz.

İlahi Komedyada İsa’nın Cennet’ten Cehennem’e inip Cehennem’in ilk bölümü olan Limbus’ta yer alan Habil, Nuh, Musa, Davut, İsrail ve oğullarını kurtardığı söylenir. İncil’de İsa’nın Cehennem’den herhangi bir ruhu kurtardığına dair herhangi bir bilgi yoktur.

İlahi Komedyada Cehennem’dekiler geleceği görüp Dante’ye bazı bilgiler verirler. Ancak İncil’de ruhların geleceği gördüklerine dair herhangi bir bilgi yoktur.

İlahi Komedyada Lucifer, yani şeytan çok ayrıntılı bir şekilde tarif edilmiştir. Üç başı üç ağzı, kocaman kanatları, irin ve salyalar akan ağzı ayrıntılarıyla anlatılmış ve günahkârları nasıl cezalandırdığı belirtilmiştir. Ancak İncil’de şeytan hakkında böyle ayrıntılı bir tasvir yer verilmemiştir.

İlahi Komedyada yer alan günahlar İncil’dekilerle benzerlik gösterir. İncil’de belirtilen ve günah sayılan davranışlar şunlardır:

- Kardeşine öfkelenmek ve onun hakkında kötü konuşmak²¹⁶
- Evlilik dışı cinsel ilişkiye girmek²¹⁷
- Boşanmış biriyle evlenmek²¹⁸
- Doğruluğu ya da dîni görevleri gösteriş amacıyla uygulamak²¹⁹
- Oruç tutarken surat asmak²²⁰
- Yalancı peygamberlere inanmak²²¹
- Havarilere inanmamak²²²
- Tanrı’ya sövmek²²³

²¹⁶ Matta 5(21-26) s.23

²¹⁷ Matta 5(27-30) s.23

²¹⁸ Matta 5(31-32) s.23

²¹⁹ Matta 6(1-4/ 5-6) s.27

²²⁰ Matta 6(16-18) s.29

²²¹ Matta 7(15-20) s.33

²²² Matta 10(5-15) s.45

²²³ “...her günah ve sövgü insanlara bağışlanacaktır. Ama Ruh’a karşı sövgü bağışlanmayacaktır”.Matta 12(22-32) s.57

- Tanrı'nın yasalarına uymamak²²⁴
- Babaya ve anneye saygı göstermemek²²⁵
- Adam öldürmek, hırsızlık ve yalancı tanıklık yapmak, sövüp saymak²²⁶
- Suça sürüklemek²²⁷

• *İlahi Komedya*'nın "A'râf" bölümü yedi daireye ayrılan ve her bir dairede günahlarının cezasını çekip Cennet'e girmeyi hak etmeyi bekleyen ruhların bulunduğu, huni biçiminde bir dağdır. Ancak İncil'de böyle bir dağın varlığından bahsedilmemiştir. Böyle bir yerin tasviri ve burada çekilen cezalar sonucunda Cennet'e girebilmek, İncil'deki anlatılanlar arasında yoktur. Yine *İlahi Komedya*'da, Lucifer'in yeryüzüne atıldığında Cehennem çukurunun açılmasına neden olması ve bu çukur açıldığı sırada ortaya çıkan toprağın A'râf dağını oluşturmasıyla ilgili öyküye benzer bir anlatım İncil'de yer almaz. Buna rağmen bazı anlatılanlar kaynağını İncil'den almıştır. Eserde, İncil'de İsa'nın Petrus'a verdiği göklerin anahtarından bahsedilir. Vergilius'ta olan bu anahtarlar A'râf'ın kapısını açmak için kullanılır.²²⁸ Matta İncil'inde de İsa kendisinin Mesih olduğunu hiç tereddütsüz söyleyip buna iman eden Petrus'a göklerin anahtarını kendisine verdiğini açıklar.²²⁹

İlahi Komedya'nın bu bölümünde melekler tarafından söylenen ilahilerin hepsi doğal olarak İncil kaynaklıdır. Cennet ve A'râf bölümlerinde en fazla yer verilen ilahilerden biri olan "Hosanna"²³⁰ ilahisi de kutsal kitaba dayanır.

A'râf bölümünün "imrenme" günahının cezalandırıldığı ikinci dairesinde, Ruhlardan biri İncil'den alınan bir cümle olan "Sevin, size kötülük edenleri" cümlesini söyleyerek uzaklaşır. Vergilius Dante'ye, kamçılanan bu ruhların "sevgiyle örülmüş olan bir kırbacın ipleriyle" kırbaçlandığını açıklar. İncil'de de geçen bu cümle ile kutsal kitap insanlara, kendilerine düşmanlık besleyenlere bile sevgiyle yaklaşmasını öğütler.²³¹

A'râf bölümünün ikinci dairesinde, ruhlardan biri İncil'den alınan bir cümle olan "şarapları yok" cümlesini söyleyerek uzaklaşır. Bu cümle İncil'de İsa'nın mucizelerinden olan, su dolu küfeleri şaraba dönüştürdüğünü anlatan bir öyküden alınmadır.²³²

A'râf bölümünün ikinci dairesinde Dante ile Vergilius dağı tırmanırken A'râf'taki kutsal meleklerden biri onlara yol gösterir ve İncil'den alınan bir cümle olan "Ne mutlu merhametli olanlara" cümlesini söyler.²³³

A'râf bölümünün beşinci dairesinde cimrilik günahından arınan Papa Adriano V'in, kilise ile papalığın birleşmesi sonucunda papalığın öldüğünü söylediği bölümde söylediklerini İsa'nın sözleriyle destekler. Bu sözler İsa'nın yedi erkek kardeşe sırasıyla evlenmiş olan bir

²²⁴ Matta 14(36-43) s.65

²²⁵ Matta 15(1-9) s.73

²²⁶ Matta 15(10-20) s.75

²²⁷ Matta 18(6-9) s.85

²²⁸ "...Anahtarlardan biri yerine oturmuyup da, kilidin içinde dönmezse gerektiği gibi, kapı açılmaz." dedi" (İ.K., s.419)

²²⁹ "...Göklerin hükümrانlığının anahtarını sana vereceğim; yeryüzünde her ne bağlarsan, göklerde bağlanmış olacak ve yeryüzünde her ne çözersen, gökyüzünde çözülmüş olacak." Matta, 16(14), s.79

²³⁰ İbranice "koru bizi" demektir.

²³¹ "...Düşmanlarınızı sevin ve size baskı yapanlar için dua edin." Matta 5(43), s25.

²³² "...Galile'nin Kana kentinde bir düğün vardı... İsa'nın annesi ona 'Şarapları kalmadı.' dedi... İsa hizmet edenlere 'Küpleri suyla doldurun.' dedi... Sonra 'Şimdi birazını alıp tören başkanına götürün.'... Tören başkanı şarap olmuş suyu tattığında bunun nereden geldiğini kestiremedi." Yuhanna 2(1-12), s.155

²³³ "Ne mutlu ruhta yoksul olanlara...Ne mutlu yumuşak huylu olanlara...Ne mutlu merhametli olanlara" Matta 5(3-12), s.21

kadının kıyamette durumunun ne olacağı üzerine verdiği cevap olan “Onlar evlendirilmezler.” cümlesidir.²³⁴

A'râf bölümünün beşinci dairesinde Dante, yüreğinin acı çeken ruhları görmekten susuzluktan yandığını hissettiğini söyler. Bu olayı da İncil'den alınma bir öyküye bağlar. Bu öyküde Samiriyeli bir kadın İsa'nın kendisinden su istemesine karşı şaşırır. Çünkü Yahudilerle Samiriyeliler arasında herhangi bir ilişki yoktur. Dante de kendisinin bu çekilen acılardan dolayı aynı bu öyküdeki İsa gibi susadığını söyler.²³⁵

A'râf bölümünün beşinci dairesinden “mezarından çıkan İsa'dan bahsedilerek, İsa'nın dirilişine göndermede bulunulur. Dante, yirmi birinci kantoda konuşan Statius²³⁶, un ruhunun, mezardan yeni çıkan İsa'nın öğrencilerine nasıl göründüyse, kendisine aynı şekilde görüldüğünü anlatır.²³⁷

A'râf bölümünün beşinci dairesinde Yahya peygamber övülür. Onun çölde yediği balla çekirge anlatılarak İncil'e göndermede bulunulur.²³⁸

A'râf bölümünün beşinci dairesinde Dante, dairelerle birlikte çile çekerek döndüğünü söyler. Sonra da bunun adının çile değil sevinç olduğunu, İsa'nın çarmıha çakıldığı zaman Tanrı'ya söylediği “Eli(Tanrı'm beni niçin susuz bıraktın?)” cümlesine benzeterek açıklar.²³⁹

A'râf bölümünün beşinci dairesinde Dante bir meleğin sesini işitir. Ses onlara, İncil'den alınan İsa'nın sözleriyle hitap ederek Latince “Gelin, babamın kutsanmışları” der.²⁴⁰

A'râf bölümünün yedinci dairesinde Beatrice rehberlik görevini Vergilius'tan almaya gelir. Beatrice gökten Hıristiyanlığın sembolleri ile yüklü bir zafer arabasıyla iner. Bu zafer arabası kiliseyi, arabanın dört tekeri dört İncil yazarını, arabayı çeken kartal başlı kanatlı aslan (Grifon) İsa'yı temsil eder. Kutsal arabadan inen melekler hep bir ağızdan, İsa'nın Kudüs'e girerken Yahudilerin söylediği cümle olan “Gelen kutlu olsun” cümlesini söylerler.²⁴¹

A'râf bölümünün son dairesinde iyiliği ve kötülüğü bilme ağacını görüp onun güzelliği karşısında şaşırın Dante, Matelda'nın onu uyarmasıyla daldığı bu güzellikten kendini kurtarır. Bu kendinden geçme halini İncil'de yer alan bir öyküye dayandırır. Bu öyküde İsa Yakup ve

²³⁴ ...”Tanıdığımız yedi kardeş vardı. Birincisi evlendi ve öldü, soy yetiştiremediğinden karısını kardeşine bıraktı. Bu biçimde ikincisi, üçüncüsü, yedinciye varıncaya dek hepsi öldü. En sonunda kadın da öldü. Şimdi ölümler dirildiğinde yedi erkekten hangisinin karısı olacak bu kadın?... İsa şöyle yanıtladı: ‘...Çünkü ölümler dirildiklerinde ne evlenirler, ne de everilirler.’” Matta 22(23-33), s.105

²³⁵ “...Samiriyeli bir kadın su çekmeye geldi. İsa ona ‘Bana da ver içeyim.’ dedi... Samiriyeli kadın ‘Sen bir Yahudi’sin bense Samiriyeli bir kadımsın, nasıl oluyor da benden içecek su istiyorsun?’ dedi. Çünkü Yahudilerle Samiriyelilerin hiçbir ilişkisi yoktu.” Yuhanna 4(1-38), s.163

“...Samiriyeli saf kadının istediği suyun dışında, hiçbir şeyin dindiremeyeceği doğal susuzluğum kemiriyordu yüreğimi.” (İ.K., s.522)

²³⁶ Birinci yüzyılda yaşamış olan Napolili şair Publius Papinius Statius; Tebai'yi konu alan uzun şiirinin ardından Akhilleus'u öven *Achilleid*'i bitirmeden ölmüştür. (İ.K., s.526)

²³⁷ “...Melek kadınlara ‘Korkmayın’ dedi. ‘Çarmıha çakılan İsa'yı aradığınızı biliyorum. O burada değildir. Çünkü bildirdiği gibi dirilmiştir...Koşup onun ölümler arasından dirildiğini öğrencilerine bildirin.” Matta 28(1-10), s. 141

“...Luka mezardan yeni çıkan İsa'nın iki kişiye görüldüğünü yazar ya, işte birden bir gölge çıktı bizim de karşımıza.” (İ.K., s.522)

²³⁸ “...Yahya'nın giysisi deve kılındandı... Yiyeceği çekirgeyle yaban balıydı.” Matta 3(1-12), s.14

“...Ballı çekirgeyle sınırlıydı Yahya'nın çölde yedikleri, işte bu nedenle ululuğa onurlara erişti, İncil'in de belirttiği gibi.” (İ.K., s.540)

²³⁹ “...Eli, Eli lama sabaktani? Bu cümle: ‘Tanrı'm, Tanrı'm beni neden bıraktın!’ anlamına gelir.”

²⁴⁰ “...Çobanın koyunları keçilerden ayırdığı gibi, O da onları birbirinden ayıracak. Koyunları sağına, keçileri soluna alacak. Sonra Hükümran sağındakilere ‘Gelin Babamın kutluları’ diyecek.” Matta 25(31-46), s.123

²⁴¹ “...İsa'nın önünden arkasından yürüyen topluluklar bağırarak şöyle diyorlardı: ‘Osanna! Davut oğluna. Rabbi'n adıyla gelen kutludur. En yücelere Osanna(Kurtar, Yücelik sana!).’” Matta 21(1-11), s.97

Yuhanna ile yüksek bir dağa çıkar ve orada Musa ve İlyas peygamberlerle konuşur. Buna tanık olan öğrenciler şaşkınlık ve korku içinde İsa'ya tapınmaya başlarlar.²⁴²

Özetle İncil'de *İlahi Komedya*'daki gibi A'râf ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Ne A'râf'tan bahsedilir ne bölümlerinden ne şekinden ne de oluşum öyküsünden. Dante'nin A'râf'ı, bu bölümde ruhlar tarafından söylenen ilahiler ve kutsal kitap kaynaklı bazı öyküleri hatırlatması ile İncil'le benzerlikler gösterir.

İlahi Komedya'da Cennet, on bölümden oluşan ve her bölümde erdemlilik derecelerine göre ruhların dağıldığı, ışıktan ve nurdan yaratılmış bir yerdir. Eserde Cennet'in ilk bölümünde Ay, ikinci bölümünde Merkür, üçüncü bölümünde Venüs, dördüncü bölümünde Güneş, beşinci bölümünde Mars, altıncı bölümünde Jüpiter, yedinci bölümünde Satürn, sekizinci bölümünde sabit yıldızlar, dokuzuncu bölümünde İlk Devindiriciler, onuncu bölümünde yani arş-ı âlâda da Tanrı ile en üstün melekler ve kutlular yer alır. Bu Cennet yapısında aşağıdan yukarıya çıkıldıkça mutluluk ve kutluluk derecesi artar. Örneğin ilk yuvarda Tanrı'ya verdikleri sözleri işkenceye maruz kalmamak için tutmayan ama yüreklerinde bu sözün ağırlığını hep hisseden ruhlar yer alırken, beşinci yuvarda inançları uğruna savaşmış canlarını verenlerin ruhları yer alır. Göklerde yer alan Cennet'in ilk yedi bölümü melekler tarafından sürekli döndürülür. Sekizinci bölümde dönmeyen sabit yıldızlar yer alır. Dokuzuncu bölüm, ilk sekiz yuvarın dünyanın etrafında dönmesini sağlayan İlk Devindiricilerin yer aldığı bölümdür. Zaman bu dairede başlayıp diğerlerinde sürer. İncil'de, çizilen bu Cennet haritasıyla ilgili hiçbir bilgiye rastlanmaz. İncil'de Cennet'in on bölümden oluştuğuna, her birinde erdemlilik derecesinde göre ruhlar bulunduğu dair bir anlatı yoktur. İncil'de "Cennet" sözcüğü "göklerin hükümranlılığı" olarak geçer. Buraya sadece İsa'ya inananların gelebileceği belirtilir.²⁴³ Cennet'e girmeye hak kazananların, Tanrı'nın istek ve buyruklarını yerine getirenler olacağı bildirilir.²⁴⁴ Ayrıca İncil'de Cennet yerine "sonsuz yaşam" sözcük tamlaması da kullanılır.²⁴⁵

• İncil'de göklerin hükümranlılığı yani Cennet, bazı sembolik anlatımlarla sunulur. Bu anlatımlardan birine göre göklerin hükümranlılığı bir hardal tohumuna benzer. Bu tohum ekildiğinde bitkilerin en büyüğü olur ve göklerin kuşları onun üzerinde tünerler.²⁴⁶ Diğer anlatıya göre göklerin hükümranlılığı maya gibidir. Bütün hamuru mayalayabilir.²⁴⁷

İlahi Komedya'da ikinci yuvarda yani Dante ve Beatrice Merkür'deyken, Beatrice bir açıklamasında Hz. Âdem'in günahıyla tüm insanlığı lanetlendiğini söyler.²⁴⁸ İncil'de bununla ilgili herhangi bir açıklama yoktur.

İlahi Komedya'daki Cennet, ışıktan giysiler içinde ruhların raks ettiği bir yerdir. İncil'de Cennet'te bulunan ruhlar ile ilgili böyle bir bilgiye rastlanmaz.

²⁴² "...(İsa'nın) Onların gözü önünde görünüşü değişti, yüzü güneş gibi parladı...Ansızın Musa'yla İlyas göründü onlara. İsa'yla görüşüyorlardı...Öğrenciler bunu duyduklarında yüzüstü yere kapandılar, aşırı korkuyla doldular." Matta 17(1-14), s.81

²⁴³ "...Bu durumda her kim beni insanların önünde açıkça kabul ederse, ben de onu göklerdeki Babam'ın önünde açıkça kabul edeceğim" Matta 10(32-33) s. 47

"...Haçımı alıp ardım sıra gelmeyen bana yaraşıklı değildir. Canımı bulan onu yitirecektir. Ama bana bağlılığı yüzünden canını yitiren onu bulacaktır." Matta 10(3439) s. 49

²⁴⁴ "...Bana 'Ya Rab, ya Rab' diyen herkes göklerin hükümranlılığına girmeyecektir. Ama göklerdeki Babam'ın istemini uygulayan girecektir." Matta 7(21-23) s.33

"...İnsanoğlu meleklerini gönderecek...o vakit doğru kişiler Babaları'nın hükümranlılığından güneş gibi parlayacaklar." Matta 14(36-43) s.65

²⁴⁵ "...Doğrusunu size derim ki bunlardan en değersiz birine yapmaktan geri durduğunuz iyiliği bana yapmamış sayılırsınız, diyecek. Bunlar sonsuz cezaya gönderilecekler, doğrular ise sonsuz yaşama." Matta 25(31-46) s.123

²⁴⁶ Matta 14(31-32) s.63

²⁴⁷ Matta 14(33) s.65

²⁴⁸ İ.K., s.704

İlahi Komedya'da Cennet'tin yedinci ve onuncu katlarında kutsal merdivenlerden ve onuncu katta ayrıca bu merdiven üzerinde basamaktan basamağa genişleyen kutsal bir gülün varlığından söz edilmiştir. Kutlu ruhlar bu merdivenlerde erdemlilik derecelerine göre otururlar. İncil'de ruhlar arasında böyle bir kutluluk sıralaması yapılmaz ve böyle bir merdiven veya kutsal gülün varlığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmaz.

İlahi Komedya'nın sekizinci yuvarında Hz. Âdem'le karşılaşan Dante'ye Âdem buraya nasıl geldiğini açıklar. Buna göre Hz. Âdem önce Limbus'ta beklemiş ardından A'râf dağını geçtikten sonra Cennet'e girebilmiştir. İncil'de Hz. Âdem'le ilgili böyle bir açıklama yer almaz.

İlahi Komedya'nın sekizinci yuvarında Dante Yuhanna ile karşılaşır. Yuhanna Dante'nin yaşarken Cennet'i gezmesine şaşırır ve daha önce ölmeyen önce Cennet'e sadece İsa ve Meryem'in ulaştığını söyler. İncil'de böyle bir bilgi yoktur. Sadece İsa'nın öldükten sonra dirilişi ve tekrar göğe yükselişi anlatılır.

İlahi Komedya'da yer alan Seraflar ve Kerubiler gibi yüksek rütbeli meleklerle ilgili İncil'de herhangi bir bilgi yoktur.

İncil'de sözü geçen on iki havarilerden Yuhanna ve İsa'nın annesi Meryem, *İlahi Komedya*'da, Musa ve Samuel'le birlikte Tanrı'ya en yakın melekler olarak anılır.²⁴⁹

İlahi Komedya'da İsa'nın ölümüyle yerin sarsıldığı olayı İncil'den alınmıştır. İncil'de İsa'nın ölümüyle birlikte yerin sarsıldığı, kayaların yarıldığı ve mezarların açıldığı yazılıdır.²⁵⁰

İlahi Komedya'da ermiş Domenico ile ermiş Francesco anlatılırken, İsa'nın çarmıha gerilmesi olayına göndermede bulunulur. Sembolik bir anlatımla İsa'nın kilise ile evlendiğini ve bu evliliğin bağlarının güçlenmesi için Tanrı'nın bu konuda bilgi sahibi olan bu iki ermiş kişiyi yeryüzüne gönderdiği anlatılır.²⁵¹

İlahi Komedya'da İncil'de sözü geçen Süleyman Peygamber'den de bahsedilmiş, onun gibi iyi bir kişiliğe sahip olan bir başka insanın yeryüzüne gelmediği söylenmiştir.²⁵² İncil'de de Süleyman Peygamberden söz edilmiş ve İsa, kendisinden peygamber olduğuna dair belirti isteyenlere, kendisinin ondan da üstün olduğunu, başka hiçbir belirtiye gerek kalmadığını söylemiştir.²⁵³

İlahi Komedya'da Beatrice, Petrus'un Dante'yi sınamasını istediği zaman ona "...seni denizin sularında yürüten inanç adına, ister önemli ister önemsiz konularda sına şunu." diyerek İncil'de anlatılan İsa'nın mucizelerinden birine göndermede bulunur. Buna göre İsa denizin üzerinde yürümüş ve onun çağrısıyla Petrus da bir süre denizin üzerinde yürüyebilmiştir.²⁵⁴

Sonuç olarak İncil ile *İlahi Komedya*, dîn kaynaklı öğretiler, ilahiler, öyküler, cümleler, sözcükler ve zikredilen bazı şahıs isimleri dışında, herhangi bir ortaklık göstermez. *İlahi Komedya*'da anlatılan ahiret yaşantısında Cennet, Cehennem ve A'râf farklı mimari yapılara sahip olan ve kıyamet gününden önce iskân edilmiş yerler olarak karşımıza çıkarken, İncil'de bunlarla ilgili herhangi bir bilgi yer almaz. Yine eserde farklılık gösteren bir başka konu Cehennem bölümünde bahsedilen cezalardır. Bu cezalar konusunda kutsal kitaptan sapılmış ve cezalar hayal gücü ile abartılıp mitolojik kimliklerle zenginleştirilerek yansıtılmıştır.

²⁴⁹ "...Tanrı'nın en yakın melekleri, Musa Samuel iki Yuhanna'nın ikisi (Vaftizci Yahya ile İncil yazarı Yuhanna), dahası Meryem'in kendisi... başka bir yerde oturmazlar." (İ.K., s.676)

²⁵⁰ "...İsa yeniden yüksek sesle bağırıp ruhunu teslim etti. O anda tapınağın perdesi yukardan aşağı yırtılarak ikiye ayrıldı. Yer sarsıldı, kayalar yarıldı, mezarlar açıldı ve uyuyan kutsal yaşamlılardan birçoğunun bedeni dirildi." Matta 27(45-56) s. 148

²⁵¹ İ.K., s. 742

²⁵² a.g.e., s.762

²⁵³ Matta 11(38-42) s.59

²⁵⁴ Matta 14(22-23) s. 71

8.2. Avesta ile *Erdâvîrâfnâme*'nin Karşılaştırılması

Avesta²⁵⁵, Zerdüştlük'ün kutsal kitabının adıdır. Sözcük anlamı “temel, açıklayıcı bilgi” olan bu metinler 12 bin öküz derisi üzerine yazılmıştır.²⁵⁶ Ancak Büyük İskender'in İran topraklarını ele geçirmek için başlattığı savaşta bu metinlerden on yedi bin tutarını yakmıştır. *Erdâvîrâfnâme* ile karşılaştırılacak olan Avesta, Sâsâniler döneminden kalan ve o dönemde devlet dîni olarak kabul edilen metinlerdir. Avesta üç bölümden oluşur: 1-Yasna 2- Vispered 3- Vendidad.²⁵⁷ Asurluların yıkılışından sonra ortaya çıkan bir halk olan Arya halkına, Zerdüş, sistemleştirilmiş bir dîn getirir. Bu dînin kutsal kitabı olan Avesta'nın Arya halkının çocukluğunu yaşadığı M.Ö. 1000-1500 yılları arasında yazıldığı sanılmaktadır.²⁵⁸ Kitapta daha çok; ateş, toprak, su, Tanrı övülmekte ve çiftçiliğe, yararlı hayvanların bakımına dair çabaların mükâfatlandırılacağı belirtilmektedir. Avesta'da lânetlenen eylemler şunlardır: Birini bir başka dîne geçirmek, köpekleri iyi beslememek ve onlara kötü davranmak, hamile bir köpeğe iyi davranmamak, âdetli bir kadınla birlikte olmak, hamile bir kadınla birlikte olmak.²⁵⁹ Zerdüştlükte iyi ve dînine bağlı kişilerin uymak zorunda oldukları dört de kural vardır: Birincisi, kişi, değerli olan insana karşı mert olmalı; ikincisi, davranışlarında hakiki dîndar ve bilge olmalı; üçüncüsü herkese karşı açık kalpli olmalı; dördüncüsü doğru olup sahteliği kendinden uzak tutmalıdır.²⁶⁰

• *Erdâvîrâfnâme*'de Cennet, Cehennem ve A'râf'ın nasıl bir yer olduğu ayrıntıları ile anlatılmaz. Eserde Cennet'te olan ruhların iyilikleri ile Cehennem'de olan ruhların günahları anlatılır. A'râf'ta ise günahları ile sevapları birbirine denk olanların ruhları bulunur.

Avesta'da da Cennet, Cehennem ve A'râf, üzerinde çokça durulan konular değildir. Kitapta anlatılanlar, dünya üzerinde yapılan iyi işler ile kötü işlerin neler olduğu ve kötü işlerin cezalandırılma şekilleridir. Avesta'da Cennet, iyi söz ve eylem sahiplerinin gideceği bir yerdir.²⁶¹ Kötü eylem ve söz sahipleri ise çeşitli cezaların bulunduğu Cehennem'e giderler.²⁶² Kitapta A'râf konusuna ise hemen hemen hiç yer verilmemiştir.

²⁵⁵ “İran dilleri ve edebiyatının en eski ve en önemli eseri. Arapların İran'ı ele geçirmelerinden önceki dönemlerde İran'ın resmi devlet dîni olan Zerdüştlüğün kutsal metinler kitabı olarak (M.Ö. VII.yy.) elimize ulaşmıştır. Olağanüstü bir öneme sahip olan Avesta Orta Asya ve çevre bölgelerin coğrafyalarında yaşayan halkları çok yakından ilgilendiren başta tarih, kültür, medeniyet, siyasi ve sosyal konular, inançlar, gelenek ve görenekler, mitolojiler, kahramanlık anlatıları olmak üzere birçok alanda çok önemli ve başka kaynaklarda bulunmayacak bilgilere yer vermektedir. Geleneksel Zerdüş inancına göre Avesta'nın yirmi bir neski Ahura Mezda tarafından Zerdüş'te vahiy yoluyla gelmiştir...Sasani İmparatorluğu döneminde ulusal ve dînsel değerlerin derlenip toparlanması projesi çerçevesinde, Avesta'nın en yetkili dîn otoriteleri tarafından kabul edilen en son şekli 4. yy.'da 2. Şâpur döneminde (M.S. 310-379) yazıldı. Bu versiyon 21 neski (bölüm) ve 5 bölümden oluşmaktadır.” (Yıldırım Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 1. basım, Kabcacı Yayınevi, İstanbul: 2006, s.20-21)

“Zerdüş'ün kutsal kitabı olan ve Part Hükümdarı Belâş'ın emriyle derlenip Sâsâni hükümdarlarından Erdeşir-i Bâbekân ile oğlu 1. Şâpur zamanında yazıya geçirilen Avesta Fars edebiyatının en eski örneklerinden biri sayılır. Mes'udî, et-Tenbîh ve'l-İşrâf adlı eserinde Avesta'nın 12.000 öküz derisi üzerine yazılmış olduğunu, ancak bunların İskender'in saldırısı sırasında kaybolduğunu belirtmektedir. Avesta Sâsâniler döneminde, yani Zerdüş'ün yaşadığı dönemden yaklaşık 850 yıl sonra yeniden kaleme alındığı sırada Avesta dili artık ölü bir dil haline gelmiştir. Bu kitabı Pehleviceye çeviren mübedler (Mecûsî dîn adamı) gerekli gördükleri yerlere açıklamalar getirmişler, ayrıca Avesta dilinden Pehleviceye **Oim** adı verilen bir sözlük hazırlamışlardır. (Tokmak, A.Naci, *DİA*, İran md. Edebiyat alt md., c.22, s. 416)

²⁵⁶ Avs., s. 11

²⁵⁷ a.g.e., s.11

²⁵⁸ a.g.e., s.16

²⁵⁹ a.g.e., s.95

²⁶⁰ a.g.e., s.148

²⁶¹ “...Ancak o kutsal varlık iyi duygunun armağanı olan Cennet ile birlikte bize yetişti.” Avesta, İki Ruh, s.54

²⁶² “...şarıcı yanlarına gelip onlarla tanıştı, işte o zaman onlar en kötüyü seçtiler. O zaman koşullar öfkeye ve böylece hep birlikte ölümlüler ülkesine yolcu oldular.” (Avs., s.54-55)

Zerdüş, kutsal kitapta kötü söz sahiplerini, büyücüleri, ahlaksızları reddettiğini bildirmiştir.²⁶³ Avesta'da Cehennem'in yeri hakkında "Aruze dağının etekleri" ibaresi geçmektedir.²⁶⁴ *Erdâvîrâfnâme*'de ise Cehennem, Çinvâd Köprüsü'nün altındadır. Kitapta dîndar ruhların Cennet'e gideceğine dair anlatılan bölümlerde Cennet tasviri yapılmakta ve oranın nasıl bir yer olduğu anlatılmaktadır. Burası altın tahtların ve şarkıların olduğu, dîndar ruhların da Tanrı'nın huzuruna çıktıkları bir yerdir.²⁶⁵ Kitapta *Erdâvîrâfnâme*'deki Tanrı tasvirine benzer bir Tanrı tasviri bulunmakta ve onun yıldızlar içinde ışıldadığı anlatılmaktadır.²⁶⁶ Kitapta geçen Cehennem'in kapısında duran "Büyük ay" ile ilgili bir bilgi *Erdâvîrâfnâme*'de yer almamaktadır.²⁶⁷

Erdâvîrâfnâme'de Cehennem'in soğuk, sis, kuraklık ve kötü kokularla dolu bir yer olduğu anlatılırken, Avesta'da böyle bir bilgi yer almaz. Ayrıca *Erdâvîrâfnâme*'nin elli dördüncü bölümünde Cehennem'in çok derin, alabildiğine karanlık, göz ile kulak arasındaki mesafede atın yelesindeki kıllar sayısında günahkâr ruhların bulunduğu belirtilmektedir. Avesta'da ise buna benzer bir Cehennem tasviri yoktur.

Erdâvîrâfnâme'de Cehennem'de bulunan ruhlar dünya hayatında türlü günahlar işleyen ruhlardır. Bu günahlar; eşcinsellik, adam öldürme, yeme içme konusunda ölçülü davranmama, eşini aldatma, sodre ve koştı giymeme, insanları küçük görme, ölçü ve tartı aletlerinde hile yapma, gıybet, yalan söyleme, öz çocuğunu kabul etmeme, kadınların bilerek düşük yapması, yalancı şahitlik, ölünün arkasından ağlama, makyaj yapma, kendi çocuklarını para karşılığında satma gibi günahlardır. Bu günahların hiçbirisi Avesta'da yer almaz. Avesta'da ve *Erdâvîrâfnâme*'de anlatılan ortak olan günahlar şunlardır: Regl döneminde kadınlarla birlikte olma, tembel olma, münâfiklik, ateşe ve suya saygı göstermeme, yararlı hayvanlara iyi davranmama, dîni görevleri yerine getirmeme, ölünün ardından ağlama, "kötü söz-kötü düşünce-kötü eylem" ve büyücülük.

Erdâvîrâfnâme'de kötü ruhların Cehennem'e gelişleri şöyledir: Günahkâr ruhlar Çinvâd Köprüsü'nü geçtikten sonra ilk adımlarını "kötü düşünce", ikinci adımlarını "kötü söz" ve üçüncü adımlarını da "kötü iş"leriyle atar ve dördüncü adımlarıyla Cehennem'e koşarlar. Ancak Avesta'da böyle anlatım yoktur. Kitabın bir yerinde şeytanların yeraltında oldukları yazılır.²⁶⁸ Dolayısıyla buradan Cehennem'in de yerin altında olduğu ve kötü ruhların buraya geldikleri fikri çıkarılabilir. Yine de *Erdâvîrâfnâme*'de geçen "kötü söz-kötü düşünce-kötü iş" üçlemesi Zerdüştlüğe dayanmaktadır. Çünkü Zerdüş "Düşünce iyi düşünülün, söz iyi söylensin, iş iyi yapılsın."²⁶⁹ demiştir.

Erdâvîrâfnâme'de anlatılan Cehennem'de günahkâr ruhlar birçok cezaya çarptırılır. Bunlardan bazıları yılanlar ve akrepler tarafından vücudun yenilmesi, kafaların bedenlerden koparılması, kül yeme, taşlanma, şiddetli dolu ve yağmura maruz kalma, kaynar kazanda pişirilme, kadınların kendi elleriyle bedenlerini parçalaması, baş aşağı asılı durma gibi cezalardır. Bu cezaların hiçbiri Avesta'da yer almaz.

• *Erdâvîrâfnâme*'de ölümlerin bedenlerini üç gün süreyle bekleyeceklerini daha sonra Çinvâd köprüsünde sorgulanıp bu köprüyü geçmeye çalışacakları anlatılır.

²⁶³ "...Reddediyorum kötü ile birlikte olmayı. Ben fena olanı, çile vereni, kötülük getiren şeytanları, ahlaksız ve sefil olanı reddediyorum." (Avs., s.59)

²⁶⁴ "...Yeryüzünün ikinci mutsuzluğu, ey Zerdüş, şeytanlarla yalan Ruhun inlerinden çıkıp toplandıkları Aruze dağının eteklerindedir." (Avs., s.70)

²⁶⁵ "...O zaman dîndar ruhlar Tanrı', O Her şeyi Bilen'in önüne, kutsal ölümsüzlerin önüne, altın tahtın önüne, şarkıların evi önüne ve diğer tüm dîndar evlerinin önüne sevinerek, kendini sunarak çıkar." (Avs., s.104)

²⁶⁶ "...Gökteki Tanrı'nın giysisi ruhlarca yapılmış, yıldızlarla süslenmiştir." (Avs., s.106)

²⁶⁷ "...Büyük ay merkezi kuzeyde olan kötü güçlerin anayurdundaki şeytanlara karşı mevzi alıp, Cehennemin kapısını bekler." (Avs., s.114)

²⁶⁸ "...sen Zerdüş bil ki, tüm şeytanlar önceleri, insan kılığındaydılar, ve yeryüzünde bir oraya bir buraya, sonunda ise yeraltına inmeye zorlandılar." (Avs., s.65)

²⁶⁹ a.g.e., s.7

Avesta'da da ölü bir kişinin ruhunun üçüncü gün Çinvâd köprüsünde sorgulanacağı yazılıdır.²⁷⁰

• *Erdâvîrâfnâme*'nin kırk sekizinci bölümünde yararlı hayvanlardan olan köpekleri aç bırakıp onlara eziyet edenlerin cezasının, bedeninin dev iriliğinde köpekler tarafından parçalanarak iç organlarının yenilmesi olarak belirtilmiştir. Eserin doksan sekizinci bölümünde de dünyada iken kunduz öldüren kişilerin Cehennem'de çekecekleri cezalar anlatılır. Bu kişiler burada kendi dışkılarını yiyerek cezalandırılır.

Avesta'da da insanlara yararlı hayvanlardan olan inek, öküz ve köpekler kutsal sayılır. Özellikle köpeğin kutsallığının vurgulandığı kitapta, köpeklerin bir rahibin, müzisyenin, çiftçinin, çocukların özelliklerine sahip oldukları belirtilir. Bu hayvanlara iyi davranmayanların ruhlarının da inilti ve çığlıklar arasında diğer dünyaya gideceği bildirilmiş ve cezasının sekiz yüz at kamçısı ve sekiz yüz sopa olacağı söylenmiştir.²⁷¹ Bu cezalar kişilerin hangi tür köpeğe eziyet çektirmiş olmalarına göre değişmektedir. Kitapta vurulup öldürülecek hayvanlar, insanlara zararı olabilecek hayvanlardır. Örneğin kurt vurulması gereken bir hayvandır.²⁷² Eğer biri bin köpek öldürmüştü bir kunduz öldürmüştü sayılır ve onun cezası on bin at kamçısı ve on bin de sopa vuruşudur.²⁷³ Aynı zamanda bu kişi zararlı hayvanlardan da on bin tane öldürmekle ancak iflah olabilir.²⁷⁴

• *Erdâvîrâfnâme*'de regl olan kadınlarla birlikte olan erkeklerin Cehennem'de ağır cezalarla cezalandırıldığı belirtilir. Eserin yirmi ikinci bölümünde, kadınların regl dönemlerinde onlarla birlikte olan erkeklerin, Cehennem'de kadınların bu dönemlerinde bedenlerinden akıttıkları pislikleri ve kendi öz evladının etini yemekle cezalandırıldığı aktarılır.

Avesta'da da regl olan bir kadınla birlikte olma, lânetlenen eylemler arasındadır.²⁷⁵ Ancak böyle bir cezaya ilişkin herhangi bir bilgi yoktur.

• *Erdâvîrâfnâme*'de ateşi sürekli odunlarla beslemek sevaplar, söndürmek de büyük günahlar arasındadır. Eserin otuz dördüncü bölümünde, ateşi kendi bedeninden değersiz gören bir kadının, yırtıcı yaratıklar tarafından bütün bedeninin parçalanıp yenilmesi ile cezalandırıldığı anlatılır. Yine otuz yedinci bölümde ateşe gereken saygıyı göstermeyenler, Cehennem'de baş aşağı asılır ve türlü cezalar çekerler. Elli beşinci bölümde ise en kutsal ateşkedelerden olan Behram ateşini söndürenlerin ruhlarının çektiği cezalara değinilir. Bunlar dayanılmaz şiddetli soğuk, aşırı yoğunluklu sıcak, keskin ve dayanılmaz kötü kokular, taşlanma, kül yeme, şiddetli dolu, yağmur ve birçok işkencelerle cezalandırılırlar.

Avesta'ya göre de ateş, kutsal bir varlıktır ve bu kutsallığından dolayı insanların ölümüne asla sebep vermez. Onu, bedene ve hayata yem eder.²⁷⁶ Ayrıca bir ölünün evinde ateş ve su

²⁷⁰ "...Bir insanın zamanı bitip öldüğünde... üçüncü gecenin sabahında tan yerinde ışınlar alevlenir... Bırakılan ruh zaman tarafından yaratılmış olan yola gelir. Bu yol hem dindarlar hem de yalancılar hesabına yapılmıştır. Her şeyi Bilen Bilge tarafından yaratılmış olan Tyinvat köprüsünün yanında daha önce ölmüş olan ruh ve can ölüyü bedensel varlıklar dünyasında payına düşen yaşam süresi göz önünde bulundurularak sorgulanır." (Avs., s.103)

²⁷¹ "...Bir çayır köpeğini veya bir konak bekçi köpeğini veya bir buldok köpeğini veya eğitilmiş bir köpeği dövenin ruhu; daha kötü inilti çığlıkları altında ve daha kötü bir yakınma ulumalarıyla gelecek (öteki) dünyaya gitsin." (Avs., s.87)

"...Bir çoban köpeğine çomak ile ölümcül darbe vurup onu hayat gücünden yoksun bırakanın cezası nedir?... 'Ona ceza olarak sekiz yüz at kamçısı ve sekiz yüz sopa vurulmalıdır.'" (Avs., s.87)

²⁷² "...Vurulacak olan kurtlardır. Dize getirilecek olan kurtlardır. Yok edilmeleri gereken, işte bu salyalı kurtlardır." (Avs., s.89)

²⁷³ "...Onun iflahı on bin at kamçısı, on bin de sopa vuruşu ile ancak mümkündür. Ayrıca ruhunun iyi ve dindar bir şekilde ıslah olabilmesi için, O'nun Her şeyi Bilen Tanrı'nın ateşine özel olarak toplanmış sert ve kuru on bin tane odun getirmesi gerekir." (Avs., s.91)

²⁷⁴ "...On bin tane yılanı öldürmesi gerekir. On bin tane kaplumbağa...kurbağa...su kurbağası...tahıl karıncası... sinek öldürmesi gerekir." (Avs., s.92)

²⁷⁵ "...eğer birisi âdetli iken, kanlı iken bir kadınla beraber olursa, bunu yapan yaptığına bedel olarak lanetlenir." (Avs., s.95)

birakılmamalı hemen dışarı çıkarılmalıdır. Bu kurala uymayanların cezası iki yüz at kamçısı ve çeşitli cezalardır.²⁷⁷ Ateş ve su o kadar kutsanan bir varlıklardır ki onlara insanlar belli bir uzaklıkta olmalıdır.²⁷⁸ Ateşi temiz odunlarla sürekli beslemek gerekir.²⁷⁹

- *Erdâvîrâfnâme*'de suyun kutsallığı çok önemsenen bir konudur. Suyu boşa harcamamak, regl dönemlerinde suya yaklaşmamak, suya gereken saygıyı göstermemek büyük günahlar arasındadır. Eserin otuz yedinci bölümünde dünyada iken suya ve ateşe gereken saygıyı göstermeyenlerin, Cehennem'e baş aşağı asılıp bedeninin yılan, akrep ve diğer zararlı hayvanlar tarafından parçalanacağı belirtilir.

Avesta'da da suyun çok önemli olduğu anlatılmıştır. "Haoma" denen kutsal ölümsüzlük suyu, kitapta Zerdüşt ile konuşur. Zerdüşt ona kendisini düzene koyup bir varlık haline getirenleri ve onların ödülleri sorar. Daha sonra Zerdüşt ondan istediği iyilikleri kendisine iletir,²⁸⁰ ve Haoma'ya övgüler söyleyerek suyun kutsallığını belirtir.²⁸¹ Aynı zamanda suyun kutsal bir varlık olarak hiçbir insanı öldürmeyeceğine sadece rüzgârın yardımı ile suda salınan bedeninin en sonunda sudan dışarı atılacağına ve kuşlara yem olunacağına inanılır.²⁸²

- *Erdâvîrâfnâme*'de çiftçilik konusu önemsenen konular arasındadır. Toprağı işlemek, onun bakımını yapmak, onu ekip verdiği ürünleri biçmek, iyi insanların yağacağı işler arasındadır. Eserin on dördüncü bölümünde çiftçilerin, sanatçılarla ve savaşçılarla birlikte Cennet'te yer aldığı belirtilir. Çiftçiler Cennet'te aydınlık ve görkemli makamlar ile ödüllendirilir.

Avesta kitabında da çiftçilik önemli bir yer tutar. Yeryüzündeki mutluluğun kaynağının meraları geliştirmek, kuru toprağa su bulmak, tarım hayvanları geliştirmek olduğu söylenir.²⁸³ Toprağı işleyip toprağa hizmette bulunan kişi "dînlerindeki gerçek özü" bulup ödüllendirilirken, işlemeyen kişi başkasına muhtaç olmakla cezalandırılır.²⁸⁴ Çünkü toprağa yapılan hizmetlerle şeytanların cesareten düşeceğine ve onların kötü düşüncelerinden arınılacağına inanılır.²⁸⁵ Aslında bu düşüncelerle insanların kendi rızıkları için çalışmaları amaçlanmıştır.²⁸⁶

- *Erdâvîrâfnâme*'de "ölü gömme" âdeti ile ilgili herhangi bir bilgi yer almaz. Eserde sadece diğer dünyanın tasviri, cezalar ve ödüller yer alır.

²⁷⁶ "...Ateş bir adamı öldürmez... ateş onu yem eder bedene ve hayata." (Avs., s.76)

²⁷⁷ "...ateş, kurbanlık, süpürge, taslar, Haoma ve havan bu evden çıkarılmalıdır. Ceset bu evden yasalara itaat eden bir yurttaş nasıl çıkarılırsa, öylece çıkarılıp, yasal bir yere götürülüp orada yenmeye terk edilmelidir... Eğer O Her şeyi Tapıcıları, bir insanın öldüğü eve ateşi dokuz gece veya bir ay süresi içinde geri getirirlerse, cezası nedir bunun? 'Bunun için iflah olsun diye o insana iki yüz at kamçısı ve iki yüz de terbiye için kullanılan araçlarla dayak atılarak ceza verilsin.'" (Avs., s.80)

²⁷⁸ "...Ateşe ne kadar uzakta, suya ne kadar uzakta, demetli kurban süpürgeye ne kadar uzakta olunsun? 'Ateşten otuz adım, sudan otuz adım, demetli kurban süpürgeден otuz adım ve dindar insanlardan üç adım.'" (Avs., s.81)

²⁷⁹ "...Kim temiz bir odunu, yıkanmış ellerle, Tanrı' O Her şeyi Bilen'in ateşine götürürse, Tanrı'nın ateşi ona gönül doyuruculuğu ve duasının yerine gelmesi için temenni verecektir." (Avs., s.97)

²⁸⁰ "...Senden lütfunu rica ettiğim ilk şey...Bilge insanların o en iyi dünyası (Cennet), o parıldayan ve saadet dolu olandır." (Avs., s.66)

²⁸¹ "...Haoma övüldüğünde büyür ve onu öven insan ise zafer mutluluğuna erer." (Avs., s.67)

²⁸² "...Su bir adamı öldürmez. Beden ayrıştırıcısı (Asto vidhotu) onu hapseder. Rüzgar hapsedmeye götürür, su onu bir yukarı bir aşağı götürüp kendisinden dışarı atar; sonra o kuşlara yem olur." (Avs., s.76)

²⁸³ "...Ey Zerdüşt, yeryüzünün üçüncü mutluluğu, ekinlerin, çayırın, yenebilecek meyve ağaçlarının yetiştirildiği ve kuru toprağa suyun bulunduğu yerdir." (Avs., s.69)

²⁸⁴ "... Nedir o dînlerindeki O Her şeyi Bilen'e tapanların dînlerindeki gerçek öz? O zaman Tanrı', O Her şeyi bilen buyurdu; Çalışkan bir şekilde tohum eken, irfan ekmiş olur. O artık Her şeyi Bilen'e tapanların dînini geliştirendir." (Avs., s.73)

"...Toprağını işlemeyene ise, ey Spitama soyundan olan Zerdüşt, ...hem sağ hem sol kolun ile gerçek namına sen başkalarının kapısına bir düşün olup, yaşam gıdaları dilenenler arasına düşesin." (Avs., s.72)

²⁸⁵ "...Tohum hazırlanırken şeytanlar terler. Değirmen hazırlanırken, cesareten düşer şeytanlar. Un hazırlanırken sızlar dururlar şeytanlar. Hamur hazırlanırken işleri bitmiş olur şeytanların." (Avs., s.74)

²⁸⁶ "...Çünkü yemekle yaşar tüm nesnel dünya, yememekle ise yok olur gider." (Avs., s.74)

Avesta'da belirtildiğine göre ise Zerdüştlük'te ölü gömme âdeti yoktur. Ölüler uzak bir yere götürülerek bırakılır.²⁸⁷ Cesedi yalnız taşıyan kişinin ise sonsuza kadar temizlenemeyeceğine inanılır.²⁸⁸ Eğer biri kışın ölüyü onlar için odalar yapılırsa ta ki güneş tekrar çıkıp kuşlar geri gelene kadar. Daha sonra ölü güneşe çıkarılarak kuşlara yem edilir.²⁸⁹

• *Erdâvîrâfnâme*'de, Erdâvîrâf diğer dünyaya gönderilirken “meng” diye bir içecek içerek uykuya dalar.

Avesta'da rüya, hayal ve meng içeceğinden bahsedilmez.²⁹⁰

• *Erdâvîrâfnâme*'de en çok kadınlar üzerinde durulur. Cehennem'de yer alan ruhlar ve günahları sayılırken en fazla kadınlar üzerinden bu günahlar verilir. Örneğin kadınlarla ilgili; regl olan kadınların erkekle birlikte olması, yine bu dönemlerinde suya ve ateşe yaklaşmaları, kocalarını aldatmaları, kocalarına kötü sözler söyleyip onları küçük görmeleri, büyücülük yapmaları, çocuk düşürmeleri, çocuklarını kabul etmemeleri, kocalarını terk etmeleri, makyaj yapmaları regl dönemlerinde yemek yapmaları gibi günahlar sıralanırken, hatta aynı günahlar birden fazla bölümde değişik cezalarla yer alırken, erkeklerle ilgili günahlar daha azdır. Diğer günahlar ise genellemeler yapılarak anlatılmıştır.

Avesta'da kadınlar hakkında sadece regl dönemlerindeki halleri göz önünde bulundurularak verilen hükümler yer alır. Bunun dışında kadınlarla ilgili *Erdâvîrâfnâme*'dekine benzer günahlar yer almaz.

• *Erdâvîrâfnâme* Avesta'dan su, ateş, toprak ve yararlı hayvanlara saygı ve özen gösterilmesi; Ahura Mezda'ya inanma ve dîni görevlerin yerine getirilmesi ve ahlaklı ve bilge kimseler olunmaya çalışılması konularında beslenir. Bunun dışında Erdâvîrâf'ın diğer dünyada gördüğü cezalar, ödüller, günahlar ve sevaplar Aves'ta da yer almaz.

²⁸⁷ “...O oburlar arasında, o Kutsal Ruha ait varlıkların bulunduğu, o ceset, ceset yiyen kuşlar ve sürüngenler arasına terk edilecektir.” (Avs., s.72)

²⁸⁸ “...Asla bir yalnız insan, bir ölüyü taşımasın... Bundan sonra onlar sonsuza değin temiz olamazlar artık.” (Avs., s.71)

²⁸⁹ “...Ölü için çizilen oda(da) ölü bedenler iki gece veya üç gece boyunca, veya bir ay süre ile, veya kuşlar tekrar uçmaya başlayınca, bitkiler çıkıncaya, göller sularını boşaltıp ve rüzgar tekrar toprağı kurutuncaya dek kalacaklar... Her şeyi Bilen tapıcıları bir yıl içinde ölüyü alıp güneşe çıkaracaklar... Ölünün üstüne yağmur yağıncaya ve (beden) kuşlara yem oluncaya dek.” (Avs., s.76-77)

²⁹⁰ A., s. 65

9. İSLÂMİYET'TE CENNET, CEHENNEM, A'RÂF VE İSLÂMİYET AÇISINDAN İLAHİ KOMEDYA ve ERDÂVÎRÂFNÂME

İslâmiyet, Mekke'de doğup gelişen, Hz. Muhammed'in peygamberi olduğu semavi dînlerden en sonuncusudur. İslâm dîninin kutsal kitabı olan Kur'an- Kerim, 610 yılında Cebrâil aracılığıyla vahiyler yoluyla indiği sırada Mekke'de çok az Hıristiyan vardı. Yahudiler ise Yesrib'de, yani geleceğin Medîne'sinde yaşıyordu. Denilebilir ki Muhammed'in çağında Yahudi-Hıristiyan etkileri Orta Arabistan'nın dînini pek değiştirmemiş gibiydi. Tüm gerilemesine karşın, Sami çoktanrıcılığının yapıları hala korunuyordu.²⁹¹ İslâm dîninin öğretileri; Allah'ın tek Tanrı olduğu, yeryüzünün ve gökyüzünün kısaca evrendeki her şeyin yaratıcısının o olduğu, onun her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten, noksan sıfatlardan arındırılmış bir varlık olduğu yönündeki mutlak tektanrıcılığa dayanmaktadır. Bununla birlikte İslâm dîni toplum hayatını ve insanlar arası ilişkileri düzenleyen bir dîndir. İslâm bir kilise oluşturmaz ve bir ruhban sınıfı yoktur.²⁹² İbâdet edilmesi için bir tapınağın olması şart değildir. Her yerde ibâdet edilebilir. Dînsel yaşam imanın beş şartı tarafından düzenlenir: En önemli farz, salât, yani günde beş vakit kılınan namazdır; ikincisi zekât, yani zorunlu bağışlardır; üçüncü şart olan savm, tüm Ramazan ayı boyunca şafaktan günbatımına kadar tutulan orucu ifade eder; dördüncüsü hac, beşincisi de kelime-i şahâdetdir.²⁹³

İslâmiyet'teki Cennet, Cehennem ve A'râf ile ilgili bilgiler Kur'an-ı Kerim'de çeşitli sûrelerde yer almaktadır. Buna göre;

- **Cennet**; zemininden ırmaklar akan, yemişleri ve gölgesi sürekli olan ve kötülüklerden sakınanların sonsuza kadar mutlu olacakları bir yerdir.²⁹⁴ Aynı zamanda içinde tadı bozulmayan sudan, süttten, baldan, şaraptan ırmaklar bulunan, her çeşit meyvenin bulunduğu da bir yerdir.²⁹⁵

Cennet'e gidecek olanlar; Allah'ın rızasını kazananlar, namaz kılanlar, iyiliğin yanında olanlar²⁹⁶, iman edip güzel davranışlarda bulunanlar²⁹⁷, tövbe edenler²⁹⁸, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar²⁹⁹, Allah'a ve resulüne inanıp Allah yolunda cihâd edenler³⁰⁰,

²⁹¹ Eliade Mircea, s.80

²⁹² a.g.e., s.94

²⁹³ a.g.e. s.94

²⁹⁴ *Takva sahiplerine vaat olunan Cennetin özelliği şudur: onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi süreklidir. İşte bu kötülüklerden sakınanların mutlu sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.* (Kur'an- Kerim M., Ra'd (14)/ 35, s.252)

²⁹⁵ *Müttakîlere vâdolan Cennetin durumu şöyledir: içinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen süttten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvenin her çeşidi onlarındır.* (Muhammed (47)/ 15, a. g. e., s.507)

²⁹⁶ *Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır.* (Ra'd (14)/ 22 a.g.e.,s.251)

²⁹⁷ *İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar (bilmelidirler ki) biz, güzel işler yapanların ecrini zayi etmeyiz.* (Kehf (18)/ 30 a.g.e., s.296)

Muhakkak ki Allah, imân edip iyi davranışlarda bulunan kimseleri, zemininden ırmaklar akan Cennetlere kabul eder. Şüphesiz Allah dilediği her şeyi yapar. (Hac (22)/ 14 a.g.e., s.332)

İman edip Salih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır. Onların Rableri katındaki mükâfatları, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn Cennetleridir. (Beyyine (98)/ 7-8, a.g.e., s.598)

²⁹⁸ *Ancak tevbe eden, iman eden ve iyi davranışlarda bulunan kimseler hariçtir. Bunlar hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın Cennete, çok merhametli olan Allah'ın kullarına gıyaben vaat ettiği Adn Cennetlerine girecekler...* (Meryem (19)/ 60- 61, a.g.e., s.308)

²⁹⁹ *Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir gelecek vardır.* (Sâd (38)/ 49, a.g.e., s.455)

namazlarından huşu içinde olan, boş ve yararsız işlerle uğraşmayan, zekât veren, iffetlerini koruyan, emânetlerine sahip çıkan, sözüne sadık kalanlar olacaktır.³⁰¹

Cennet dört kısma ayrılmıştır; Adn Cennetleri³⁰², Firdevs Cennetleri³⁰³, Me'va Cenneti³⁰⁴, Naim Cenneti'dir.³⁰⁵ Bazı müfessirlere göre ise Kur'an-ı Kerim'de sekiz tane Cennet'ten bahsedilir.³⁰⁶

Cennet'teki mükâfatlar şunlardır: Cennet'e gidecek olanlar altlarından ırmaklar akan Adn Cennetleriyle, üzerine kurulacakları tahtlarla, bileklerine takacakları bilezikler ve giyecekleri güzel giysilerle³⁰⁷, güzel sözler duyarak ve rıziksız kalmayarak³⁰⁸, hiçbir yorgunlukları, kederleri ya da bıkkınlıkları olmayarak³⁰⁹, kendileriyle yaşıt ve kendilerinden başkasına bakmayan güzel eşlerle, birçok meyve ve içeceklerle³¹⁰, Cennet'teki pınarlardan doldurulmuş lezzetli içkilerle³¹¹ ödüllendirileceklerdir. Cennet'te dört ırmak bulunmaktadır. Bu ırmaklar su, bal, şarap ve süt ırmaklarıdır.³¹² Cennet'tekiler büyük bir sefahat hayatı ile ödüllendirilecekler; kendileri ve eşleri gölgeler altında tahtlarında oturarak, bütün arzuları

³⁰⁰ Allah'a ve Resulüne inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır. İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan Cennetlere, Adn Cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. (Saff (61)/ 11-12, a.g.e., s.551)

³⁰¹ Gerçek müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki namazlarında huşu içindedir. Onlar ki boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Onlar ki zekâtı verirler. Ve onlar ki iffetlerini korurlar. Yine onlar ki emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler. Ve onlar ki namazlarına devam ederler. Firdevse varis olan bu kimseler, orada ebedi kalıcıdır. (Mü'min (40)/ 1-11, a.g.e., s.467)

³⁰² Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan Cennetler ve Adn Cennetlerinde güzel meskenler vaat etti...(Tevbe (9)/ 72 a.g.e., s.188)

³⁰³ İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için makam olarak Firdevs Cennetleri vardır. (Kehf (18)/ 107, a.g.e., s.294)

³⁰⁴ Andolsun ki Sidretü'l Münteha'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü. (Hz. Muhammet Cebrail'i) Cennetü'l Meva da onun yanındadır. (Necm (53)/14-14, a.g.e., s.525)

³⁰⁵ (Allah'ın halis kulları) Bunlar için bilinen bir rızık türlü meyveler vardır. Naim Cennetlerinde karşılıklı koltuklar üzerine kurulmuş oldukları halde kendilerine ikram edilir. (Sâffât (37)/ 41-43, a.g.e.,s. 447)

³⁰⁶ Abdullah İbni Abbas, Resül-ü Ekrem Aleyhisselam'dan rivayet etmiştir: Cennetin sekiz tabakası vardır: Müminler dünyadaki yapmış oldukları amellerinin derecelerine göre bu sekiz tabakadan birinde bulunacaktır. Cennetin isimleri şöyle sıralanabilir: 1. Cennet; birinci ve genel isim 2. Cennetü'l Firdevs 3. Cennetü'l Adn 4. Cennetü'n Nâim 5. Cennetü'l Mevâ 6. Cennetü Dâr'ül Huld 7. Darü's Selâm Cenneti 8. Dâru'l Mukâme (Tavaslı Yusuf, Âyet-i Kerime ve Hâdis-i Şeriflerin Işığında Cennet Cehennem, Tavaslı Yayınları, İstanbul, s.104)

³⁰⁷ İşte onlara altlarından ırmaklar akan Adn Cennetleri vardır. Onlar Adn Cennetlerinde tahtlar üzerine kurularak orada altın bileziklerle bezenecekler; ince ve kalın dibadan yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel karşılık ve ne güzel kalma yeri! (Kur'an- Kerim M.,Kehf (18)/ 31, s. 293)

³⁰⁸ Orada boş söz değil hoş söz duyarlar, ve orada sabah akşam kendilerine ait rızıkları vardır. (Meryem (19)/ 62) a.g.e., s.306

³⁰⁹ (Cennette şöyle) derler: Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. .. 0 Rab ki lütfuyla, bizi asıl oturulacak yurda (Cennete) yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak ne de orada bize bir usanç gelecektir. (Fâtır (35)/ 35-36, a.g.e., s. 434)

³¹⁰ Onlar koltuklara yaslanıp kurularak orada birçok meyveler ve içecekler isterler. Yanlarında, eşlerinden başkasına bakmayan, kendilerine yaşıt güzeller vardır. (Sâd (38)/ 51-52, a.g.e.,s.453)

Yanlarında güzel bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş iri gözlü eşler vardır. Onlar Günyüzü görmemiş yumurta gibi bembeyazdır. (Sâffât (37)/ 48-49 a.g.e., s.447)

³¹¹ (Naim Cennetinde) onlara pınardan doldurulmuş kadehler dolaştırılır. Berraktır içenlere lezzet verir. O içkide ne sersemletme vardır, ne de onunla sarhoş olurlar. (Sâffât (37)/ 45-46- 47 a.g.e., s.447)

³¹² Bilindiği üzere Cennet'te dört nehrin bulunduğu Süre-i Muhammed'in 15. âyetinde bildirilmektedir. Bu nehirler: 1. O Cennete tadı ve dokusu bozulmayan su ırmakları vardır. 2. Tadı değişmeyen hâlis süttan akan ırmaklar vardır. 3. İçenlere lezzet ve keyif veren (sarhoşluk vermeyen), özel Cennet şarabından akan ırmaklar vardır. 4. O Cennette süzme baldan ırmaklar vardır. (Tavaslı Yusuf, s.112)

yerine getirilerek, her çeşit meyvelerden tadarak ve Allah'ın selâmını alarak ödüllendirileceklerdir.³¹³

• **Cehennem ise** ölümün olmadığı³¹⁴, insanlar ve cinlerle dolu³¹⁵, günahkâr insanların azap çektiği, yedi kapısı bulunan³¹⁶, çok geniş³¹⁷ bir yerdir.

Cehennem'e gidecek olanlar; Allah'ı, âyetlerini ve resullerini inkâr edenler³¹⁸; namaz kılmayıp nefislerinin arzularına uyanlar³¹⁹; zâlimler ve puta tapanlar³²⁰; yoksula yardım etmeyenler ve batıla inanlar³²¹; hayırlı işlere engel olanlar, Allah'tan başka ilâh edinenler ve şüphecilerdir.³²²

Cehennem'dekiler şu şekilde cezalandırılacaktır: Günahkâr insanlar Cehennem'deki ateşte kaynarak³²³; dokuz muhafız meleğin denetiminde bedeni helâk olup derisi kavrulur³²⁴; irinli su içirilerek³²⁵; kendilerini çepeçevre sarmış olan Cehennem duvarları arasında kalarak ve susuzluktan haşlanarak cezalandırılacaklardır.³²⁶ Buradakiler yiyecek olarak Cehennem'in dibinde yetişen zakkum ağacının, tomurcukları şeytan başına benzeyen, dallarını ve içecek olarak da kaynar su ve irin içerler.³²⁷

³¹³ *O gün Cennetlikler, gerçekten nimetler içinde safa sürerler. Onlar ve eşleri gölgeler altında tahtlara kurulurlar. Orada onlar için her çeşit meyve vardır. Bütün arzuları yerine getirilir. Onlara merhametli Rabb'in söylediği selam vardır.* (Kur'an- Kerim M., Yâsîn (36)/ 55-58, s. 441)

³¹⁴ *Şurası muhakkak ki, kim Rabbine günahkâr olarak varırsa, Cehennem sırf onun içindir. O ise orada ne ölür ne de yaşar!* (Tâ- Hâ (20)/ 74, a.g.e., s.314)

En büyük ateşe girecek olan kötü kimse ise öğütten kaçınır. Sonra o ateşte ne ölür ne de yaşar. (A'lâ (87)/ 12-14, a.g.e., s.591)

³¹⁵ *Rabbinin, 'Andolsun ki Cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım' sözü yerini buldu.* (Hûd (11)/ 119, a.g.e., s.224)

³¹⁶ *Cehennem'in yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır.* (Hicr (15)/ 44, a.g.e.,s.263)

³¹⁷ *O gün Cehenneme "Doldun mu?" deriz. O da "Daha var mı?" der.* (Kâf (50)/ 30a.g.e., s.518)

³¹⁸ *İşte inkâr ettikleri, âyetlerimi ve resullerimi alaya aldıkları için onların cezası Cehennemdir.* (Kehf (18)/ 106 a.g.e., s.295)

³¹⁹ *Öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler.* (Meryem (19)/ 59, a.g.e., s.306)

³²⁰ *(Allah meleklerine emreder) Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış oldukları putlarını toplayın. Onlara Cehennem'in yolunu gösterin... (Sâffât (37)/ 22-24, a.g.e., s.446)*

³²¹ *(Cennetlikler) Günahkârlara: Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir? Diye uzaktan uzağa sorarlar. Onlar şöyle cevap verir: Biz namaz kılanlardan değildik, Yoksulu doyurmuyorduk, (Batıla) dalanlarla birlikte dalyorduk.* (Müddessir (74)/ 40-45,a.g.e., s. 576)

³²² *Yanıdaki arkadaşı: "İşte yanımdaki hazır, der. (İki meleğe şu emir verilir)Haydi ikiniz her inatçı kâfiri, hayra bütün gücüyle engel olanı, azgın şüpheciyi Cehenneme atın; Allah ile beraber başka ilah edineni, şiddetli azaba birlikte atın.* (Kâf (50)/ 23-26, a.g.e., 517)

³²³ *Rablerini inkâr edenler için Cehennem azabı vardır. O, ne kötü dönüşür. Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler. Neredeyse Cehennem öfkesinden çatlayacak!... (Cehenneme atılanlar şöyle der) Ve şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli Cehennem'in mahkûmları arasında olmazdık! Diye ilave ederler.* (Mülk (67)/ 6-10, a.g.e., s. 561)

³²⁴ *Sen biliyor musun sekar(Cehennem) nedir? Hem (bütün bedeni helak eder, hiçbir şey) bırakmaz, hem (eski hale getirip tekrar azap etmekten) vazgeçmez o. İnsanın derisini kavurur. Üzerinde on dokuz (muhafız melek) vardır.* (Müddessir (74)/ 27-30, a.g.e., s.575)

³²⁵ *Ardından da (o inatçı zorbaya) Cehennem vardır; kendisine irinli su içilecektir.* (İbrahim (14)/ 16, a.g.e., s.254)

³²⁶ *Biz zalimlere öyle bir Cehennem hazırladık ki, onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır. (Susuzluktan) İmdat dileyen olsalar, imdatlarına erimmiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. Ne fena bir içecek ve ne fena bir kalma yeri!* (Kehf (18)/ 29, a.g.e., s.293)

³²⁷ *Sonra siz ey sapıklar, yalancılar! Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı ondan dolduracaksınız. Üstüne de kaynar sudan içeceksiniz. Susamış develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz.* (Vâkı'a (56)/ 51-55, a.g.e., s.535)

(Onlara dünyada yaptıklarına) uygun karşılık olarak kaynar su ve irin tadarlar. (Nebe' (78)/ 24-25) a.g.e.

Onlara kaynar su pınarından içirilir. Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur, o ise ne besler ne de açlığı giderir. (Ğâşiye (88)/ 5-8, a.g.e., s.591)

- **A'râf**, Cennet ile Cehennem arasında yer alan bir bölümdür.³²⁸ Bu bölümde bulunanlar hem Cennetlikleri hem de Cehennemlikleri görüp onlarla konuşurlar.³²⁹

9.1. İslâmiyet ve *İlahi Komedya*

Görüldüğü gibi İslâmiyet inancındaki Cennet, Cehennem ve A'râf ile ilgili kutsal kitap kaynaklı bilgiler, genel olarak ele alındığında, hem *Erdâvirâfnâme* hem de *İlahi Komedya*'daki Cennet, Cehennem ve A'râf anlatılarına benzer. Ancak İslâmiyet'teki Cennet, Cehennem ve A'râf, *İlahi Komedya*'da anlatıldığı gibi bölümlere ayrılmış, her bir bölüm hakkında teferruatlı bilgiler verilmiş, günahkârların işledikleri günah derecelerine göre ya da imân sahibi insanların kutluluk derecelerine göre tasnif edildiği mekânlar değildir. Kur'an-ı Kerim'de bu yerler ile ilgili genel bilgiler verilmektedir.

İlahi Komedya'daki Cehennem bölümü yerin altında derin bir çukur olarak tasvir edilmekte ve dokuz ana bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan ayrıca yedinci bölüm üç; sekizinci bölüm on; dokuzuncu bölüm de dört alt bölüme daha ayrılmıştır. İslâmiyet'te böyle bir mimari yapıdan söz edilmez. Eserde Cehennem'in her bir bölümü, günah derecelerine göre sınıflandırılmış olan insanlarla doludur. Bu sınıflandırma birinci bölümden başlayarak, günah dereceleriyle paralellik gösteren azap ve işkencenin artarak uygulandığı dokuzuncu bölüme yani şeytanın olduğu bölüme kadar uzanır. İslâmiyet'te ise böyle bir sınıflandırma ve her bir bölüme has işkence ya da azap derecesi ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaz. Ancak Hicr Sûresi'nde Cehennem'in yedi kapısı olduğundan söz edilir.³³⁰ Bazı rivayetlere göre bu kapılardan ilki olan Hâviye, günahkâr müminler için; ikincisi Sakar, Yahudiler için; üçüncüsü Sa'ir, Hıristiyanlar için; dördüncüsü Cahîm, Sâbiler için; beşincisi Lezâ, ateşperestler için; altıncısı Hutame, putperestler için ve pek çok adlarla anılan yedincisi münâfıklar içindir.³³¹

Kur'an-ı Kerim'de Cehennem'deki azaptan bahsedilirken, orada bulunan ve günahkârların içinde kavrulacakları sonsuz ateşten, zakkum yiyeceği ve irinli içeceklerden, susuzluktan ölseler dahi kendilerine verilecek olan haşlanmış sulardan ve bu azap ve işkencenin sonsuza kadar süreceğinden bahsedilir ve Cehennem "kâfirler için hazırlanan bir hapisane" olarak tasvir edilir.³³² *İlahi Komedya*'nın Cehennem tasavvurunda yer alan ateşte kavrulma cezası ile İslâmiyet'teki Cehennem inanışındaki ateş cezası birbirine benzer. Eserdeki günah sayılan davranışlar da Kur'an-ı Kerim'de yer alan günah davranışlar arasında da bir benzerlik vardır. Eserdeki günahlar genel olarak; şehvet düşkünlüğü, oburluk, cimrilik, savurganlık, öfkeli olma, sapkınlık, hilecilik, tefecilik, büyücülük, intihar etme, adam öldürme ve Hıristiyan olmama ya da İsa'ya inanmama olarak özetlenebilir. İslâmiyet'teki günah sayılan davranışlar da; Alah'ı inkâr etmek, dînin gereklerini yerine getirmemek, iyi işlere engel olmak, zalim olmak, nefislerinin arzularına uymaktır.

İlahi Komedya'da yer alan Cennet bölümü de, eserde çizilen mimari plan itibariyle İslâmiyet'teki Cennet'ten farklıdır. İslâmiyet'te Adn, Naim, Firdevs ve Me'va olmak üzere dört tür Cennet'ten bahsedilir. Ancak yorum farklılıkları ile Cennet sayısı sekize kadar çıkmaktadır. Eserde ise Cennet on bölümden oluşan, yine her bir bölümde kutluluk derecelerine göre insanların yerleştirildiği bir yerdir. Burada her bir bölme bir alttakini etkiler

³²⁸ İki tA'râf (Cennetlikler ve Cehennemlikler) arasında bir perde ve Â'raf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz Cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak Cennet ehline: "Selam size!" diye seslenirler. (A'râf (7)/ 46, a.g.e., s.153)

³²⁹ (Oradakilerin) Gözleri Cehennem ehli tarafına döndürülünce de: Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma! derler. (ve Cennet ehline dönerek) : "Girin Cennet; artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz" derler. (A'râf (7)/ 48-49, a.g.e., s.153)

³³⁰ Cehennem'in yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır. (Hicr (15)/ 44) a.g.e.

³³¹ Kur'an- Kerim M., s.263

³³² ...Fakat siz eğer yine fesatçılığa dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız. Biz Cehennemi kâfirler için bir hapisane yaptık. (İsrâ (17)/ 8, a.g.e., s.281)

ve birinci bölmeden yukarı doğru çıktığında mutluluk artar. İslâmiyet'teki Cennet ise, zemininden ırmaklar akan, yemişleri ve gölgesi sürekli olan ve kötülüklerden sakınanların ve içindekilerin sonsuza kadar mutlu olacakları bir yer olarak tarif edilir. Burada sözlerine sadık olanlar, Allah'a ve resulüne inananlar, dînin gereklerini yerine getirenler ve iyi insanlar yer alacaktır. Eserde yer aldığı gibi Cennet katlarından ve her bir katta hangi mutluluk derecesine sahip olan kişilerin yer aldığından Kur'an-ı Kerim'de bahsedilmez. Örneğin eserde dürüst ve inançlı kişiler Cennet'in altıncı katında yer alırken, inançları uğruna savaşmış olan ruhlar Cennet'in beşinci katında yer alır. Böyle bir ayırım İslâmiyet'te yer almaz. Ancak bazı rivâyetlere göre Cennet'te yüz derece vardır. Kişiler işledikleri iyilik derecelerine göre Cennet'in ilgili mekânlarına yerleştirilirler.³³³ Cennet'teki en yüksek yer Firdevs Cenneti'dir.³³⁴ Kur'ân- Kerim'in İsrâ Sûresi'nde yer alan bir ayette ise göğün yedi katı olduğu belirtilmiştir.³³⁵

İslâmî inanışta bazı rivâyetlere göre Cennet altın, gümüş, yakut ve zebercet gibi değerli taşlardan yapılmış olan sonsuz huzur mekânıdır.³³⁶ Cennet yapı itibariyle bu şekilde tasvir edilmiş, *İlahi Komedya*'daki gibi yukarıdan aşağı inen daireler şeklinde anlatılmamıştır. Yine âyetlerde belirtilen Cennet betimlemesi şöyledir: Cennet, insanların her türlü ihtiyacının karşılanacağı; zevk aldıkları yiyecek ve içeceklerin yer alacağı; meyve ağaçlarının, ağaçların ve pınar ve nehirlerin bulunduğu; erkeklerin otuz ila otuz üç, kadınların on altı ila on sekiz yaşlarında olacağı; herkesin emrinde olan huri ya da hizmetlilerin bulunacağı; cinsel hayatın var olduğu³³⁷; çalışma, uyku ve ölümün olmadığı³³⁸; bazılarının eşlerinin yanında olacağı ve insanların akıllarının alamayacağı nimetlerle dolu bir mekândır.³³⁹ *İlahi Komedya*'da Cennet'te bulunan ruhların parladıklarından, yoğun bir ışık altında bulduklarından ve bu ışığın yukarılardaki dairelere doğru çıktıkça daha da yoğun hale geldiğinden bahsedilir. İslâmî inanışa göre de Cennet'te bulunan ruhların yüzü nurlu olacak, bu ruhlar ışı ışı parlayacaktır.³⁴⁰

İlahi Komedya'da yer alan A'râf bölümü de diğer iki bölüm gibi İslâmiyet'teki A'râf tasvirine mimari plan olarak uygun değildir. Eserdeki A'râf, gökler ile yeryüzü arasında bulunan, huni biçiminde çok yüksek ve sarp bir dağ olarak tasvir edilir. Ayrıca bu dağ yedi bölümden oluşan ve her bir bölümde dünyada yaptıkları günahlardan arınmaya çalışan ruhların yer aldığı bir yerdir. İslâmiyet'te ise böyle bir dağ düşüncesi yer almaz. Kur'an-ı

³³³ Kur'an-ı Kerim'de Yüce Rabbimizin bildirdiği üzere, Cennet ehlinin şahsına özel evler olacaktır. Bu ev ve meskenler her Cennetlinin amelî ve bu dünyadaki takvâ, ihlâs ve ibâdetinin doğruluğu nisbetinde ve Allah katındaki değerine göre olacağı haber verilmektedir. (Tavaslı Yusuf, s.21)

³³⁴ İmâm-ı Tirmizî'nin, Muâz İbni Cebel'den rivâyeti şöyledir: ...Resûlullah şöyle buyurdu: “Bırak Müslümanları, çalışsınlar. Çünkü Cennette yüz derece vardır. Her iki derece arasındaki mesafe gökle yeryüzü arasındaki mesafe kadardır. Cennetin en yüksek ve en uygun yeri Firdevs'tir. Arşur' Rahman onun üzerindedir... Cennetin bütün nehirleri buradan fışkırıp akarlar.” (a. g. e., s.111)

³³⁵ *Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tespih eder.* (Kur'an- Kerim M., İsrâ (17)/ 44, s.283)

³³⁶ Ebû Hüreyye şöyle anlatmıştır: “Ey Allah'ın Resûlü! Bize Cennet ve onun yapısını anlat.” dedik. Buyurdu ki: “Bir tuğlası altın, kumu-çakılı inci ve yakut, toprağı za'ferândır. Oraya kim girse, nimet görür, fenâlık görmez, orada ebedi kalır, ölmez. Elbisesi eskimez, gençliği gitmez (devamlı genç ve dînc kalır.)” (Tavaslı Yusuf, s.14)

³³⁷ Kur'an-ı Kerim'de Yüce Rabbimiz: “Onlar (O Cennet ehli), için Cennet'te tertemiz eşler vardır.” buyuruluyor. (el. Bakara, âyet 25) ... Doğrusunu ancak Allah bilir. Ancak şunu da bilelim ki, cinsellik de Allah'ın bir nimetidir... (a.g.e. s.29, 30)

³³⁸ *İlk tattıkları ölümün dışında, orada artık ölüm tatmazlar. Ve Allah onları Cehennem azabından korumuştur (sürekli hayata kavuşmuşlardır.)* (Kur'an- Kerim M., Duhân (44)/ 56, s. 497)

³³⁹ *Siz ve eşleriniz, ağırlanmış olarak Cennete giriniz. Onlara altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canlarının istediği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. Ve kendilerine: Siz, orada ebedi kalacaksınız, işte yaptıklarınıza karşılık size miras verilen Cennet budur. Orada sizin için bol bol meyveler vardır, onlardan yersiniz, denilir.* (Zuhruf (43)/ 70-73, a.g.e., s. 490)

³⁴⁰ Cennet'e ilk girecek olan kimselerin yüzleri, ayın on dördü gecesindeki (dolunay gibi) parlak olacaktır. İlk giren grubun peşinden gireceklerin yüzleri ise, gökyüzündeki en parlak yıldız gibi aydınlık olacaktır. (Buhârî ve Müslim tahrîc etmişlerdir) (Tavaslı Yusuf, s.21)

Kerim’de A’râf için, “İki taraf (Cennetlikler ve Cehennemlikler) arasında bir perde ve A’râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz Cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak Cennet ehline: “Selam size!” diye seslenirler.” (A’râf Sûresi, 46. âyet) bilgisi yer almaktadır. Bundan hareketle A’râf ın Cennet ile Cehennem arasında yer alan bir perde olduğu bilgisi ortaya çıkar. *İlahi Komedya*’da ise A’râf, yeryüzünün bir parçası olarak somut bir yerdir. Burada bulunanlar günahkâr olmalarına rağmen ölmeden önce yaptıklarından pişmanlık duymuş olan ruhlardır. Bu ruhlar, A’râf dağını aşarak Cennet’e girebilirler. Kur’an-ı Kerim’de ise böyle bir bilgi yer almamaktadır.

9.2. İslâmiyet ve *Erdâvîrâfnâme*

Erdâvîrâfnâme’de ruhlar, Cehennem’e gitmeden önce Çinvâd Köprüsü’nde bedeni üç gün süreyle bekler. Daha sonra amel defterine bakılarak gideceği yer belirlenir. Ruh, birinci adımını “kötü düşünce”, ikinci adımını “kötü söz” ve üçüncü adımını “kötü iş” ile atarak dördüncü adımla Cehennem’e ulaşır. Burada, günahları ona, çok çirkin ve çok kötü bir fahişe kılığında görünür. Ruh daha sonra günahlarına göre işkence ve ceza çekeceği bir yere götürülür. Eserde Cehennem’in yapısından ya da görünümünden ayrıntılı olarak bahsedilmemiştir. Cehennem’in yapısı hakkında verilen bilgiler, buranın büyük, karanlık bir kuyu biçiminde olduğu, göz ile kulak arasındaki mesafe kadar bir yerde atın yelesindeki kıllar sayısında günahkâr ruhun bulunduğu ve bu ruhların birbirlerini görmedikleri şeklindedir. Kur’an-ı Kerim’de ise Cehennem’de bulunan ruhların sayısı hakkında bir bilgi yer almaz. Ancak Cehennem’in büyüklüğünü anlatmak için bir âyette şöyle denir: “*O gün Cehenneme “Doldun mu?” deriz. O da “Daha var mı?” der.* (Kaf Suresi, 30. âyet). Yine İslâmiyet’te ruhları Cehennem’de karşılayan ve onların dünyada işledikleri günahların bir yansıması olan “çirkin kadın” motifi yer almaz. Ruhların bedeni üç gün süreyle bekledikleri Çinvâd Köprüsü ise İslâmiyet’teki Sır’ât Köprüsü’ne benzer. “Ayıran” anlamına gelen bu köprü de tıpkı Sır’ât Köprüsü gibi kıldan ince, kılıçtan keskindir. İyilerin ruhları bu köprüden rahatlıkla geçerken, kötülerin ruhları yaklaştığında, köprü alabildiğine daralır ve bir kılıç ağzı gibi incelir ve keskinleşir.³⁴¹

Eserde yer alan günahlar ve bu günahlara verilen cezalar da İslâmiyet’teki inanış biçimlerine benzer. Örneğin eserde dîni inkâr etme, evlilik dışı cinsel ilişkiye girme, anne ve babaya saygısızlık, yalan söyleme, büyücülük yapma, cimrilik, başkasının hakkını yeme, tembel olma, adam öldürme gibi günahlar, İslâmiyet inanışındaki günahlarla benzerdir. Kur’an-ı Kerim’de de Allah’ı inkâr etme, yalan söyleme, peygambere inanmama, nefsin peşinden koşma, isrâfa düşme ve hayırlı işler yapmama gibi davranışlar büyük günahlar arasındadır. *Erdâvîrâfnâme*’de yer alan cezalar da Kur’an-ı Kerim’de yer alan cezalar da benzerlik gösterir. Eserde yer alan ateşte kavrulma, irinli ve haşlanmış su içme, zebaniler tarafından parçalanma gibi cezalar Kur’an-ı Kerim’de de yer almaktadır. Kitapta özellikle ateşte yanma, ateşten elbise giyme, başlarının üstlerinden kaynar suların dökülmesi, demir kamçılar, irinli su içme gibi cezalar *Erdâvîrâfnâme*’deki cezalarla benzerlik gösterir.³⁴²

Erdâvîrâfnâme’de anlatılan A’râf, günahları ile sevapları eşit olan ruhların bulunduğu bir yerdir. Bu ruhlar, sıcak ve soğuk hava akımı dışında bir cezaya maruz kalmazlar. Kur’an-ı Kerim’deki A’râf ise Cennet ile Cehennem arasında yer alan bir perde olarak tasvir edilir: “İki

³⁴¹ A., s.32

³⁴² *Şu iki grup Rableri hakkında çekişen iki hasımdır: İmdi, inkâr edenler için ateşten bir elbise biçilmiştir. Onların başlarının üstünden kaynar su dökülecektir. Bununla, karınlarının içindeki (organları) ve derileri eritilecektir. Bir de onlar için demir kamçılar vardır.* (Kur’an- Kerim M., Hac (22)/19-21, s.332)

Ardından (o inatçı zorbaya) Cehennem vardır; kendisine irinli su içirilecektir! (İbrâhim (14)/ 16, a.g.e.)

Onlar için Cehennem ateşinden döşekler, üstlerine de örtüler vardır. İşte zalimleri böyle cezalandırırız! (A’râf (7)/ 41, a.g.e., s.152)

taraf (Cennetlikler ve Cehennemlikler) arasında bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz Cennet'e giremedikleri halde (girmeyi) umarak Cennet ehline: "Selam size!" diye seslenirler. (A'râf Suresi, 46. âyet) Burada bulunan ruhların günahları ile sevaplarının birbirlerine eşit olduğu hakkında kutsal kitapta bir bilgi yer almaz. Ancak İslâmî inanışta da burasının günahları ile sevapları eşit olanların bulunacağı yer olduğuna inanılır.

Erdâvîrâfnâme'de anlatılan Cennet göklerde bulunan, aydınlıklar içinde, ruhların altından ve gümüşten yapılmış değerli süslerle bezendiği, göz kamaştıran aydınlıklar ve altından arabalarla ödüllendirildiği, en güzel kokulu çiçeklerle süslenmiş bir yerdir. Burada Zerdüştdîninin gereklerini yapanların, büyüklükleri ve doğru sözlülükleriyle tanınanların, sanatkârların, bilim adamlarının, insanlara iyilik yapmış olan yardımsever insanların, çobanların ve çiftçilerin ruhları yer alır. Kur'ân-ı Kerim'de de Cennet de zemininden ırmaklar akan, aydınlıklar içinde, içindeki ruhların sonsuza kadar mutlu olacakları bir yer olarak tasvir edilmiştir. Buradaki ruhlar da iyiliğin yanında olan, İslâmiyet'in gereklerine yerine getiren, sözlerine sâdik olan, doğru yoldan ayrılmayan, iyi ruhlardır. Yine *Erdâvîrâfnâme*'de anlatılan Cennet'te, bu iyi ve günahsız ruhlara verilen mükâfatlar ile Kur'ân-ı Kerim'de yer alan mükâfatlar arasında da benzerlikler vardır. Kur'ân-ı Kerim'de Cennet'teki ruhlar, tıpkı *Erdâvîrâfnâme*'de olduğu gibi üzerine kurulacakları tahtlarla, bileklerine takacakları bilezikler ve giyecekleri güzel giysilerle ve huzurla mükâfatlandırılırlar.

9.3 Mi'râc Olayı Açısından *İlahi Komediya* ve *Erdâvîrâfnâme*

Mi'râc, Hz. Muhammed'in göğe yükselip Allah katına çıktığına ve kendisine Allah tarafından, Cebrâil aracılığıyla göğün katlarının dolaştırılıp, Cennet ve Cehennem'in gezdirildiğine inanılan olaydır. Sözlükte "yukarı çıkmak, yükselmek" anlamındaki "urûc" kökünden türemiş bir ism-i âlet olan mi'râc kelimesi "yukarı çıkma vasıtası, merdiven" demektir.³⁴³ Kaynağını Kur'an-ı Kerim'deki İsrâ' Sûresi'nin ilk âyetinden alan olay, çeşitli rivâyetlerle zenginleştirilerek öyküleştirilmiştir. "Mi'rac, inanmayanlara verilmiş bir yanıtır." der Mircea Eliade.³⁴⁴ Söz konusu âyet şöyledir:

*"Bir gece kendisine âyetlerimizden bir kısmını göstereyim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Âksa'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir; o gerçekten işitendir, görendir."*³⁴⁵

Yine İsrâ Suresi'nde Hz. Muhammed'in göğe yükselişi sırasında ona gösterilenler şu âyetlerle imâ edilir:

*"Hani sana: Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da, bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz."*³⁴⁶

*"Çünkü onu güçlü kuvvetli ve üstün yaratılışlı biri (Cebrâil) öğretti. Sonra en yüksek ufukta iken asıl şekliyle doğruldu. Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Bunun üzerine Allah kuluna vahyini bildirdi. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisiyle tartışacak mısınız? Andolsun onu Sidretü'l Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü. Cennet'ül-Me'vâ da onun yanındadır. Sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı. Andolsun o Rabb'in en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü."*³⁴⁷

³⁴³ Yavuz Salih Sabri, *DİA*, Mi'râc md., c.9, s.142

³⁴⁴ Eliade Mircea, s.87

³⁴⁵ Kur'an- Kerim M., İsrâ(17)/ 1, s. 281

³⁴⁶ İsrâ (17)/60, (Müfessirlerin ekseriyetine göre, âyetin "görüntüler" ile tercüme edilen "rû'ya" kelimesi, Hz. Peygamberin, Mi'râc gecesindeki müşahedeleridir. "Kur'an'da lânetlenen ağaç" ise Cehennemdeki zakkum ağacıdır.), a.g.e., s.287

³⁴⁷ Necm(53)/ 5-18,a.g.e., s. 526

Aslında İslâmî kaynaklara göre iki aşamalı olarak gerçekleşen bu olayın birinci aşaması, Hz. Muhammed'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Âksa'ya yaptığı gece yolculuğu; ikinci aşaması da buradan göğe yükselmesidir. Yani isrâ, Hz. Peygamber'in geceleyin Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Âksa'ya götürülmesini; mi'râc ise Mescid-i Âksa'dan Sidretü'l Müntehâ'ya kadar olan yolculuğunu ifade etmektedir.³⁴⁸ Bu yüzden ilk aşamaya “gece yolculuğu” anlamına gelen “isrâ”; ikincisine de “mi'râc” denir. Diğer dînlerin çoğunda da var olan bu yolculuğun kendi içinde bazı aşamaları vardır. Bu aşamalar şunlardır:

1. Yeryüzünden fizikötesi âleme doğru yükseliş,
2. Yükseliş esnasında ve fizikötesi âlemlerde geçirilen tecrübeler,
3. Fizikötesi âlemden kutsal mesajın alınması,
4. Tekrar yeryüzüne dönüş,
5. Alınan mesajın insanlara tebliği.³⁴⁹

Hz. Muhammed'in bu aşamaları geçirmesindeki en önemli sebep, kendi şahitliğini bu mucize ile ispatlayarak insanları peygamberi olduğu dîne davet etmektir. Bu olay Hz. Peygamber'i büyük bir mücadeleye hazırlama amacı taşımaktaydı. Nitekim Hz. Peygamber bu yolculuğunda Rabb'inin âyetlerini görmüş; böylece insanları imâna davet etmiş olduğu, gayb hakikatleri görerek onlara şâhitlik eden bir insan sıfatı kazanmıştır.³⁵⁰ Zaten mi'râc tecrübesi sıradan kişiler tarafından yaşanmış bir olay olmamıştır genelde. “Dînî geleneklerde yer alan bütün mi'râc tasavvurlarında sadece belirli seçkin kişilerin bu olayı tecrübe ettikleri görülmektedir. Mi'râcı yaşayanların başında peygamberler ve dîn kurucuları gelir. Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. Muhammed, Hz. İdris, Entüş, ve İşaya gibi peygamberler ve Zerdüş, Mani, Buddha gibi çeşitli dîn kurucuları ilâhî âlemlere yükselmiş kişiler olarak zikredilirler.”³⁵¹

Hz. Muhammed de iki aşamalı olarak çıktığı gökyüzünde bazı tecrübeler yaşamış, göğün katlarında diğer peygamberlerle görüşmüş, Allah'ın katına çıkarak ondan bazı buyruklar almış ve yine yeryüzüne inerek gördüklerini ve Allah'ın mesajlarını diğer insanlara aktarmıştır. Bu yolculuktan Hz. Muhammed'in ümmetine şu hediyelerle geldiğine inanılır: 1. Bakara Sûresi'nin sonu 2. Ümmetinden şirk koşmayanların Cennet'e girecekleri müjdesi 3. Beş vakit namaz.³⁵² Ancak bu olay ve söylenceleri M. Asin Palacios'un tabiriyle “Doğu'nun canlı hayal gücünün alevlenmesi”³⁵³ sayesinde çok çeşitli anlatılarla zenginleştirilmiştir. Buhârî ve Müslim'de yer alan rivâyetlerin ortak noktalarına göre olay şu şekilde cereyan etmiştir:

“Bir gece Resûlullah, Kâbe'de Hicr ve Hatîm denilen yerde iken-bazı rivayetlerde uykuda bulunduğu sırada veya uyku ile uyanıklık arası bir halde- Cebrâil geldi; göğsünü açtı, zemzemle yıkadıktan sonra içine imân ve hikmet doldurup kapattı. Burak adlı bineğe bindirip Beytülmakdis'e götürdü. Resûl-i Ekrem Mescid-i Âksa'da iki rek'at namaz kılıp dışarı çıktığında Cebrâil biri süt, diğeri şarap dolu iki kap getirdi. Resûlullah süt dolu kabı seçince Cebrâil kendisine 'firtatı seçtin' dedi, ardından onu alıp dünya semasına yükseltti. Semaların her birinde sırasıyla Âdem, İsa, Yusuf, İdris, Hârûn ve Mûsâ peygamberlerle görüştü. Nihayet Beytülma'mûr'un bulunduğu yedinci semada Hz. İbrâhim'le buluştu. Sidretü'l-Müntehâ³⁵⁴ denilen yere vardıklarında yazıcı meleklerin kalem cızırtılarını duydu ve Allah'ın huzuruna çıktı. Burada Cenâb-ı Hak elli vakit namazı farz kıldı. Dönüşte Hz. Mûsa, elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğini söyleyip Allah'tan onu hafifletmesini istemesini tavsiye etti.

³⁴⁸ Gündüz Şinasi, Ünal Yavuz, Sarıkçioğlu Ekrem, *Dînlerde Yükseliş Motifleri*, Vadi Yayınları, 1. bs., Ankara: 1996, s.71

³⁴⁹ a.g.e., s.14-15

³⁵⁰ Tath Bekir, *Âyet ve Hadislerde İsrâ ve Mi'râc Olayı*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana: 2008, s.48

³⁵¹ Gündüz Şinasi, Ünal Yavuz, Sarıkçioğlu Ekrem, s.33

³⁵² O. Keskinoglu, “Mi'râc Kandili Münasebetiyle”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 5. cilt, 11. sayı, Kasım: 1996, s.294

³⁵³ Palacios Miguel Asin, *Dante ve İslam*, çev.: Güneş Ayas, 1. baskı, Okyanus Yayınları, İstanbul:2010, s. 23

³⁵⁴ Sidretü'l Müntehâ son ağaç, yani yaratıklar âleminin son noktası demektir. Bundan ötesi Allah'ın gayb âlemidir. (Kur'an- Kerim M., s.525)

Namaz beş vakte indirilinceye kadar Hz. Peygamber'in huzur-ı ilâhîye müracaatı ve Mûsa ile diyalogu devam etti.³⁵⁵

Kaynağı için kesin bir isim üzerinde durulmamakla birlikte 9. yüzyılda yaşamış olan İbn Abbas ya da Mısır'lı İshak B. Vahab'a ait olabileceği ihtimali üzerinde durulan bir başka versiyon da Müslim ve Buhârî'nin anlattıklarına ilâveten şu şekildedir:

"Hz. Muhammed Cebrail rehberliğinde üçüncü kat semâya yükselir ve burada ateşi yoğurarak işkence aletleri yapan, çok çirkin ve devasa bir melek olan Cehennem'in bekçisiyle karşılaşır. Hz. Muhammed'i hiddetle karşılayan melek, Cebrail tarafından uyarılır ve Cebrail melekten Cehennem'i görmelerine izin vermesini ister. Buna yine öfkelenen Cehennem bekçisinin 'Görmesen daha iyi' demesine karşılık Cebrail: 'Ey melek onu bu isteğinden mahrum etmekten sakın!' diyerek bunun Allah'ın emri olduğunu hatırlatır. Peygamber Cehennem'in yedi kattan oluştuğunu görür. O sadece Cehennem'in tek katını görebilmeye dayanmıştır. Cehennem'in içinde, kapısından fişkırın yoğun bir ateş ve duman vardır. Yedi kattan oluşan Cehennem'de en üst kat en büyük günahlara tahsis edilmiştir ve bu kat da on dört bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümde farklı bir günah cezalandırılır

Kapılar açıldıktan sonraki Cehennem'in görülen en üstteki bölümünün modeli şöyledir ve içinde bulunan günahkârlar şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- **Birinci kısımdaki** Cehennem yetmiş yakın bir denizi içine alan bir ateş okyanusudur. Her bir denizin kıyısında bir ateş şehri, her şehirde yetmiş bin hane, her hanede yetmiş bin ateşten tabut, yılan ve akrepler tarafından sokulan ve ıstırap içinde feryat eden erkek ve kadınların mezarları vardır. Bu kişiler **zalim hükümdarların** ruhlarıdır.

- **İkinci kısımda** emanete ihanet edenler ve faizciler vardır.

Emanete ihanet edenler yılanlar tarafından iç organları yenilerek cezalandırılır.

Faizciler yılanlarla dolu karınlarının ağırlığı ile ezilirler.

- **Üçüncü kısımda** hayâsız kadınlar, yalancı ve iftiracılar, abdest almayıp namaz kılmayanlar, sarhoşlar, ücret karşılığı şarkı söyleyip ağıt okuyan kadınlar, zînâkârlar, eşlerini aldatan kadınlar, sözlerini tutmayanlar ve katiller yer alır.

Hayâsız kadınlar yabancı erkeklerin görmesine izin verdikleri saçlarından asılmış halde bulunurlar.

Yalancı ve iftiracılar dillerinden kızgın kancalara asılmış ve bakırdan turnaklarıyla yüzlerini tırmalarlar.

Abdest almayıp namaz kılmayanlar kafaları köpeğe, vücutları domuza dönüşmüş halde yılanlara yem olmaktadırlar.

Sarhoşlar susuzlukla cezalandırılırlar. Zebaniler onların susuzluklarını iç organlarını yakan lavlarla giderir.

Ücret karşılığı ağıt okuyup şarkı söyleyen kadınlar Cehennem'de baş aşağı asılmış bir halde bulunurlar.

Zînâkârlar huni şeklindeki fırınlarda yanarak işkence görürler.

Eşlerini aldatan kadınlar elleri boyunlarından bağlanmış bir şekilde memelerinden asılmışlardır.

Sözlerini tutmayanların boyunlarına ateşten gerdanlıklar takılmıştır.

Katiller zebaniler tarafından durmaksızın bıçaklanarak ceza görürler.

- **Dördüncü kısımda** namazını terk edenler yer alır.

Namazlarını terk edenler kızgın sütunlarda çarpmışa gerilmektedirler.

Bunları gören Hz. Muhammed dehşete kapılır ve sık sık kendinden geçecek gibi olur. Cehennem bekçisi onun isteği üzerine kapıyı kapatır ve gördükleri konusunda ümmetini uyarmasını söyler. Bundan sonraki altı katta cezaların şiddeti her birinde daha da artmaktadır. Cehennem tasviri burada sona erer ve Hz. Muhammed yükselmeye devam eder."³⁵⁶

Mi'râc düşüncesi Hz. Muhammed'le başlamış olan bir tasavvur değildir. Mi'râc, Mezopotamya ve Yunan'dan Hindistan'a, Orta Asya'dan Mısır'a, Kuzey ve Güney Amerika'dan Okyanusya'ya kadar bilinen hemen hemen bütün dînî sistemlerde şöyle ya da böyle mevcut olan bir motiftir.³⁵⁷

İslâmî kaynaklardaki mi'râc ile ilgili olan bu ve buna benzer öyküler, Dante'nin *İlahi Komedyası* ve *Erdâvîrâfnâme* adlı eserlerle; konu itibarıyla benzerlik göstermektedir. Erdâvîrâf'ın gerçekleştirdiği bu kutsal yolculuk ardından anlattıkları, birtakım farklılıklarla İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in mirâc yolculuğunda gördükleriyle benzerlikler

³⁵⁵ Yavuz Salih Sabri, *D.İ.A.*, Mi'râc md., c.9, s. 142

³⁵⁶ Palacios Miguel Asin, s. 36-37-38-39 (özetlenmiştir)

³⁵⁷ Gündüz Şinasi, Ünal Yavuz, Sarıkçıoğlu Ekrem, s.41

gösterir.³⁵⁸ Hz. Muhammed mi'râc olayında nasıl **göğe yükselmişse**, Erdâvîrâf ve Dante de göğe yükselerek orada gördüklerini anlatırlar. Ancak bu yolculuk Erdâvîrâf tarafından ruhî; Dante tarafından ise bedenen gerçekleşir. Hz. Muhammed'in bu yolculuk sırasındaki durumu ise tartışmalıdır. İsrânın ruhen gerçekleştiği görüşünü benimseyen âlimler Hz. Âişe'nin, "Resûlullah'ın bedeni yerinden ayrılmamış, o ruhuyla yolculuk yapmıştır" ve Muâviye'nin "İsrâ Allah'tan gelen sadık bir rüyadan ibarettir." Şeklindeki beyanları ve Hasan-ı Basrî'nin bu görüşe itiraz etmemesini delil kabul etmişlerdir.³⁵⁹ Ancak göğe yükselmeler arasında kişilerin kimlikleri göz önünde bulundurulursa bir fark görülür. Genelde göğe yükselme tecrübesinin peygamberler ve dîn kurucuları tarafından gerçekleştiğini belirtmiştik. Buna göre Hz. Muhammed ve Erdâvîrâf bu seçkin kişiler arasında yer alırken, Dante bir şair olarak bu genellemenin dışında kalır.

Eserlere bakıldığında göğe **yükselmenin sebeplerinde** de bir benzerlik görülür. Genel olarak mi'râc tecrübesini geçiren kişiler çeşitli sebeplerle bu olayı yaşarlar. Bunların başında yükseldikleri ilâhî âlemde yüce Tanrı'dan ya da Tanrısal güçlerden ilâhî düstûr ve emirlerin alınması gelir.³⁶⁰ *İlahi Komedya*'da Dante bireysel anlamda; *Erdâvîrâfnâme*'de ise Erdâvîrâf toplumsal anlamda dîni yüceltip, Allah'la irtibata geçerek onun insanların nasıl yaşamaları gerektiğini istediğini öğrenir. Bunu da eserler aracılığıyla tebliğ ederler. Dante'nin metafizik âleme yaptığı seyahatin sebebi, içinde bulunduğu karamsar ve yozlaşmış ruh halinden, dîne sığınarak kurtulma çabasıdır. Erdâvîrâf ise, inanç sistemi zayıflamış olan bir dîni yeniden yeşertmek için diğer dünyaya gönderilir. Her ikisinde de amaç, söz konusu dîni yüceltmek ve mütedeyyin bir hayat tarzını meşru kılmamanın önemini ve mükâfatını sunabilmektir.

Hz. Muhammed'in göğe yükselip göğün katlarında **peygamberlerle görüşmesi**, Dante'nin eserinde de karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muhammed, birinci gökte Hz. Âdem, ikinci gökte Hz. Yahya ve Hz. İsa, üçüncü gökte Hz. Yusuf, dördüncü gökte Hz. İdris, beşinci gökte Hz. Hârun, altıncı gökte Hz. Musa, yedinci gökte de Hz. İbrahim ile görüştü.³⁶¹ Dante de Cennet katlarında azizleri ve kutsal dîn adamlarını görür. Erdâvîrâf da göğün katlarını dolaşırken "ışık tanrısı" olarak kabul edilen Tanrı Mihr; doğruluk, dürüstlük, adalet ve iyilik simgesi Tanrı Reşn; bereket simgesi Tanrı Vayû, zafer ve fetih meleği Tanrı Behrâm gibi kutsal kimlikleri görür.

Hz. Muhammed'in göğe yükselişi sırasında ona **rehberlik** eden nasıl Cebrail ise; *Erdâvîrâfnâme*'de bu rehberler Kutsal Surûş ile Tanrı Âzer, *İlahi Komedya*'da ise Cehennem ve A'râf bölümünde Vergilius; Cennet bölümünde de Beatrice'tir.

Hz. Muhammed göğe yükselişi sırasında yedi kat sema gezer ve bundan sonra Sidret'ül Muntehâ denilen yere oradan da Allah'ın huzuruna çıkar. Yani, Sidret'ül Muntehâ'nın bulunduğu yeri de bölüm olarak sayarsak, **Cennet'te toplam sekiz kat** gezer. Dante'nin Cennet'i ise on katlıdır. Hz Muhammed'in içinden geçtiği yedi katmanın, Dante'nin Batlamyus sistemindeki gezegenlere göre isimlendirdiği gökyüzü katmanlarıyla (Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn'e, Dante Sabit Yıldızlar göğünü ve Arş-ı Âlâ'yı yani göğün en yüksek katını ekler) aynı olduğu açıktır.³⁶² Yani aslında Dante de bu yedi kat semanın ismini mi'râc olayından esinlenerek vermiş ve bu katlara bir kat daha eklemiştir. *Erdâvîrâfnâme*'de ise Cennet katlara ayrılmış bir şekilde tasvir edilmez. Dördüncü adımıyla birlikte Cennet'e geldiğini söyleyen Erdâvîrâf, cömert ruhların diğerlerine göre daha yukarılarda yer aldığını belirterek burada da ahlaksal olarak hiyerarşik bir yapılanmanın olduğunu imâ eder.

³⁵⁸ A., s.27

³⁵⁹ Yavuz Salih Sabri, *D.İ.A.*, c.9, Mi'râc md., s.143

³⁶⁰ Gündüz Şinasi, Ünal Yavuz, Sarıkçıoğlu Ekrem, s.27.

³⁶¹ Anadolu Cemal, *İki Cihan Güneşi Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul: 2006

³⁶² Palacios Miguel Asin, s. 35

Mi'râc olayında anlatılan ve ateşten işkence aletleri yapan **Cehennem bekçisi**, *İlahi Komedyâ*'da karşımıza Cehennem Tanrı'sı Pluton olarak çıkar. *Erdâvîrâfnâme*'de ise böyle bir bekçiden söz edilmez.

Mi'râc olayında Hz. Muhammed **yedi kata ayrılmış olan Cehennem'in** sadece bir katını gezebilmıştır. Bu Cehennem'de her katta ayrı günah ve günahkârlar cezalandırılır. Aynı zamanda büyük günahlara tahsis edilmiş olan en üst kat da kendi içinde on dört bölüme ayrılmıştır. Aynı durum Dante'nin Cehennem'i için de söz konusudur. Dante'nin Cehennem'i yedi değil dokuz kattan oluşmuştur. Ancak burada da her bölüm kendi içinde günahların derecelerine göre kısımlara ayrılmış ve yine büyük günahlar için Cehennem'in en altta kalan son dört kısmı belirlenmiştir. *Erdâvîrâfnâme*'de ise Cehennem bölümlere ayrılmış bir yer değildir. Bu eser bahsedilen günahlar ve verilen cezalar itibariyle İslamiyet'teki Cehennem'e benzer özellikler gösterir.

Cehennem'in **ahlaki mimarisi** denilen ruhların günahlarıyla uyumlu bir şekilde dağıtıldığı ve cezalandırıldığı Cehennem fikri tüm anlatılarda karşımıza çıkar. Mi'râc olayında faizcilerin karınları yılanlarla doldurulur ya da yalancı ve iftiracılar dillerinden kancalarla Cehennem'e asılır. *İlahi Komedyâ*'da da beşinci dairede öfke günahı işlemiş olanlar, Styks denilen bir bataklıkta çırılçplak bir halde, yine öfkelerinin esiri olarak dişleriyle birbirlerini parçalarlar. *Erdâvîrâfnâme*'de yalancıların dillerini kurtlar yer; ancak çok fazla yalan söylemişse sürekli sırtında kocaman bir dağ taşıyarak cezalandırılır.

Hız. Muhammed, anlatılan rivâyete göre **Cehennem'i üçüncü kat semada** görür. Yani gökyüzüne yükseldikten sonra görür. *İlahi Komedyâ*'da anlatılan Cehennem ise yerin altında büyük bir çukur şeklinde olan bir yer olarak tasvir edilir. *Erdâvîrâfnâme*'de ise Erdâvîrâf, Cennet'i dolaştıktan sonra tekrar Çînvâd Köprüsü'ne gelir ve yine dördüncü adımıyla Cehennem'e gider. Cehennem'in kapısı bu dağın eteklerinde olduğuna göre onun bahsettiği Cehennem de yerin altındadır denilebilir.

Anlatılan Mi'râc rivâyetinde Hz. Muhammed, Cehennem'i gökyüzünün katlarının bir bölümü olarak görür. Onun gördüğü **Cehennem yapı itibariyle** diğer anlatılardaki Cehennem'e pek benzemez. Hz. Muhammed'in gördüğü Cehennem de Cennet gibi gökyüzünde yer alan yedi katlı bir yerdir. *İlahi Komedyâ*'da anlatılan Cehennem, girişi Kudüs şehrinin altında olan, dokuz katlı bir çukur şeklindedir. Erdâvîrâf'ın gördüğü Cehennem de "en dar ve en korku dolu bir yerde açılmış dehşet bir kuyu"³⁶³ biçimindedir.

Mi'râc olayı sırasında Hz. Muhammed **gördüğü işkence sahnelerine dayanamayarak** en üstte bulunan ve büyük günahlara tahsis edilmiş olan ilk kattan sonra Cehennem bekçisinden kapıyı kapatmasını ister. Aynı şekilde Dante de Cehennem'i gezdiği sırada sık sık dehşete kapılıp bayılır. Erdâvîrâf ise her ne kadar buranın "insanı dehşetlere düşüren bir yer" olduğunu söylese de, rehberlerinin verdiği güvenle buradan "kolaylıkla, huzur ve güven içerisinde"³⁶⁴ geçtiğini bildirir.

Mi'râc olayında Hz. Muhammed'in **yolculuğu zamansal olarak** aynı gece içinde olup biter. Bu gece Müslümanların çoğunluğu için Recep ayının yirmi yedinci gecesidir. Diğer iki anlatıda ise Dante ve Erdâvîrâf diğer âlemi yedi gün yedi gece boyunca gezerler.

Hız. Muhammed'in Cehennem'in birinci katında gördüğü, yetmiş yakın denizi içine alan **ateş okyanusu** ve bunun içinde yer alan yetmiş bin adet ateşten tabut tasviri de diğer iki anlatıda da ortak olan ceza biçimidir. *İlahi Komedyâ*'da Dante, Dite denilen son dört bölümde sapkınların içinden alevler yükselen ve kapakları açık olan mezarlarını görür. Yine yedinci dairenin üçüncü bölümünde yer alan sapkınlar, hileciler ve saldırganlar üzerlerine ateş yağmuru yağdırılarak cezalandırılır. *Erdâvîrâfnâme*'de ise ateş kutsal sayıldığından olacak, Cehennem'de ateş üzerinden verilen bir cezaya rastlanmaz. Buna benzer cezalar arasında ateşi söndürüp köprüleri yıkanlara verilen aşırı yoğunluklu sıcak; gayrimeşru ilişkilerden hamile

³⁶³ A., s.148

³⁶⁴ a.g.e. s.148

kalıp çocuğunu sahipsiz bırakmış olan kadınların ruhlarına verilen, eritilmiş kızgın çinkodan ırmaklarda haşlanma cezası gösterilebilir.

Mi'râc olayında bahsedilen cezalardan biri de **yılanlara yem olmaktır**. Bu ceza da diğer iki anlatıda sıklıkla bahsedilen cezalardandır. *İlahi Komedya*'da sekizinci dairenin yedinci hendeğinde hile ve hırsızlık günahı işleyenler, Cehennem'de çırılçıplak bir halde pek çok korkunç ve zehirli yılanlar arasına atılır. *Erdâvîrâfnâme*'de de dünyada iken ateşe ve suya gereken önemi göstermeyenlerin ruhları yılanlar, akrepler ve türlü yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanır ya da eşcinsel bir erkek yılanlar tarafından sokularak ceza görür.

Mi'râc olayında bahsedilen **zebaniler tarafından parçalanarak** ceza görme durumu, diğer iki anlatıda da sıklıkla bahsedilen cezalar arasındadır. *İlahi Komedya*'da da oburluk günahı işleyenler Cehennem'in üçüncü dairesinde başında üç köpek başı bulunan, kuyruğu yılan ve sırtı kara yılanlarla dolu olan Kerberos yarattığı tarafından derileri yüzülerek parçalanır. *Erdâvîrâfnâme*'de de kocasını aldatan kadınların ruhları yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanarak ceza görür.

Mi'râc olayında sarhoşlara verilen **susuzluk cezası**, *İlahi Komedya*'da sekizinci dairenin onuncu hendeğinde simyacı ve kalpazanlara da verilir. Onlar irinli su içirilip, bacakları kesilerek ve susuz bırakılarak cezalandırılır. *Erdâvîrâfnâme*'de de yeme içme konusunda ölçülü davranmayanlar açlık ve susuzlukla cezalandırılır.

Mi'râc olayında Cehennem'in ikinci kısımda anlatılan yalancılar ve iftiracıların **bakırdan turnaklarıyla yüzlerini parçalamaları**, *İlahi Komedya*'da sekizinci dairenin onuncu hendeğinde karşımıza çıkar. Buradaki sahtekâr ruhlar da tepeden tırnağa kabuk tutmuş olan vücutlarını kaşıyarak kendi derilerini yüzerler. *Erdâvîrâfnâme*'de de kocasını aldatan kadınlar, kendi elleriyle demir taraklar kullanarak göğüslerini parçalayıp kendilerine işkence ederler.

Mi'râc olayında Hz. Muhammed **Cehennem meleği tarafından hiddet ve öfke ile karşılanır**. Daha sonra Cebrail bunun Allah'ın emri olduğunu hatırlatınca, melek Hz. Muhammed'in Cehennem'i görmesine izin verir. *İlahi Komedya*'da da Dante Cehennem'in ikinci dairesinde Cehennem'e yargıçlık yapan Minos tarafından karşılanır ve Minos ona girdiği yere dikkat etmesi konusunda sertçe çıkışır.³⁶⁵ Bunun üzerine Vergilius, tıpkı kıssadaki gibi, bunun Tanrı'nın isteği olduğunu hatırlatır. *Erdâvîrâfnâme*'de ise Erdâvîrâf Cennet'e girer girmez kutsal inanırlar tarafından iyilikle karşılanır. Çünkü Erdâvîrâf Mezdiyesnâ inanırlarınca dînin peygamberlerinden biri sayılmaktadır.

Mi'râc olayında katillerin zebaniler tarafından sürekli bıçaklanması durumu yani Cehennem'deki **cezaların sürekliliği**, *İlahi Komedya*'da Cehennem'in sekizinci dairesinin dokuzuncu hendeğinde bölücülük suçu işlemiş olanlara uygulanan ceza ile benzerlik gösterir. Burada da kılıçlarla şişlenen günahkârların vücutlarında yaralar hemen kapanır ki bu acıyı tekrar tekrar yaşayabilsinler. *Erdâvîrâfnâme*'de de cezaların sürekliliği söz konusudur. Ahura Mezda'ya ve ölüm sonrası hayata inanmayanların ruhları altmış birinci bölümde, kendi idrarlarını içip sonra işediklerini tekrar tekrar içerek cezalandırılır.

Mi'râc olayında eşlerini aldatan kadınların **Cehennem'de memelerinden asılmaları** cezasının karşılığı *İlahi Komedya*'da yer almaz. Ancak bu ceza *Erdâvîrâfnâme*'de çok sık söz edilen cezalardandır. Eserde kocasını küçük gören kadınlar Cehennem'de baş aşağı asılır, evlatlarını terk edenler kendi elleriyle memelerini ve derilerini kopararak yer ve gayrimeşru çocuğunu öldürmüş olanlar da o çocuklara ulaşabilmek için memeleriyle demirden bir dağı kazmaya çalışırlar.

³⁶⁵ İ.K., s. 72

Şekil 9.1
Mi'râc'ta Anlatılan Cehennem'in Planı

1. Kat (En Üstte Bulunan Kısım): Büyük günahlara tahsis edilmiş olan bu kat kendi içinde on dört bölmeye ayrılmıştır.

1.Bölüm: Zalim Hükümdarlar

- Bu bölüm yetmiş bin ateşten denizi içine alan bir okyanus görünümündedir.
- Her denizin kenarında bir şehir,
- Her şehirde yetmiş bin hane,
- Her hanede yetmiş bin ateşten tabut yer almaktadır.
- Bu tabutların içinde zalim hükümdarlar yer alır.

2. Bölüm:

- Emanete ihanet edenler
- Faizciler

3. Bölüm:

- Hayâsız kadınlar
- Yalancı ve iftiracılar
- Sarhoşlar
- Ücret karşılığı ağıt ve şarkı söyleyen kadınlar
- Zînâkârlar
- Eşlerini aldatan kadınlar
- Sözlerini tutmayanlar
- Katiller
- Abdest almayı ve namaz kılmayı ihmal edenler

4.Bölüm

- Namazını terk edenler.

3.kat
sema

- Hz. Muhammed gördüğü dehşet sahnelerine dayanamayarak Cehennem'in diğer altı katını görmek istemez.

Şekil 9.2
Mi'râc'ta Anlatılan Cennet'in Planı

Mi'râc'ta anlatılan Cennet de Cehennem anlatısında olduğu gibi yedi kattır.

Sidretü'l Müntehâ denilen yerde de Allah'ın huzuruna çıkar.
Beytü'l Mâmur'un bulunduğu yedinci semada Hz. İbrahim'i görür.
6. kat semada Hz. Mûsa'yı görür.
5. kat semada Hz. Hârun'u görür.
4. kat semada Hz. İdris'i görür.
3. kat semada Hz. Yusuf'u görür.
2. kat semada Hz. İsa'yı görür.
Hz. Muhammed 1. kat semada Hz. Âdem'i görür.

10. SONUÇ

İlahi Komedyâ ve *Erdâvîrâfnâme* aralarında yaklaşık on yüzyıl olmasına ve biri batı, diğeri doğu edebiyatına ait eserler olmalarına rağmen, aynı konuyu işlemiş olmaları bakımından dikkat çeker. Her iki eserde de metafizik âleme yapılan yolculuk anlatılır. Bu yolculuk eseri kaleme alan yazar ve eseri anlatarak yazdıran mübed tarafından bizzat yapılmıştır. Bu özel yolculukta Dante ya da Erdâvîrâf, “öteki dünya” ya da “âhiret” diye adlandırılan Cennet, Cehennem, A’râf’ı gezdikten sonra orada gördüklerini anlatırlar. Eserlerin her bir bölümünün genel olarak karşılaştırması şu şekilde özetlenebilir:

- *İlahi Komedyâ* terza rima nazım biçimiyle, **manzum** olarak ve on birli hece ölçüsüyle yazılmışken;
Erdâvîrâfnâme mensur olarak yazılmıştır.
- *İlahi Komedyâ*’da yolculuk, **Hristiyan inancı** çerçevesinde gelişirken;
Erdâvîrâfnâme’de anlatılan diğeri âlem Zerdüştlük dînine göre şekillenir.
- Her iki eserde de diğeri âleme yapılan **yolculuk “uyku” ile başlar**. *İlahi Komedyâ*’da Dante karanlık bir ormanda uykuya dalıp yolunu kaybederek yolculuğuna başlar.
Erdâvîrâfnâme’de ise Erdâvîrâf, diğeri dîn adamları tarafından “meng” adı verilen bir içki verilip uyutularak yolculuğuna başlar.
- Her iki eserde de diğeri dünyaya yapılan **yolculuk yedi gün yedi gece** sürer.
- *İlahi Komedyâ*’da Dante diğeri âlemi Cehennem-A’râf- Cennet **sıralamasıyla** gezerken;
Erdâvîrâfnâme’de Erdâvîrâf, A’râf - Cennet-Cehennem sıralamasıyla gezer.
- Her iki eserde de Cehennem, söz konusu **dînin öğretilerini göz ardı ederek yaşayan kişilerin ruhları** ile doludur. Ancak *İlahi Komedyâ*’da bunun yanında ahlak ve erdem ilkeleri de önemsenmiş ve bu etik ilkelere uymayanlara da Cehennem’de dayanılmaz acılar reva görülmüştür.
Erdâvîrâfnâme’de ise daha çok Zerdüştlük’ün dîni öğretilerine uymayanlardan bahsedilir.
- *İlahi Komedyâ*’da Cehennem dokuz, Cennet on, A’râf da yedi **bölüme ayrılmış** ve her bir bölüme günah derecelerine ya da kutluluk derecelerine göre ruhlar yerleştirilmişken;
Erdâvîrâfnâme’de Cennet, Cehennem ve A’râf bölümlere ayrılmış bir mimari yapıda değildir.
- Her iki eserde de **Cehennem dayanılmaz acıların**, kıyamet gününe kadar sürekli çekileceği bir mekân olarak tasvir edilmiştir.
- Her iki eserde de **Cennet göklerde**dir ve kutsal kişiliklerle Tanrı Cennet’in en üst bölümü olan arş-ı âlâdadır.
- *İlahi Komedyâ*’da A’râf, günahkâr ruhların günahlarından arınıp Cennet’e girebilecekleri ve dünyanın kuzey yarım küresinde yer alan, bir dağ biçiminde tasvir edilmiştir.
Erdâvîrâfnâme’de ise A’râf, eserde geçen adıyla Hemistekân, günahları ile sevapları eşit olan ruhların, kıyamet gününe kadar ayakta bekleyecekleri ve soğuk ve sıcak hava akımı dışında bir ceza görmedikleri bir yer olarak tasvir edilir. Onun yeri ise Çinvâd Köprüsü’nden sonraki bölümdür.
- Her iki eserin de **yazılış amaçları** aynıdır: Dîn olgusunu yüceltmek. *İlahi Komedyâ*’da bu Dante’nin kişisel hayatı çerçevesinde gelişse de *Erdâvîrâfnâme*’de zayıflamaya yüz tutmuş olan Zerdüştlük dînini, yeniden toplum nezdinde sağlamlaştırmak amaçlanmıştır.

- Her iki eserde de diğer âleme yolculukları sırasında, Dante'ye ve Erdâvîrâf'a **rehberler** refakat eder.

Çalışmanın ikinci bölümü her iki eseri de ait oldukları dînler açısından değerlendirmeye ayrılmıştır. Bunun için Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil ve Zerdüştlüğün kutsal kitabı olan Avesta açısından eserler incelenmiştir. Buna göre *İlahi Komedya* ile İncil arasındaki ortaklıklar arasında; “baba-oğul-kutsal ruh” diye de bilinen Hristiyanlığın üçlem ilkesi, Cennet'teki kutsal ruhlar tarafından söylenen ilahiler ve kutsal kitap kaynaklı bazı öyküler sayılabilir. Bunların dışında *İlahi Komedya*'da çizilen Cennet, Cehennem ve A'râf tasvirlerine ait mimari yapı, Cennet'te bulunan ruhların kutluluk derecelerine göre Cennet'teki yerleri, Cehennem'de bulunanların günahlarına karşılık aldıkları cezalar ya da A'râf'ın bir dağ biçiminde günahkârların arındığı bir yer olması ile ilgili bilgiler İncil'de yer almaz. Kutsal kitap ile eserin en önemli ve belirgin ortaklığı bahsedilen günahlar konusudur. Her ikisinde de şu günahlardan söz edilir.

- Kardeşine öfkelenmek ve onun hakkında kötü konuşmak
- Evlilik dışı cinsel ilişkiye girmek
- Boşanmış biriyle evlenmek
- Doğruluğu ya da dîni görevleri gösteriş amacıyla uygulamak
- Oruç tutarken surat asmak
- Yalancı peygamberlere inanmak
- Havarilere inanmamak
- Tanrı'ya sövmek
- Tanrı'nın yasalarına uymamak
- Babaya ve anneye saygı göstermemek
- Adam öldürmek, hırsızlık ve yalan tanıklık yapmak, sövüp saymak
- Suça sürüklemek

Ancak bu günahlara karşılık Cehennem'de verilecek cezalarla ilgili Dante'nin eserindeki gibi çöllerden, bataklıklardan, uçurumlardan, kanlı ve kaynayan ırmaklardan, iğrenç kokulardan, ateş yağmurlarından söz edilmez. İncil'de bahsedilen ceza “ateşte yanma, ağlama ve acıdan dişlerin gıcırdaması”dır. Yine eser İncil'den bağımsız olarak zebaniler ve mitolojik kimliklerle zenginleştirilmiştir.

Avesta ile *Erdâvîrâfnâme* günah sayılan eylemler bakımından paralellik gösterse de, *Erdâvîrâfnâme*'de Cehennem bölümünde yer alan cezaların çoğu Avesta'da yer almaz. Kutsal kitap da *Erdâvîrâfnâme*'deki gibi suyu, ateşi, çiftçiliği, yararlı hayvanları koruyup, zararlı hayvanları öldürmeyi dînin öğretileri arasında sayar. Avesta'da lânetlenen eylemler arasında yer alan “birini bir başka dîne geçirmek, köpekleri iyi beslememek ve onlara kötü davranmak, hamile bir köpeğe iyi davranmamak, âdetli bir kadınla birlikte olmak, hamile bir kadınla birlikte olmak” eylemleri *Erdâvîrâfnâme*'de de lânetlenmiş eylemler olarak belirtilir ve bu davranışların sahipleri Cehennem'de türlü cezalara maruz bırakılır. Avesta'da da Cennet, Cehennem ve A'râf, üzerinde çokça durulan, burada kimlerin yer alacağı konusunda uzun uzadıya bilgi verilen konular değildir. Kutsal kitaba göre Cennet'e iyi söz ve eylem sahipleri; Cehennem'e de kötü söz ve eylem sahipleri giderler. A'râf ise kitapta üzerinde pek durulmayan konulardandır. *Erdâvîrâfnâme*'de de bu bilgiler yer almakla birlikte, Cennet ve Cehennem kutsal kitaptan biraz daha ayrıntılı ifadelerle tasvir edilmiştir. Buralarda bulunan günahkârlar ve cezaları ya da iyi eylem sahiplerinin bu davranışlarına karşılık aldıkları ödüller hakkında teferruatlı bilgiler verilmiştir. A'râf yine kutsal kitaptaki gibi üzerinde çok az durulan bir bölümdür. Burası hakkında verilen bilgi burada bulunanların günahlarıyla sevaplarının eşit olduğu ve ceza olarak da soğuk ve sıcak hava akımı dışında bir cezanın

verilmediğidir. Avesta'da Cehennem'in yeri hakkında "Aruze dağının etekleri" ibaresi geçmektedir. *Erdâvîrâfnâme*'de ise Cehennem, Çinvâd Köprüsü'nün altında yer alır. Kutsal kitapta yer alan Cennet hakkındaki bilgiler de *Erdâvîrâfnâme* ile benzerlik gösterir. Kitapta burasının altın tahtların ve şarkıların olduğu, dîndar ruhların da Tanrı'nın huzuruna çıktıkları bir yer olduğu ifadesi benzer şekilde *Erdâvîrâfnâme*'de de yer alır. *Erdâvîrâfnâme*'de Cehennem'in soğuk, sis, kuraklık ve kötü kokularla dolu bir yer olduğu anlatılırken, Avesta'da böyle bir bilgi yer almaz. Ayrıca *Erdâvîrâfnâme*'de geçen Cehennem'in çok derin, alabildiğine karanlık, göz ile kulak arasındaki mesafede atın yelesindeki kıllar sayısında günahkâr ruhların bulunduğu bilgisi de Avesta'da yer alan bilgilerden değildir. Avesta'da ve *Erdâvîrâfnâme*'de anlatılan ve günah sayılan ortak davranışlar şunlardır: Regl döneminde kadınlarla birlikte olma, tembel olma, münafıklık, ateşe ve suya saygı göstermeme, yararlı hayvanlara iyi davranmama, dîni görevleri yerine getirmeme, ölünün ardından ağlama, kötü söz-kötü düşünce-kötü eylem ve büyücülük. *Erdâvîrâfnâme*'de geçen "kötü söz-kötü düşünce-kötü iş" üçlemesi de Zerdüştlüğe dayanmaktadır. *Erdâvîrâfnâme*'de kötü eylem sahiplerinin çarptırıldığı cezaların çoğu -kül yeme, baş aşağı asılma, göğüslerden asılma, kadınların regl pisliklerinin yenmesi, yılanlar ve akrepler tarafından sokulup yenilme, kafaların bedenlerden koparılması- Avesta'da yer almaz. *Erdâvîrâfnâme*'de ölümlerin bedenlerini üç gün süreyle bekleyeceklerini daha sonra Çinvâd köprüsünde sorgulanıp bu köprüyü geçmeye çalışacakları anlatılır. Avesta'da da ölü bir kişinin ruhunun üçüncü gün Çinvâd köprüsünde sorgulanacağı yazılıdır. *Erdâvîrâfnâme*'de en çok kadınlar üzerinde durulur. Cehennem'de yer alan ruhlar ve günahları sayılırken en fazla kadınlar üzerinden bu günahlar verilir. Kadınlarla ilgili; regl olan kadınların erkekle birlikte olması, yine bu dönemlerinde suya ve ateşe yaklaşmaları, kocalarını aldatmaları, kocalarına kötü sözler söyleyip onları küçük görmeleri, büyücülük yapmaları, çocuk düşürmeleri, çocuklarını kabul etmemeleri, kocalarını terk etmeleri, makyaj yapmaları regl dönemlerinde yemek yapmaları gibi günahlar sıralanırken, hatta aynı günahlar birden fazla bölümde değişik cezalarla yer alırken, erkeklerle ilgili günahlar daha azdır. Diğer günahlar ise genellemeler yapılarak anlatılmıştır. Avesta'da kadınlar üzerinde bu kadar ayrıntılı durulmaz. Sadece regl dönemlerindeki halleri göz önünde bulundurularak verilen hükümler yer alır. Bunun dışında kadınlarla ilgili *Erdâvîrâfnâme*'dekine benzer günahlar yer almaz. Yani *Erdâvîrâfnâme* temel olarak dînde yer alan günahlardan beslenmiş, ancak verilen cezalar açısından kutsal kitaptan uzaklaşmıştır. Burada verilen cezalar, daha çok dînden uzaklaşma aşamasında insanlarda caydırıcılık yaratması istenilerek mübalağalandırılmış unsurlar olarak görülebilir.

İslâmiyet açısından her iki eser de daha çok mi'rac olayı çerçevesinde benzer özellikler gösterir. Hz. Muhammed mi'rac olayında nasıl göğe yükselip âhiret hayatını gördüyse, Dante ve Erdâvîrâf da aynı tecrübeleri yaşarlar. Zamansal olarak bunu önce Erdâvîrâf sonra Hz. Muhammed en son da Dante yaşar. Aslında her bir dînin kutsal kitaplarında Cennet, Cehennem ve A'râf'ın yapısı ve özellikleri ile ilgili geniş bilgiler bulunmamaktadır. Kutsal kitaplar lânetlenen ya da günah sayılan eylemleri belirtip bunların ihlal edilmesi halinde günahkârların Cehennem'e gideceklerini, bunlara uyanların da Cennet'te güzel bir hayat yaşayacaklarını müjdeler. Verilen cezalar ve ödüller ile ilgili de genel kavramlardan bahsedilir.

İslâmiyet'te verilen ceza en çok ateş kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Bunun yanında ateşten bilezik giyilmesi veya ateşten döşeklerde yatılması ile irinli sular içilmesi de zikredilir. İslâmi inanışta Cehennem yedi kapısı olan ve içinde günahkârların ceza çekeceği, etrafi duvarlarla kaplı bir yapıdır. Bazı İslâm âlimlerine göre bu yedi sayısı Cehennem'in bölümlerini ifade etmek için kullanılmıştır. *İlahi Komedyâ*'daki Cehennem bölümü de yerin altında derin bir çukur olarak tasvir edilmekte ve dokuz ana bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan ayrıca yedinci bölüm üç; sekizinci bölüm on; dokuzuncu bölüm de dört alt bölüme daha ayrılmıştır. Dante'nin kurduğu Cehennem mîmarisi tamamen onun hayal gücünün

yansımasıdır. Yapı bakımından da verilen cezalar bakımından da İslâmî inanışla pek uygunluk göstermeyen eserdeki anlatılar, mi'râc olayı ve bu olayın rivâyetleri açısından incelendiğinde mi'râc hadisesiyle benzerlikler gösterir. Mi'râc rivayetlerinde Cehennem sekiz bölüme ayrılmış, ancak Hz. Muhammed'in yüreği bunun ancak iki bölümünü görmeye dayanabilmiştir. *İlahi Komedya*'da ise Cehennem on bölüme ayrılmış her bölüme günah derecelerine göre ruhların sınıflandırılmıştır. *Erdâvîrâfnâme*'de ise Cehennem bölümlere ayrılmış bir yapıda değildir. En çok Cehennem bölümüne yer ayrılan eserde, daha çok günahlar ve bunlara verilen şiddetli cezalar üzerinde durulmuştur. Farklı günahlara verilen cezalar ise bazı bölümlerde aynıdır. Aslında anlatılarda ortak olan şiddetli cezaların, zebanilerin, ateş denizlerinin, uçurumların tek amacı vardır: İnsanları dînin öğretileri ile ahlaklı bir yaşama sevk etmek.

Mi'râc hadiselerinde anlatılan Cennet yine göklerde bulunan bir mekândır. Hz. Muhammed göğün katlarını gezer ve Allah'ı görür. Yani o gayb âleminin sırlarına erer bumucizevi gezi ile. Nasıl mi'râc olayında Hz. Muhammed göğün katlarını gezerken peygamberleri gördüyse; Dante kutsal azizleri, *Erdâvîrâf* da Tanrı'ları görür. Dante ve *Erdâvîrâf*, tıpkı Hz. Muhammed gibi göğün katlarını gezerken Tanrı'yı görürler. Dante Tanrı'yı Cennet bölümünün en üst katında ve eserinin en sonunda görürken, *Erdâvîrâf* Cennet'e adım atar atmaz Tanrı Ahura Mezda ile karşılaşır ve Ahura Mezda ondan gördüklerini maddi âleme dönünce insanlara anlatmasını ister. Hz. Muhammed de Allah'ı yedi kat semayı gezdikten sonra Sidretü'l Munteha denilen yerde görür. Burada Allah'ı görüp görmediği tartışmalı olsa da çoğu mi'râc rivâyetine göre görmüş kabul edilir. Bazı müfessirlere göre de peygamberin burada gördüğü aslında Cebrail'dir. Her üç anlatıda dikkat çeken diğer ortaklık Cennet katlarının isimleridir. Her üçünde de ortak olan Cennet katları Ay, Yıldız ve Güneş'tir. Dante'nin ve Hz. Muhammed'in gezdiği Cennet, bunlara ilaveten Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn gezegenlerini de içerir. Dante'de ise bunlara Sabit Yıldızlar ve Arş-ı Âlâ eklenmiştir. Her üç anlatıda da Cennet kutsal kişilerin, dîn ehillerinin, peygamberilerin ve mütedeyyin kişilerin bulunduğu mekândır. Ancak Hz. Muhammed göğün katlarında yalnız peygamberleri görür. Bu durum Cennet veya Cehennem'in hala mevcut olup olmadığı konusunu gündeme getirir. İslâmî inanışa göre Cennet ve Cehennem'in hala mevcut olup olmadığı tartışmalı olsa da, buraların kıyamet gününden sonra iskân edilmeyeceği konusunda müfessirler hemfikirdir. Ancak *İlahi Komedya* ve *Erdâvîrâfnâme*'de Cennet, Cehennem ve A'râf kıyamet gününden önce iskân edilmiş yerler olarak karşımıza çıkar. Oysa her iki eserin ait olduğu dînin kutsal kitaplarında "kıyamet günü" ve bu büyük hesaplaşma gününde insanların yeniden dirileceği inancı mevcuttur.

Sonuç olarak *İlahi Komedya* ve *Erdâvîrâfnâme* aralarında on yüzyıl olmalarına rağmen benzer bir konuyu işlemeleri bakımından dikkat çekicidir. Her iki eser de insanın varoluşundan bu yana onunla var olan "inanç" konusu etrafında şekillenerek, "diğer dünya" kavramını işlemiş ve Cennet, Cehennem ve A'râf'ı ait oldukları dîni öğretiler ışığında çizerek yansıtmışlardır. İslâmî inanışta yer alan mi'râc olayı ile birlikte her üç anlatı da aynı amacı taşır: Dîni öğretilere uyularak yaşanan hayatın, manevi ve ahlaksal zenginliğini yüceltmek. Bu amaç için ise kutsal kitaplarda yer almayan caydırıcı özellikteki cezalar, hayal gücü ile beslenmiştir denilebilir. Anlatılar öz olarak kutsal kitaplara dayansa da sadece kutsal kitap kaynaklıdır demek yanlış olur. Mi'râc olayı Kur'ân-ı Kerîm'de geçen birkaç âyetten beslenirken, Dante'nin eserinin İncil'de anlatılan diğer âlemlerle yapı ve verilen cezalar açısından hiç ilgisi yoktur. *Erdâvîrâfnâme* ise diğer iki anlatıya göre kutsal kitaba, dîni öğretiler açısından daha bağlı bir eserdir denilebilir. Ancak burada da verilen cezalar abartılmış, kutsal kitaptan bu anlamda sapılmıştır. Dante, eserinde sadece diğer dünya tasviri yapmamıştır. Aslında eser, diğer dünyayı konu alarak edindiği dînsel kimliğe; edebîliği, mitolojiyi, tarihi de eklemiştir. *Erdâvîrâfnâme*'nin ise böyle bir amacı yoktur. Burada sadece *Erdâvîrâf* tarafından görülenler düz bir biçimde anlatılmış, dîn haricinde hiçbir konuya

değinilmemiştir. *İlahi Komedya*, kendisinden önce aynı konuda yazılmış tüm anlatılardan beslenerek, bu anlatıları mitoloji, tarih ve edebiyatla en üst noktasına ulaştırmıştır denilebilir. Çünkü diğer iki anlatı sadece dîni referans alırken, *İlahi Komedya*'da din ve dîndeki yozlaşma, felsefe, edebiyat, tarih, teoloji, mitoloji, o dönem İtalya'sının içinde bulunduğu durum ve evrensel ahlak öğretileri yani hayat adına hemen hemen her şey mevcuttur.

KAYNAKLAR

- Alighieri, Dante, *İlahi Komedya*. çev: Rekin Teksoy, 9. bs. İstanbul: 2010, Oğlak Yayınları.
- Anadol, Cemal, *İki Cihan Güneşi Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed*, İstanbul: 2006, Bilge Karınca Yayınları.
- Barutçu, Zâkir, *Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki Ortak Ayetler*, İstanbul: 2002, ÜS Yayıncılık.
- Ciardi, John, *THE INFERNO Dante's Immortal Drama of a Journey Through Hell*, New York: 1954, Mentor Printing.
- Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, çev.:Ali Berkay, c.3, İstanbul: 2003, Kabalcı Yayınları.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, 5. bs., İstanbul: 1993, Remzi Kitabevi.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, 14. bs., İstanbul: 2003, Remzi Kitabevi.
- Gündüz Şinasi, Ünal Yavuz ve Sarıkçıoğlu Ekrem, *Dinlerde Yükseliş Motifleri*, 1. bs., Ankara: 1996, Vadi Yayınları.
- Gündüz, Şinasi, Mecûsîlik md., Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul:1994...
- Karakartal, Oğuz, *Türk Kültüründe İtalyanlar*, 1. bs., İstanbul: 2002, Eren Yayıncılık.
- Keskinoğlu, O., "Mi'râc Kandili Münasebetiyle", Kasım: 1996, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, c.5., 11. sayı.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, 11. bs., Ankara: 2005, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Matta ve Yuhanna İncil'i*, İstanbul: 1985, Ser Ofset Basımevi.
- Mutluay, Rauf, *100 Soruda Edebiyat Bilgiler*, 3. bs., İstanbul: 1979Gerçek Yayınevi.
- Palacious, Miguel Asin, *Dante ve İslam*, çev: Güneş Ayas, 1. bs., İstanbul: 2010, Okyanus Yayınları.
- Şahin, M. Süreyya, Cennet md., Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul:1994...
- Taplamacıoğlu, Mehmet, *Dîn Sosyolojisi*, 2. bs., Ankara: 1968, Üniversitesi Basımevi.
- Tatlı, Bekir, *Âyet ve Hadislerde İsrâ ve Mi'râc Olayı*, Adana: 2008, Çukurova Üniversitesi Basımevi.

Tavaslı, Yusuf, *Âyet-i Kerime ve Hâdis-i Şeriflerin Işığında Cennet Cehennem*, İstanbul: Tavaslı Yayınları.

Tokmak, A. Naci, İran md. Edebiyat alt md., Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 22, İstanbul:2000...

Topaloğlu, Bekir, Cehennem md., Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul:1993...

Topaloğlu, Bekir, Cennet md., Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul:1993...

Tümer, Günay, Dîn md., Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul:1994...

Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul:1994...

Yavuz Salih Sabri, Mi'râc md., Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul:1994...

Yavuz, Yusuf Şevki, A'râf md., Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul:1993...

Yıldırım, Nimet, *Ardâvîrâfnâme (Cennet, A'raf ve Cehennem)*, Erzurum: 2005, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 1. bs., İstanbul: 2006, Kabalcı Yayınevi.

Zerdüşt Avesta Bölümler, çev: Eshat Ayata, 1. bs., İstanbul: 1998, Kora Yayınları.

<http://www.turkcebilgi.com/virgil/ansiklopedi>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Hıristiyanlık'ta_cehennem

<http://www.turkcebilgi.com/batlamyus/ansiklopedi>

ÖZGEÇMİŞ
Deniz ŞENSOY

Kişisel Bilgiler:

Doğum Tarihi : 29.09.1983
Doğum Yeri : İstanbul
Medeni Durumu : Bekar

Eğitim:

Lise	1997-2001	Haydarpaşa Anadolu Lisesi
Lisans	2001-2006	Yeditepe Üniversitesi Fen edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans (Tezsiz)	2006-2007	Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enst., Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü

Çalıştığı Kurum:

2011- (Devam ediyor) Ahmet Şimşek Anadolu Lisesi- Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni